

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos kultūros ministro
2024 m. liepos 29 d. įsakymu Nr. ĮV-605

LIETUVOS PASAULIO PAVELDO VIETOVĖS KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS VALDYMO PLANAS

2024 m.
Kernavė

Kernavės
archeologinė vietovė

20 metų
Pasaulio paveldo sąrašė

unesco

Pasaulio paveldo vertybė

TURINYS

<u>IVADAS</u>	4
<u>I. ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ</u>	7
<u>I.1. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS IŠSKIRTINĖS VISUOTINĖS VERTĖS PRISTATYMAS IR PAGRINDIMAS</u>	7
<u>I.1.1. UNESCO vertybės atitiktis Pasaulio paveldo komiteto nustatytiems kriterijams</u>	8
<u>I.1.2. Bendriausi duomenys apie Kernavės archeologinės vietovės raidą, pagrindžiantys atitiktį Pasaulio paveldo vietovių atrankos kriterijams</u>	8
<u>I.1.3. UNESCO vertybės teritorijoje esančios nekilnojamosios kultūros vertybės, įregistruotos Registre. Muziejinės vertybės</u>	10
<u>I.1.4. Kernavės archeologinės vietovės IVV atitiktis vientisumo ir autentiškumo reikalavimams</u>	12
<u>I.2. UNESCO VERTYBĖS TERITORIJOS IR BUFERINĖS APSAUGOS ZONOS RIBOS</u>	15
<u>I.2.1. Į Rezervato teritoriją ir jo buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų apibūdinimas</u> .	15
<u>I.2.2. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų administracinę priklausomybę</u>	17
<u>I.2.3. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų nuosavybės teisė</u> 17	
<u>I.3. UNESCO VERTYBĖS IŠSAUGOJIMO BŪKLĖS ĮVERTINIMAS IR JOS IŠSAUGOJIMUI ĮTAKOS TURINČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ</u>	18
<u>I.3.1. Kernavės piliakalnių būklės įvertinimas</u>	18
<u>I.3.2. UNESCO vertybės išsaugojimui įtakos turintys veiksniai</u>	20
<u>I.3.3. Rezervate taikomos apsaugos, tvarkymo ir priežiūros priemonės</u>	22
<u>I.4. ESAMOS APSAUGOS IR VALDYMO SISTEMOS ANALIZĖ</u>	24
<u>I.4.1. Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos apsaugos statusas</u>	24
<u>I.4.2. Įstatymų ir kitų teisės aktų, strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų, kitų priemonių, kuriomis užtikrinama Kernavės archeologinės vietovės apsauga, sąrašas ir išsamai apžvalga, jų įgyvendinimo būdai</u>	25
<u>I.4.3. Informacija apie esamus finansavimo šaltinius ir mastą</u>	34
<u>I.4.4. Informacija apie institucijų kompetencijas ir atsakomybes Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse</u>	36
<u>I.4.5. Suinteresuotų šalių (valstybinės institucijos, profesinės sąjungos ir organizacijos, universitetai, nevyriausybinių organizacijos, vietos gyventojai, bendruomenės) tarpusavio ryšiai</u>	39
<u>I.4.6. Lankytojams teikiamų paslaugų ir infrastruktūros sistema</u>	40
<u>I.4.7. Informacija apie Kernavės archeologinės vietovės sklaidos priemones</u>	43
<u>I.5. STIPRYBIŲ, SILPNYBIŲ, GALIMYBIŲ, GRĖSMIŲ ANALIZĖ</u>	47
<u>I.5.1. Kernavės archeologinės vietovės apsauga</u>	47
<u>I.5.2. Darnus vystymasis</u>	49
<u>I.5.3. Komunikacija ir įtrauktis</u>	49
<u>I.5.4. Moksliniai tyrimai</u>	51

<u>I.5.5. Darnus turizmas</u>	52
<u>I.5.6. Gamtos vertybės ir klimato kaita</u>	54
<u>I.6. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS VALDYMO SISTEMA (SCHEMA)</u>	55
<u>I.6.1. Glausta informacija apie teisinį vietos valdytojų ir susijusių institucijų statusą, jų atsakomybes, valdymo procesus</u>	55
<u>I.6.2. Valdymo sistemos aprašymas, Vietos valdytojas ir jo atliekamos funkcijos</u>	56
<u>II. VEIKSMŲ PLANAS</u>	60
<u>II.1. I teminė kryptis: Kernavės archeologinės vietovės apsauga</u>	61
<u>II.2. II teminė kryptis: Darnus vystymasis</u>	67
<u>II.3. III teminė kryptis: Švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtraukimas</u>	71
<u>II.4. IV teminė kryptis: Darnus turizmas</u>	77
<u>II.5. V teminė kryptis: Rizikų valdymas</u>	84
<u>II.6. Valdymo plano rengimo ir vykdymo priežiūra bei įgyvendinimo stebėseną</u>	89
<u>PRIEDŲ SĄRAŠAS</u>	90

IVADAS

1. Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąrašė 1137; unikalus kodas Kultūros vertybių registre 37320) valdymo plano (toliau – Valdymo planas) tikslas – užtikrinti veiksmingą ir darnų šios vertybės valdymą išsaugant jos išskirtinę visuotinę vertę dabarties ir ateities kartoms.

2. Kernavės archeologinės vietovės valdymo vizija suformuluota atsižvelgiant į konsultacijų su šia vietoje susijusiomis ir suinteresuotomis bendruomenėmis, asmenimis ir institucijomis rezultatus: Kernavės archeologinė vietovė yra svarbi kultūros vertybė pasaulio, Lietuvos ir vietos žmonėms, kurioje koncentruojasi moksliniu požiūriu vertingi kultūros objektai, pasižymintys visumos derme su gamtine aplinka. Suinteresuotos bendruomenės čia puoselėja kultūrinę tapatybę, istorinę atmintį ir Lietuvos valstybingumo idėją, o integrali kultūros ir gamtos apsauga sudaro sąlygas tvariam vietovės naudojimui valstybės ir visuomenės reikmėms užtikrinant Kernavės archeologinės vietovės išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimą.

3. Valdymo planas atitinka Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, 82.2 iniciatyvą, Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 2.5 veiksmą, Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. IV-735 „Dėl Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano tvirtinimo“, 1.2.4. veiksmą „Užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“, Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. rugpjūčio 25 d. įsakymo Nr. IV-700 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“ 1–2 punktų nuostatas.

4. Valdymo planas parengtas vadovaujantis UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. IV-505 „Dėl UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“, taip pat Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. rugpjūčio 25 d. įsakymo Nr. IV-700 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“ 1 punktu bei 2022–2023 m. Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano dalių rengimo paslaugų mažos vertės neskelbiamos apklausos būdu pirkimo sąlygų (pirkimo dokumentų) techninėmis specifikacijomis¹.

5. Valdymo planą sudaro dvi dalys:

(I) Esamos būklės analizė, kurioje pristatoma ir pagrindžiama Kernavės archeologinės vietovės išskirtinė visuotinė vertė, aptariamos Kernavės archeologinės vietovės ir jos buferinės apsaugos zonos ribos bei pateikiamas į jas patenkančių teritorijų apibūdinimas, pristatomas Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimo būklės ir jai įtakos turinčių veiksnių vertinimas, pristatoma esamos apsaugos ir valdymo sistemos analizė, valdymo schema, bei atlikta stiprybių, silpnų, galimybių ir grėsmių analizė, kuri, atsižvelgiant į Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo strateginius tikslus, įgyvendinimo gairių nuostatas bei siekiant integruoto požiūrio į vietovės IVV apsaugą, parengta 6 teminėse srityse: (1) Kernavės archeologinės vietovės apsauga; (2) Darnus vystymasis; (3) Komunikacija ir įtrauktis; (4) Moksliniai tyrimai; (5) Darnus turizmas; (6) Gamtos vertybės ir klimato kaita. Paminėtina,

¹ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos direktoriaus 2022-10-07 įsakymas Nr. IV-37 „Dėl Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano rengimo techninės užduoties patvirtinimo“.

kad mokslinių tyrimų sritis, itin glaudžiai sritis persidengia su kitomis sritimis ir veiksmais, todėl tolesnėse Valdymo plano dalyse atskira mokslinių tyrimų veiksmų teminė kryptis neformuojama.

(II) Veiksmų planas, kuriame numatyti veiksmai 5 teminėse kryptyse – (1) Kernavės archeologinės vietovės apsauga (2) darnus vystymasis, (3) švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtraukimas, (4) darnus turizmas, (5) rizikų valdymas, susiję su Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimu ir valdymu, veiksmai suformuotiems tikslams ir uždaviniams pasiekti, nustatytoms grėsmėms ir rizikoms likviduoti, nurodant konkrečius uždavinius ir veiksmus, jų įgyvendinimo rodiklius ir kriterijus, įgyvendinimo terminus, lėšas ir finansavimo šaltinius, atsakingas institucijas 6 metų laikotarpiui (2025–2030 m.).

6. Valdymo plano Esamos būklės analizė ir Veiksmų planas su priedais yra vientisos ir integralios dalys, kurios yra orientuotos į UNESCO Pasaulio paveldo komiteto priimtų pagrindinių strateginių tikslų („5Cs“), kaip horizontaliųjų prioritetų, įgyvendinimą: (1) didinti Pasaulio paveldo sąrašo patikimumą (angl. *Credibility*); (2) užtikrinti veiksmingą pasaulio paveldo vertybių išsaugojimą (angl. *Conservation*); (3) sudaryti palankias sąlygas veiksmingam gebėjimų stiprinimui (angl. *Capacity-building*); (4) pasitelkus komunikaciją (angl. *Communication*), ugdyti visuomenės sąmoningumą, skatinti jos dalyvavimą bei paramą pasaulio paveldui; 5) didinti bendruomenių (angl. *Communities*) vaidmenį įgyvendinant Pasaulio paveldo konvenciją² bei kitas aktualias UNESCO Pasaulio paveldo komiteto veiklos strategines kryptis. Visos Valdymo plano turinio dalys yra parengtos vadovaujantis 5 pagrindinėmis teminėmis kryptimis, kurios, gali būti skaidomos smulkesnėmis temomis ar integruojamos tarpusavyje: (1) Vertybės apsauga; (2) Darnus vystymasis; (3) Švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtrauktis; (4) Darnusis turizmas; (5) Rizikų valdymas, remiantis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“.

7. Valdymo plane vartojamos sąvokos atitinka UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. ĮV-505 „Dėl UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairių patvirtinimo“, Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijoje ir Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairėse, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme, Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatyme bei susijusiuose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose vartojamas sąvokas.

8. Valdymo plano Esamos būklės analizėje ir (ar) Veiksmų plane vartojami apibrėžimai ir trumpiniai:

AB Energijos skirstymo operatorius – ESO;

AB Vidaus vandens kelių direkcija – VVKD

Bendruomenė (asmenys), kuriai daro įtaką arba gali daryti įtaką priimami sprendimai dėl Kernavės archeologinės vietovės valdymo, arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo procesu³, taip pat bendruomenė, vertinanti specifinius kultūros paveldo, kurį ji viešosios veiklos sąlygomis nori išlaikyti ir perduoti ateities kartoms, aspektus (paveldo bendruomenė⁴) – suinteresuota bendruomenė;

Elektrėnų savivaldybė – Elektrėnų sav.;

Išskirtinė visuotinė vertė – IVV;

Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija – UNESCO;

² The "Five Cs" Strategic Objectives, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/convention/> [2023-08-22].

³ Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimui ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (angl. *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)*), priimta 1998 m. birželio 25 d. Orhuse, Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 2001 m. liepos 10 d. įstatymu Nr. IX-449, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.133597>, [2023-08-22].

⁴ Europos Tarybos kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (angl. *Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention, 2005)*), [interaktyvus], in: <https://vkpk.lt/wp-content/uploads/2018/05/tekstas.pdf>, [2023-08-22].

Kaišiadorių rajono savivaldybė – Kaišiadorių r. sav.;
 Kernavės archeologinė vietovė – vartojama UNESCO vertybei ir Registro vertybei apibrėžti;
 Kernavės archeologinė vietovė, įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąrašė 1137) – UNESCO vertybė, kuri taip pat yra suprantama kaip Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato teritorija su joje esančiomis kultūros paveldo ir gamtos vertybėmis;
 Kernavės archeologinė vietovė, įregistruota Registre (unikalus kodas Registre 37320) – Registro vertybė, kuri taip pat suprantama kaip teritorija su joje esančiomis nekilnojamomis kultūros paveldo vertybėmis;
 Kernavės miestelio seniūnija – Seniūnija;
 Kernavės miestas – Kernavės mstl.;
 Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija – Parapija;
 Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos – Departamentas, KPD;
 Kultūros vertybių registras – Registras;
 Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija – UNESCO komisija;
 Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas – LR BP
 Lietuvos Respublikos Vyriausybė – LRV;
 Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacija – LVRA;
 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija – AM;
 Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija – EIM;
 Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija – Krašto apsaugos ministerija, KAM;
 Lietuvos Respublikos kultūros ministerija – Kultūros ministerija, KM;
 Lietuvos Respublikos Seimas – LRS;
 Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija – SM;
 Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija – ŽŪM;
 Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra;;
 Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas – NKPAĮ;
 Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija – Konvencija;
 Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės – Įgyvendinimo gairės;
 Stiprybių, silpnybių, galimybių, grėsmių analizė – SSGG;
 Širvintų rajono savivaldybė – Širvintų r. sav.;
 Tarptautinė paminklų ir paveldo vietovių taryba – ICOMOS;
 Unikalus kodas Kultūros vertybių registre – u. k.;
 Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos – VSTT;
 Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija – VKKRD, Direkcija;
 Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos struktūroje veikiantis specializuotas archeologijos ir istorijos muziejus – Kernavės archeologinės vietovės muziejus.
 Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas – Rezervatas;
 VI Valstybinių miškų urėdija Ukmergės regioninis padalinys – Miškų urėdija;
 Vietos veiklos grupė – VVG;
 Vilniaus rajono savivaldybė – Vilniaus r. sav.;
 Vilniaus universitetas – VU;
 VšĮ „Keliauk Lietuvoje“ – Keliauk Lietuvoje;
 VšĮ Inovacijų agentūra – Inovacijų agentūra.

I. ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ

I.1. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS IŠSKIRTINĖS VISUOTINĖS VERTĖS PRISTATYMAS IR PAGRINDIMAS

Kernavės archeologinė vietovė – tai unikalus kultūros ir gamtos vertybių kompleksas, kurio IVV⁵ patvirtino UNESCO Pasaulio paveldo komitetas⁶. 2004 m. liepos mėn. Kernavės archeologinė vietovė (Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas; angl. *Kernavė Archaeological Site (Cultural Reserve of Kernavė)*) buvo įrašyta į Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO pasaulio paveldo sąrašė 1137) pagal šiuos kriterijus:

- III kriterijus: Kernavės archeologinė vietovė išskirtinai liudija maždaug 10 tūkstančių metų gyvenviečių raidą Baltijos regione. Vertybės teritorijoje yra išskirtinių panteistinių ir krikščioniškų laidojimo tradicijų įrodymų.
- IV kriterijus: Gyvenviečių planas ir išpūdingi piliakalniai yra išskirtiniai tokio struktūrinio tipo objektų raidos ir jų naudojimo ikikrikščioniškuoju laikotarpiu pavyzdžiai.

UNESCO vertybės IVV aprašas grindžiamas trimis pamatiniais principais: vertybės atitiktimi UNESCO Pasaulio paveldo komiteto nustatytiems kriterijams, vertybės atitiktimi vientisumo ir autentiškumo reikalavimams, bei vertybės apsaugos ir valdymo užtikrinimu.

UNESCO vertybės teritoriją (Rezervatą) sudaro 194,4 ha. Siekiant tinkamo jos apsaugos ir valdymo, nustatyta Rezervato buferinės apsaugos zona (2455,2 ha), kuri skirstoma į 2 skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos.

Dabartinis Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas įsteigtas 1987 m.⁷ Steigiant Rezervatą siekta įgyvendinti vientiso istorinio ir kultūrinio komplekso, kurį sudarytų Rezervato teritorija su kultūrinio

⁵ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos (angl. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), priimtos 1972 m. lapkričio 16 d. UNESCO Generalinės konferencijos 17-oje sesijoje Paryžiuje, 1 str. įtvirtinta, kad „[...]„kultūros paveldu“ laikomi: paminklai: architektūros statiniai, monumentaliosios skulptūros ir tapybos kūriniai, archeologinės kilmės elementai ir statiniai, užrašai, urviniai būstai ir įdomybių deriniai, turintys išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu; pastatų grupės: atskirų ar sujungtų pastatų grupės, kurios savo architektūra, savo vienvone ar vieta kraštovaizdyje turi išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu; vietovės: žmogaus arba bendrai gamtos ir žmogaus sukurti dariniai ir vietovės, įskaitant archeologines vietas, turintys išskirtinę visuotinę vertę istoriniu, estetiniu, etnologiniu ar antropologiniu požiūriu“. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairių 49 p. nurodo, kad „Išskirtinė visuotinė vertė – tai išskirtinis kultūrinis ir (ar) gamtinis reikšmingumas, kurio neriboja valstybių sienos. Jis yra svarbus visos žmonijos dabarties ir ateities kartoms. Todėl nuolatinė tokio paveldo apsauga yra didelis visos tarptautinės bendruomenės rūpestis. Komitetas nustato kriterijus, pagal kuriuos paveldo vertybės yra įrašomos į Pasaulio paveldo sąrašą“. Daugiau žr.: Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija. Įgyvendinimo gairės, [interaktyvus], in: https://unesco.lt/images/Pasaulio_paveldo_konvencija_ir_gyvendinimo_gaires_2016.pdf, [2022-11-22].

⁶ Kernavės archeologinės vietovės Išskirtinės visuotinės vertės aprašas, kuriame pateikta trumpa svarbiausia informacija apie Kernavės archeologinės vietovės ypatybes, kurių visuma suteikia vietai išskirtinę visuotinę vertę, taip pat pagrįstas vietovių autentiškumas ir vientisumas bei valdymo specifika, buvo patvirtintas 38-osios UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sesijos metu Dohoje, Katare. UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sprendimas Nr. 38 COM 8E, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/decisions/6149/>, [2022-11-22].

⁷ Lietuvos Ministrų Tarybos 1987 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 339 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos-istorijos muziejaus-rezervato įsteigimo ir kai kurių kraštotyros muziejų reorganizavimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.192733?jfwid>, [2022-11-22].

1990 m. buvo patvirtintas Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato ribų planas: suteikiamas nuolatiniam naudojimui žemės sklypas (kultūrinio rezervato teritorija) ir nustatomos šios teritorijos buferinės apsaugos zonos (Lietuvos Ministrų Tarybos 1990 m. sausio 20 d. potvarkis Nr. 19p). 2002 m. pakeisti buvusiojo Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas ir ribos, Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169660?jfwid>, [2022-11-22].

kraštovaizdžio elementais ir kultūros paveldo objektais bei Archeologijos ir istorijos muziejus, koncepciją. Šią koncepciją įtvirtinta galiojantys Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai⁸, kuriuose apibrėžiama, kad Rezervatą sudaro: (1) Rezervato teritorija (194,4 ha) su joje esančiais kultūros paveldo objektais (vertybėmis) ir ekspozicija po atviru dangumi; (2) specializuotas archeologijos ir istorijos muziejus su rinkiniais ir ekspozicija.

Direkcijos darbuotojai teisės aktų numatyta tvarka pagal kompetenciją vykdo Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje žemės naudojimo ir žemės savininkų, valdytojų ir naudotojų veiklos kontrolę. Kernavės archeologinės vietovės vientisumo ir autentiškumo išsaugojimas yra vienas iš pagrindinių Direkcijos uždavinių.

Oficialus Retrospektyvinis Kernavės archeologinės vietovės (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) išskirtinės visuotinės vertės aprašas (lietuvių kalba)⁹ – 1 priedas

I.1.1. UNESCO vertybės atitiktis Pasaulio paveldo komiteto nustatytiems kriterijams

Kernavės archeologinės vietovės atitiktis Pasaulio paveldo vietovių atrankos III ir IV kriterijams bei jos IVV grindžiama įrodymais¹⁰, kad:

- Tai – vietovė, kurioje yra unikali kultūros paveldo objektų, liudijančių ilgą apgyvendinimą, sankaupa (gerai išlikusių daugiasluoksnių archeologijos objektų su archeologinėmis struktūromis ir radiniais, taip pat istorijos paveldo objektų).
- Vietovėje sukonzentruoti moksliniu požiūriu vertingi kultūros objektai (nekilnojamieji ir kilnojamieji kultūros paveldo objektai, artefaktai ir ekofaktai), kurių tyrimai suteikia žinių apie regiono raidą nuo pirmųjų gyventojų pasirodymo iki dabarties (ypatingai gyvenviečių ir laidojimo papročių bei pasaulėžiūros raidos aspektais).
- Vietovėje esantys kultūros paveldo objektai pasižymi visumos derme su gamtine aplinka ir taip pat atskleidžia, kaip, formuodamos kultūrinį kraštovaizdį, ją bendruomenės keitė priešistorėje ir istoriniais laikais.

I.1.2. Bendriausi duomenys apie Kernavės archeologinės vietovės raidą, pagrindžiantys atitiktį Pasaulio paveldo vietovių atrankos kriterijams

Ilgamečiai sistemingi moksliniai archeologiniai tyrimai, vykdomi nuo 1979 m., patvirtino, kad Kernavės archeologinė vietovė pagrįstai laikoma Lietuvos priešistorės raidos pavyzdžiu. Kernavėje jau nuo seno formavosi tam tikras regioninis centras, kuris, kuriantis Lietuvos valstybei, tapo ir vienu svarbiausių valstybės centrų. Palankios geografinės ir gamtinės sąlygos turėjo didelės įtakos šiems procesams, kurie atsispindi priešistorinių ir viduramžių Kernavės archeologinių paminklų koncentracija¹¹ (2 priedas).

Ankstyviausi vietovės apgyvendinimo pėdsakai fiksuojami Neries slėnyje, kurio vaizdas praeityje buvo kitoks negu dabar: slėnio reljefas ir jame susiformavusi pelkė rodo čia buvusią senvagę, kuria Neris

⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimas Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E6BB2902BDAF>, [2022-12-02].

⁹ Pasaulio paveldo vertybių išskirtinės visuotinės vertės aprašai lietuvių kalba, Lietuvos Respublikos nuolatinė atstovybė prie UNESCO, 2017, [interaktyvus], in: <https://unesco.mfa.lt/uploads/unesco/documents/Kernaves%20retrospektyvinis%20vertes%20aprasas%20LT20170220.pdf>, [2022-11-22].

¹⁰ Kernave Archaeological Site (Cultural Reserve of Kernave). World Heritage Centre Nomination Documentation, 2003, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1137.pdf>, [2022-11-22].

¹¹ Vengalis Rokas, „Kernavė Lietuvos priešistorėje“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, sudarytojai Dovilė Baltramiejūnaitė, Justina Poškienė, Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius, Kernavė: Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2017, p. 52–61.

tekėjo greičiausiai vėlyvojo ledynmečio laikotarpiu. Vėliau, upės tėkmei suformavus dabartinę vagą, buvusios vagos gilesnėse vietose susidarė senvaginių ežeriukų. Seklesnėse vietose pelkė pradėjo formotis iškart, o minėti ežeriukai pelkėti pradėjo vėliau, kol galiausiai visiškai užako. Neries senvagė lokalizuojama išilgai slėnio atokiau nuo dabartinės upės vagos – viršutinių terasų papėdėje: ši vieta vis dar yra drėgna ir pelkėta, ir tai sudaro sąlygas geram archeologinių struktūrų, artefaktų ir ekofaktų išlikimui. Šalia dabartinio Neries kranto esanti slėnio dalis yra aukštesnė ir visuomet buvo sausesnė – joje visu priešistorės laikotarpiu telkėsi pagrindinė gyvenvietė¹².

Kernavės piliakalniai yra bendras žmogaus veiklos ir gamtos procesų pavyzdys. Moksliniai tyrimai atskleidė, kad Mindaugo Sosto, Pilies kalno ir Kriveikiškio piliakalniuose žmonių gyvenimo pėdsakų būta jau I t-mečio pr. Kr. Archeologinio kultūrinio sluoksnio horizontai, apimantys I t-metį pr. Kr. ir I t-metį po Kr., fiksuoti visuose tyrinėtuose piliakalniuose. Tačiau nuolatinė įtvirtinta gyvenvietė Kernavės piliakalniuose laikotarpiu iki Kristaus dar nebuvo įsikūrusi. II/I a. pr. Kr. – I/II a. po Kr. gausių apgyvendinimą liudijančių radinių aptikta Aukuro kalno piliakalnyje. Geležies amžiuje, laikotarpyje po Kristaus, Kernavės piliakalnių funkcinė raida kito: tuomet čia įrengtos sodybos dar buvo neįtvirtintos – iškyšuliai nuo likusios viršutinės terasos dalies nebuvo atskirti nei pylimais, nei grioviais¹³. Galiausiai viduramžiais, XIII–XIV a., buvo suformuotas keturių piliakalnių gynybinis kompleksas. Šiuo tikslu vykdyti didelio masto žemės judinimo darbai – iškyšuliai nuo likusios terasos atskirti giliais grioviais, reikiamose vietose supilti pylimai¹⁴. Nuo XIV a. pabaigos, kai Kernavė prarado ankstesnę reikšmę, apgyvendintas liko vienintelis Pilies kalno piliakalnis – jame įsikūrė Kernavės klebonija.

Ankstyviausių žmonių veiklos pėdsakų Lietuvos teritorijoje aptinkama nuo vėlyvojo paleolito vėlyvojo periodo (X–IX t-mečiai pr. Kr.) – šiuo laikotarpiu datuojamų archeologinių radinių Kernavės archeologinėje vietovėje aptinkama aukštesnėse Neries slėnio dalyse. Gana gausiai Kernavėje aptinkama mezolito (VIII–V t-mečiai pr. Kr.) periodo radinių – jie plačiai paplitę aukštesnėse ir sausesnėse slėnio dalyse, šalia upės, o kai kur ir atokiau nuo jos, vienoje fiksuotas ir įgilintas pastatas. Vėlyvesnė epocha – neolitas – paprastai siejama su reikšmingais bendruomenių gyvenimo pokyčiais (sėslumu, gamybinio ūkio įsisavinimu), tačiau Kernavėje jis fiksuojamas tik fragmentiškai. Bronzos amžiaus (2000–500 m. pr. Kr.) pradžioje gyvenama greičiausiai dar nelabai skyrėsi nuo neolito, tačiau po sunkiai identifikuojamo apgyvendinimo periodo subneolite ir neolite, bronzos amžiaus pėdsakai Kernavėje paliudyti net dviem kapinynais, kurie datuojami X a. pr. Kr. – III a. pr. Kr.¹⁵.

Rytų Lietuvoje ryškūs apgyvendinimo sistemos pokyčiai fiksuojami nuo II a. po Kr.: tada per trumpą laiką apleidžiamos gyvenvietės piliakalniuose ir kuriamasi jų papėdėse bei naujose vietose toliau nuo jų¹⁶. Kernavėje tuometiniai gyventojai įsikuria atskirose sodybose Neries slėnyje. Pokristinio geležies amžiaus gyvenvietė Kernavėje laikoma ne tik gera bendros visos Rytų Lietuvos apgyvendinimo raidos iliustracija, bet, pagal šiuo metu turimus duomenis, ji galėjo būti didžiausia visame regione. Nepaisant gana didelio gyvenvietės užimamo ploto, gyventojų tankumas čia nė viename geležies amžiaus periode nebuvo labai didelis – ištisinis kultūrinis sluoksnis dideliame plote susiformavo per ilgą laiką iš atskirų viena nuo kitos atokiau įsikūrusių sodybviečių, kurios periodiškai būdavo perkeliamos vis į kitą vietą¹⁷. Pasikeitė ir pasaulėžiūra: apie III a. antrąją pusę visoje Rytų Lietuvoje išplinta pilkapiai su griautiniais kapais.

¹² Ten pat, p. 54.

¹³ Vengalis Rokas, Vėlius Gintautas, „Kernavės piliakalnių funkcinė raida geležies amžiuje: naujos senų duomenų interpretacijos“, in: *Archaeologia Lituana*, 2019, t. 20, p. 75-115, <https://doi.org/10.15388/ArchLit.2019.20.4>.

¹⁴ Vengalis Rokas, Volungevičius Jonas, Vėlius Gintautas, Kuncevičius Albinas, Poškienė Justina, Prapiestienė Regina, „Žmogus prieš gamtą: reljefo transformavimas įrengiant XIII–XIV a. Kernavės pilį ir jo sukelti eroziniai procesai“, in: *Lietuvos archeologija*, 2020, t. 46, p. 207–253, <https://doi.org/10.33918/25386514-046008>.

¹⁵ Vengalis Rokas, „Kernavė Lietuvos priešistorėje“, p. 56–58.

¹⁶ Vengalis Rokas, „Old and middle iron Age settlements and hillforts“, in: *A Hundred Years of Archaeological Discoveries in Lithuania. Vilnius: Society of the Lithuanian Archaeology*, sudarytojai Gintautas Zabiela, Zenonas Baubonis, Eglė Marcinkevičiūtė, Vilnius, 2016, p. 178–181.

¹⁷ Vengalis Rokas, „Geležies amžiaus gyvenvietė Kernavėje: ilgalaikio apgyvendinimo atspindžiai archeologinėje medžiagoje“, in: *Lietuvos archeologija*, 2012, t. 38, p. 175–220.

Kol kas turima mažai duomenų apie viduramžių miesto formavimosi ankstyvuosius etapus, tačiau istoriniai šaltiniai liudija Kernavę buvus vienu iš pirmųjų Mindaugo Lietuvos centrų. Didžiojo kunigaikščio Traidenio laikais Kernavė buvo svarbi Lietuvos didžiojo kunigaikščio rezidencija, istoriniuose šaltiniuose paminėta 1279 m.: tais metais Livonijos ordinas įvykdė didelį karo žygį į lietuvių žemę iki pat Kernavės. Žinoma, kad XIV a. centriniam Aukuro kalno piliakalnyje buvo įsikūrusi kunigaikščio rezidencija, iš šiaurės bei šiaurės rytinės pusės ją saugojo du gynybiniai priešpiliai Mindaugo Sosto ir Lizdeikos piliakalniuose, į šiaurės rytus, Pilies kalno piliakalnyje, būta įtvirtinto papilio, kuriame gyveno amatininkai. Šiaurinėje pusėje šį keturių piliakalnių kompleksą supo Aukštutinis Kernavės miestas, į pietus, Pajautos slėnyje, plytėjo Žemutinio miesto amatininkų sodybų kvartalai. Penktojo, labiau nuo šios grupės nutolusio piliakalnio funkcinė paskirtis XIV a. nėra visiškai aiški: jis galėjo būti žvalgybinės paskirties arba atlikti sakralinę funkciją¹⁸.

Sudėtingą to meto Kernavės bendruomenės konfesinę ir etninę struktūrą liudija šiandien žinomi du skirtingas laidosenos tradicijas iliustruojantys vienalaikiai XIII–XIV a. kapinynai. Kernavės Kriveikiškio kapinyne mirusieji laidoti jau nedeginti, čia rasta daug importinių, greičiausiai slaviškos kilmės papuošalų, taip pat unikalių ir puošnių vietos juvelyrinių dirbinių. Pajautos slėnyje, buvusioje Kernavėlės upelio vagoje, tyrinėtas kapinynas, kuriame XIV a. kernaviškiai laidoti vandenyje senu papročiu – kremuoti¹⁹.

XIV a. Kernavės politinis vaidmuo ėmė silpti: iškilo Vilnius ir Trakai, kuriuose jau buvo statomos mūrinės pilys. 1365 m. jungtinė Vokiečių ordino kariuomenė puolė Vilnių, o atsitraukdama sudegino Maišiagalos ir Kernavės pilis. Sudegė ir visas Kernavės miestas. 1390 m. būsimasis Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, kartu su Vokiečių ordino kariuomene, vėl įsiveržė į Lietuvą. Šį kartą Kernavę sudegino pati jos įgula. Pilys piliakalniuose ir miestas Pajautos slėnyje niekada nebebuvo atstatyti. Didžioji dalis gyventojų, matyt, apsigyveno kitur arba žuvo per Vokiečių ordino žygį. Svarbus viduramžių politinis, amatų ir prekybos centras nustojo funkcionavęs²⁰.

Vokiečių ordino sunaikintas Kernavės miestas dar ilgą laiką išliko istorinėje atmintyje: dar XVII a. ketvirto dešimtmečio istoriniuose dokumentuose Pajautos slėnyje buvusi Kernavė vadinama miestu, o vėliau atsikūrusi viršutinėje Neries terasoje (dabartinėje vietoje) – tiesiog miesteliu²¹.

I.1.3. UNESCO vertybės teritorijoje esančios nekilnojamosios kultūros vertybės, įregistruotos Registre. Muziejinės vertybės

194,4 ha Rezervato, t. y. į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įrašytos vertybės, teritorijoje yra 18 nekilnojamojo kultūros paveldo (15 archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio vertybių, viena jų – kompleksinė, bei 3 kito pobūdžio) vertybių, registruotų Registre. Vertybių apskaitos dokumentai atnaujinti 2013 m. (parengti, patvirtinti ir Registre įregistruoti nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktai). Minėti kultūros paveldo objektai taip pat patenka į Kernavės archeologinę vietovę²² (u. k. 37320), Registre įregistruotą 2014 m. ir datuojamą I–XX a. po Kr.²³. Archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio 5 nekilnojamosios kultūros vertybės yra išsidėsčiusios Neries upės slėnyje (antsalpinėje terasoje), 10 –

¹⁸ Vėlius Gintautas, „Kernavė viduramžių epochoje“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, p. 120–129.

¹⁹ Ten pat, p. 129.

²⁰ Ten pat, p. 124.

²¹ Baliulis Algirdas, „Iš Kernavės praeities“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, 13-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija, sudarytojai Stanislovas Buchaveckas, Jadvyga Barbaravičienė, Povilas Krikščiūnas, Vilnius: Versmė, 2005, p. 153–172.

²² Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, 2 str., 18 p.: „Kultūros paveldo vietovė – teritorija, kuri pasižymi istoriškai susiformavusiais ypatumais, visumos darna ir (ar) derme su gamtine aplinka ir kurioje yra kultūros paveldo objektų“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr>, [2022-11-22].

²³ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymo tvarka saugomų vertybių pavadinimai, unikalūs kodai, chronologija ir kita informacija pateikiama pagal Registre registruotus duomenis. *Kultūros vertybių registras*, [interaktyvus], in: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>, [2022-11-22].

viršutinėje antrojoje Neries upės antsalpinėje terasoje bei natūraliuose jos iškyšuliuose (šioje terasoje yra ir 3 kito pobūdžio kultūros paveldo vertybės).

Neries upės slėnyje yra šios archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio nekilnojamosios kultūros vertybės:

- 1) Kernavės senovės gyvenvietė (u. k. 16316, A1477), datuojama IX/VIII tūkst. pr. Kr. – IV/V a. po Kr.;
- 2) Kernavės kapinynas (u. k. 24569, A1475), datuojamas VI–I a. pr. Kr., I t-mečio po Kr. I p. XIII–XIV a.;
- 3) Kernavės senojo miesto vieta, vad. Žemutiniu miestu (u. k. 24567, A1473P), datuojama XIII–XIV a.;
- 4) Semeniškių senovės gyvenvietė II (u. k. 24574, A1483), datuojama I t-mečio po Kr. I p., XIII–XIV a.;
- 5) Semeniškių kapinynas (u. k. 37319), datuojama II a. prieš Kr. – I t-mečio prieš Kr. ir I t-mečio po Kr. sandūra, III–IV a. po Kr., XVI–XVII a.

Viršutinėje Neries upės terasoje esančios archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio nekilnojamosios kultūros vertybės:

- 1) Kernavės piliakalnis, vad. Aukuro kalnu, Barščių kalnu, Šventu kalnu (u. k. 3410, A1469P), datuojamas I – XIV a. po Kr.;
- 2) Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu (u. k. 3408, A1470P), datuojamas I–XIV a. po Kr.;
- 3) Kernavės piliakalnis III su gyvenviete (u. k. 24565, A1471KP), datuojamas I–XIV a. po Kr.; tai kompleksinė vertybė, kurią sudaro Kernavės piliakalnio III su gyvenviete piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, Smailiakalniu, Kriveikiškio piliakalniu (u. k. 3409) ir Kernavės piliakalnio III su gyvenviete gyvenvietė (u. k. 24566);
- 4) Kernavės piliakalnis IV, vad. Pilies kalnu, Įgulos kalnu, Piliaviete (u. k. 3411, A1472P), datuojamas I – XIV a. po Kr.;
- 5) Kriveikiškio piliakalnis (u. k. 17191, A1478), datuojamas I tūkst. po Kr., XIV a.;
- 6) Kriveikiškio kaimavietė (u. k. 24572; A1480); datuojama XV–XVIII a.;
- 7) Kernavės, Kriveikiškio dvarvietė (u. k. 24573, A1481), datuojama XVI–XVIII a.;
- 8) Kernavės senojo miesto vieta II (u. k. 24568, A1474), datuojama XIII–XVIII a.;
- 9) Kernavės kapinynas (u. k. 24569, A1475), datuojamas XIII–XIV a.;
- 10) Kernavės senosios bažnyčios vieta (u. k. 24570, A1476), datuojama XV–XVIII a.

Dabartinės bažnyčios aplinkoje yra išsidėstę ir kiti saugomi kultūros paveldo objektai: medinė koplytėlė (u. k. 1652, AtV 663; XVIII a.), mūrinė koplytėlė-mauzoliejus (u. k. 1653, AtV 664; XIX a.) ir klebonija (u. k. 16064, AtV 1094; 1881 m.).

Per pastarąjį dešimtmetį Kernavės archeologinės vietovės moksliniai archeologiniai tyrimai ženkliai papildė žinias apie šią vertybę, patikslino Registre įregistruotų nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių vertingąsias savybes ir chronologiją, taip pat atskleidė naujų paveldo objektų. Turimais duomenimis:

- 1) Kernavės senovės gyvenvietė (u. k. 16316) yra datuojama IX/VIII tūkst. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 2) Kernavės kapinynas (u. k. 24569) yra datuojamas X a. pr. Kr. – III a. pr. Kr.;
- 3) Semeniškių senovės gyvenvietės (u. k. 17192), kuri datuojama I t-mečio po Kr. I p., XVI–XVII a., teritorijoje yra Semeniškių pilkapių, datuojamų V–VI a. po Kr., vieta;
- 4) Semeniškių senovės gyvenvietė II (u. k. 24574) yra datuojama I t-mečio po Kr. I p., XIII–XIV a. Gyvenvietės teritorijoje aptiktas kapinynas upelio vagoje, kuris datuojamas XIV a.;
- 5) Semeniškių kapinyne (u. k. 37319) aptikti II a. pr. Kr. – I t-mečio prieš Kr. ir I t-mečio po Kr. sandūros degintiniai kapai, III–IV a. po Kr. pilkapių liekanos, XVI–XVII a. kapai;

- 6) Kernavės piliakalnis, vad. Aukuro kalnu (u. k. 3410) yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 7) Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu (u. k. 3408) yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 8) Kernavės piliakalnis III su gyvenviete (u. k. 24565), yra datuojamas V–XIV a.;
- 9) Kernavės piliakalnis IV, vad. Pilies kalnu (u. k. 3411), yra datuojamas VIII a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.);
- 10) Kriveikiškio piliakalnis (u. k. 17191) yra datuojamas IV a. pr. Kr. – XIV a. po Kr.;
- 11) Kernavės senosios bažnyčios vieta (u. k. 24570) yra datuojama XIV–XVIII a.;
- 12) Kernavės bažnyčios žemių riboženkliis (u. k. 47981), datuojamas XV–XVIII a.

Būtina atkreipti dėmesį, kad Kernavės archeologinės vietovės, kaip UNESCO vertybės, teritorija (194,4 ha) ir Kernavės archeologinės vietovės, kaip Registro vertybės, teritorija (284,5709 ha) – nesutampa: Registro vertybės yra beveik 100 ha didesnė. Atitinkamai, vertybės Kernavės senojo miesto vieta II (u. k. 24568, datuojama XIII–XVIII a.) dalis teritorijos ir Semeniškių senovės gyvenvietė (u. k. 17192, datuojama I t-mečio po Kr. I p., XVI–XVII a.) yra išsidėsčiusios už UNESCO vertybės (Rezervato) ribų. Į Registro vertybės (Kernavės senojo miesto vieta II) teritoriją patenka Kernavės bažnyčios žemių riboženkliis (u. k. 47981), kuris taip pat yra už UNESCO vertybės (Rezervato) ribų (*plačiau žr. dalį I.2.1; 4,5 priedai*).

Nuo 1979 m. vykstančių sistemingų archeologinių tyrimų metu Rezervato teritorijoje ir jo apylinkėse rasta ir Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkiniuose sukaupta per 40 tūkstančius eksponatų, dalis kurių eksponuojami specializuotame Kernavės archeologinės vietovės muziejuje²⁴.

Kernavės archeologinės vietovės muziejuje taip pat saugomi radiniai iš susijusių, apylinkėse esančių archeologinių objektų tyrinėjimų. Pavyzdžiui, 2009–2010 m. ir 2013–2014 m. atlikti Kernavės apylinkių Neries pakrančių žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu identifikuotos naujos archeologinės vietos Neries slėnyje ir 4 buvusių ežerų pakrantėse. Jose aptikta kultūrinių sluoksnių ir įvairių laikotarpių (paleolito, mezolito, neolito, ankstyvojo bronzos amžiaus, I t-mečio ir II t-mečio pradžios) radinių, susijusių su gyvenamąja ir ūkine to meto bendruomenių veikla. Iš viso Neries pakrantėse nuo 2009 m. aptiktos net 45 naujos archeologinės vietos atskleidė, kad išsamiau tyrinėtoms Kernavės priešistorinės gyvenvietės iliustruoja žymiai platesnio regiono Neries slėnio įvairių priešistorės laikotarpių apgyvendinimo kraštovaizdį²⁵.

Visos šios nekilnojamojo kultūros paveldo ir muziejinės vertybės pagrindžia bei sudaro UNESCO vertybės IVV (yra Kernavės archeologinės vietovės (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) išskirtinės visuotinės vertės komponentai).

I.1.4. Kernavės archeologinės vietovės IVV atitiktis vientisumo ir autentiškumo reikalavimams

I.1.4.1. Atitiktis vientisumo reikalavimams

UNESCO vertybę sudaro kultūros paveldo vertybės, bylojančios apie nenutrūkstamą 11 tūkstančių metų žmogaus gyvenimą ir atskleidžiančios įvairius Kernavės archeologinės vietovės raidos etapus. Kultūros paveldo ir gamtos vertybės nuosekliai liudija vietovės raidą nuo seniausių laikų iki XX amžiaus. Visa archeologinių tyrimų metu surasta medžiaga (archeologiniai radiniai – artefaktai ir ekofaktai) yra saugoma ir eksponuojama Kernavės archeologinės vietovės muziejuje.

Paskutinio ledynmečio metu susiformavęs reljefas, įspūdingi upių slėniai, piliakalniai ir kiti archeologiniai bei kito pobūdžio paveldo objektai sudaro vientisą gamtos ir kultūros vertybių visumą, o

²⁴ Daugiau žr.: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*.

²⁵ Vėlius Gintautas, „Kernavės archeologinių tyrimų istorija“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, p. 46.

tūkstantmečiais gamtos ir žmogaus pastangomis formuotas kultūrinis kraštovaizdis iki šių dienų buvo palyginti mažai pažeistas. Kernavės archeologinę vietovę supanti vaizdinga gamta ir gamtinis reljefas taip pat prisideda prie šios vietovės vientisumo.

UNESCO vertybės vientisumo išsaugojimui svarbus buferinės jos apsaugos zonos, užtikrinančios fizinę ir vizualinę vertybės apsauga, įteisinimas. Buferinės apsaugos zona atriboja Rezervatą nuo bet kokio neigiamo už jo ribų vykdomos veiklos poveikio.

Šiuo metu ekonominė veikla plėtojant žemės ar miškų ūkį, taip pat paslaugų infrastruktūrą buferinės apsaugos zonoje esančiose žemės valdose nedaro ženkliesnio neigiamo poveikio kultūrinio kraštovaizdžio vientisumui.

I.1.4.2. Atitiktis autentiškumo reikalavimams

Kernavės archeologinės vietovės atitiktis vientisumo reikalavimams tiesiogiai susijusi su jos autentiškumą liudijančiais įrodymais. Istoriskai ekonominė veikla ir statybos Kernavės archeologinės vietovės teritorijoje padarė nedidelį poveikį jos autentiškumui. Šiandien Rezervato teritorijoje atliekama veikla nukreipta į naujų vertybių paiešką ir mokslinius tyrimus, į vertybių priežiūrą, išsaugojimą ir eksponavimą.

1390 m. karų su Vokiečių ordinu pasekmėje žlugus viduramžių miestui, gyventojai kūrėsi toliau į šiaurę, viršutinėje antsalpinėje Neries upės terasoje, dabartinio Kernavės miestelio vietoje. Tokiu būdu priešistorinių gyvenviečių kultūriniai sluoksniai, laidojimo vietos, viduramžių palikimas atsidūrė po sąnašų sluoksniu ir išliko nepažeisti iki mūsų dienų.

Sistemiški moksliniai archeologiniai tyrimai Rezervate ženkliai papildė turėtas žinias apie UNESCO vertybę ir suteikė kokybiškai naujų duomenų jos IVV pagrindimui. Vykdamas mokslinių tyrimų programą, Kernavėje ir apylinkėse kone kasmet surandama naujų, iki tol nežinotų įvairių laikotarpių archeologinių vertybių (gyvenviečių, laidojimo vietų), kurios suteikia galimybę pažinti beveik visą žmogiškosios veiklos šiame regione raidą, pradedant pirmaisiais šiuos kraštus pasiekusiais akmens amžiaus medžiotojais ir baigiant šiandieną. Atliekant mokslinius archeologinius tyrimus, sistemingai taikomi nedestrukciniai ir mažai destruktiniai tyrimų metodai. Ardomaisiais metodais tėra tyrinėta tik apie 0,74 % Rezervato teritorijos, nė viena archeologinė vertybė nėra visiškai ištirta. Taip pat plačiai taikomi geofiziniai archeologinės vietovės tyrimai bei laboratoriniai tikslųjų ir gamtos mokslų metodai. Tai sudaro sąlygas gauti kuo daugiau mokslinės informacijos taikant nedidelės apimties ardomuosius archeologinių tyrimų metodus.

Nuo 1995 m. Kernavės archeologinės vietovės muziejuje veikia radinių konservavimo ir restauravimo laboratorija, kuri užtikrina muziejinių vertybių (archeologinių radinių – artefaktų ir ekofaktų) išsaugojimą.

Laikantis kultūros vertybių apsaugos ir priežiūros metodų, nuo 1985 m. atlikti įvairūs UNESCO vertybės išsaugojimo darbai, kurie buvo atlikti nepažeidžiant vertybės autentiškumo.

I.1.4.3. Kernavės archeologinės vietovės suvokimas

IVV suteikia Kernavės archeologinei vietovei tarptautinę svarbą, tačiau Pasaulio paveldo vietų IVV išsaugojimui nemažiau svarbus jos verčių suvokimas nacionaliniame kontekste²⁶. UNESCO vertybės IVV grindžiama kultūrinėmis vertėmis, kurios yra atskleidžiamos moksliniais tyrimais ir taip pat glūdi emocijuose visuomenės ryšiuose su vieta. Šiuolaikinės socialinės-ekonominės vertės atskleidžia, kaip visuomenė palaiko vietovės vertę – į tai svarbu atsižvelgti priimant sprendimus dėl vietovės valdymo²⁷.

²⁶ Feilden Bernard M., Jokilehto Jukka, *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, Rome: ICCROM, 1998, p. 18.

²⁷ Ten pat, p. 20–21.

Vietovės supratimą, kuris svarbus kultūriniam tapatumui, sąlygojo tai, kad Kernavė visuomet sieta su valstybingumo lopšiu bei pirmąja Lietuvos sostine. Dar XVI a. Lietuvos metraščiuose (legendinė Bychovco kronikos dalis) užrašyta legenda apie lietuvių kilmę iš romėnų, kurioje Kernavė įvardinta pirmąja Lietuvos sostine ir vienu svarbiausių senojo lietuvių tikėjimo centrų, taip pat XIX a. romantizmo idėjos Kernavę iškėlė kaip vieną svarbiausių Lietuvos valstybingumo simbolių. Panašių idėjų vedini XIX a. II p. pažintines ekspedicijas rengė ir aprašė pirmieji Kernavės piliakalnių tyrinėtojai. Romantizmo epochoje suteiktas piliakalnių vardais – Aukuro kalno, Pilies kalno, Mindaugo Sosto ir Lizdeikos – piliakalniai šiandien žinomi ir mokslinėje literatūroje, ir visuomenėje²⁸.

Panaši senosios Kernavės vizija įsitvirtino Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. Po 1920 m. spalio 9 d. Kernavė atsідūrė vos už kilometro nuo Lenkijos Respublikos sienos, taigi tuomet kaip niekada buvo aktuali lietuviybės sklaida, gajūs siekiai atgauti Vilniaus kraštą. Būtent šių tikslų siekė kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą Kernavėje tuomet puoselėję pradžios mokyklos mokytojas Juozas Šiaučiūnas ir kunigas Nikodemas Švogžlys-Milžinas. J. Šiaučiūno pastangomis 1930 m. gruodžio 28 d. Vytauto Didžiojo metinių proga Kernavės pradžios mokykloje buvo atidarytas krašto muziejus (Kernavės archeologinės vietovės muziejaus pirmtakas), siekęs tautiškumo ir valstybingumo puoselėjimo tikslų²⁹. N. Švogžlio-Milžino iniciatyva buvo pastatyti parapijos namai, Geležinio Vilko paminklas, statomi kryžiai (kai kurie šių objektų yra išlikę arba atkurti), vykdyta kita visuomeninė-patriotinė veikla³⁰.

Sovietmečiu vietovės kultūrinio tapatumo vertę palaikė kultūrinio judėjimo „Romuva“ (dab. senovės baltų religinė bendrija)³¹ veikla ir Rasų šventės: nuo 1967–1969 m. čia buvo švenčiamos pirmosios Rasos, kurios, stiprėjant tautiškumo idėjoms, imtos drausti iki pat Atgimimo³².

Panašus Kernavės archeologinės vietovės supratimas visuomenėje ir šiandien yra aktualus. Pavyzdžiui, Liepos 6-osios Valstybės (Lietuvos Karaliaus Mindaugo karūnavimo) ir Tautiškos giesmės dienos šventės Kernavėje pradėtos švęsti nuo 1999 m. organizuojant tarptautinį festivalį „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“³³, o čia švenčiama Rasos šventė nuo 2019 m. yra įtraukta į Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą³⁴.

Minėtina, kad 2022 m. buvo priimtas „Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo“ pakeitimas, įteisinantis specialų teritorijos statusą „Lietuvos istorinė sostinė“. Juo Lietuvos istorinės sostinės statusas taip pat suteiktas Kernavei ir Kernavės archeologinei vietai, siekiant ateities kartoms išsaugoti unikalų kultūros paveldą ir gamtą³⁵.

Visuomenė ypač vertina išskirtinį Kernavės kraštovaizdį, kuris žymių fotografų darbuose buvo fiksuojamas jau nuo XIX a. II pusės (pavyzdžiui, Juozapo Čechavičiaus (*Józef Czechowicz*), Stanislavo Filiberto Flerio (*Stanisław Filibert Fleury*)), taip pat yra įprasminamas dailės, poezijos kūriniuose. Estetinis išgyvenimas stiprina praeities „artumo“ ir tapatumo su vieta pojąti. Unikalus vietovės grožis, dažniausiai

²⁸ Penktasis – Kriveikiškio piliakalnis – buvo aptiktas tik 1989 m. Daugiau žr. *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus katalogas*.

²⁹ Poškienė Justina, Kernavės archeologinės vietovės muziejus, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus katalogas*, p. 15–25.

³⁰ Misius Kazys, „Kraštotyriminkas publicistas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, p. 1137–1141.

³¹ Daugiau žr. *Romuva*, [interaktyvus], in: <https://romuva.lt/>, [2022-11-22].

³² Trinkūnas Jonas, „Romuvių judėjimo pradžia – Kernavėje“, in: *Musninkai, Kernavė, Čiobiškis*, p. 463–469.

³³ Vitkūnas Jonas, „Gyvoji archeologija“ Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate“, in: *Musninkai. Kernavė. Čiobiškis*, p. 52–63.

³⁴ Lietuvos nacionalinis kultūros centras, „Sąvadas / Vertybės / Rasos šventė Kernavėje“, [interaktyvus], in: <http://savadas.lnkc.lt/rasos.html>, [2022-11-22], (teikėjas – Širvintų r. sav. kultūros centras, 2019, saugotojai – Širvintų rajono savivaldybė, Širvintų rajono savivaldybės kultūros centras, asociacija „Medgrinda“, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija).

³⁵ Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas, Žin. 1994, Nr. [60-1183](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911/asr), Suvestinė redakcija nuo 2022-01-28, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911/asr>, [2022-11-22].

lygia greta einantis su senosios Lietuvos sostinės įvaizdžiu, pritraukia gausius Rezervato lankytojus ir skatina visuomenę tapatintis su Kernave.

Mokslinis Kernavės potencialas aktualizuotas 1979 m., kuomet per pavasario atlydį nuslinkus rytiniam Mindaugo sosto piliakalnio šlaitui, prieš jo tvarkymo darbus, buvo pradėti archeologiniai tyrinėjimai. Šiandien Kernavės archeologinės vietovės panauda visuomenės poreikiams – priemonės, kuriomis visuomenei pristatoma ir į nūdienos gyvenimą integruojama UNESCO vertybės IVV – sudaro sąlygas švietimo vertei skleisti (*plačiau žr. dalį I.4.7*).

Kernavės archeologinės vietovės panauda kuria ir ekonominę vietovės vertę, kurią pagrindžia ne tik už renginius ar muziejų ekspoziciją surenkamos lėšos, bet ir sėkmingas savanoriško Rezervato lankytojo bilieto įvedimas 2020 metais³⁶ (*plačiau žr. dalį I.4.3*).

Minėtos vertės formuoja Kernavės archeologinės vietovės suvokimą visuomenėje ir yra svarbi UNESCO vertybės IVV išsaugojimo sąlyga.

I.1.4.4. Kita informacija, svarbi UNESCO vertybės IVV pristatymui

Gamtos vertybių išsaugojimą užtikrina Rezervate įsteigtos europinės svarbos saugomos teritorijos. Kernavės apylinkių vietovė, kurioje nustatytos 8 tipų gamtinės buveinės (6120 Karbonatinių smėlynų pievos; 6210 Stepinės pievos; 6270 Rūšių turtingi smilgynai; 9020 Plačialapių ir mišrūs miškai; 9050 Žolių turtingi egllynai; 9060 Spygliuočių miškai ant fluvioglacialinių ozų; 9180 Griovų ir šlaitų miškai; 91E0 Aliuviniai miškai) ir retosios augalų rūšies (Vėjalandė šilagėlė) buveinė, buvo patvirtintos kaip Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ dalis³⁷. Vietovėje esančios gamtinės buveinės, kurių bendras plotas yra apie 53 ha, didžiaja dalimi patenka į Rezervato teritoriją (*3 priedas*).

„Natura 2000“ ekologinis tinklas yra skirtas išsaugoti, palaikyti ir prireikus atkurti natūralias buveines, gyvūnų ir augalų rūšis Europos Bendrijos teritorijoje. „Natura 2000“ saugomos teritorijos steigiamos pagal dvi Europos Sąjungos direktyvas (Paukščių ir Buveinių direktyvą)³⁸.

I.2. UNESCO VERTYBĖS TERITORIJOS IR BUFERINĖS APSAUGOS ZONOS RIBOS

I.2.1. Į Rezervato teritoriją ir jo buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų apibūdinimas

UNESCO vertybę sudaro Rezervato teritorija (194,4 ha) su joje esančiais kultūros paveldo objektais (vertybėmis) ir ekspozicija po atviru dangumi, ir specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus su muziejiniais rinkiniais ir ekspozicija. Rezervato teritorija saugoma ir naudojama kaip vientisas kultūros paveldo vertybių kompleksas.

Registre, skaičiuojant unikaliais kodais, iš viso yra įregistruota 21 nekilnojamoji kultūros vertybė: 17 nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių yra archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio³⁹ (viena jų – kompleksinė, viena – vietovė), 4 nekilnojamojo kultūros paveldo vertybės – architektūrinio, istorinio vertingųjų savybių pobūdžio vertybių (*Pav. 1; 4, 5 priedai*).

³⁶ Apie savanorišką lankytojo bilietą, daugiau žr. *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/naujienos/harum-labores-omnesque-pri-no/>, [2022-11-22].

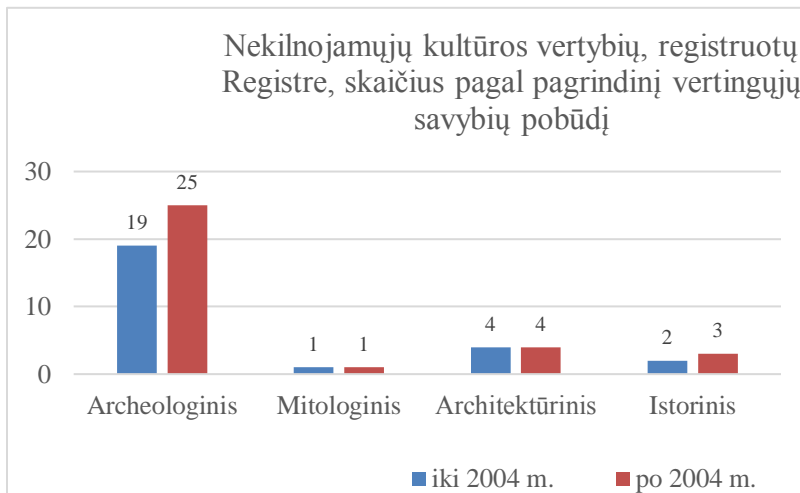
³⁷ Apie Natura 2000 teritorijas daugiau žr. *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/naujienos/kernave-natura-2000/>, [2022-11-22].

³⁸ Tarptautinės svarbos saugomos teritorijos Lietuvoje, *Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba*, [interaktyvus], in: <https://saugoma.lt/lt/saugomu-teritoju-sistema/tarptautines-svarbos-saugomos-teritorijos-lietuvoje>, [2022-11-22].

³⁹ Vertinant pagal pagrindinį reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį.

Siekiant Rezervato teritoriją izoliuoti nuo neigiamo ūkinės veiklos poveikio ir užtikrinti bendrąją ekologinę kultūrinio kraštovaizdžio pusiausvyrą, nustatyta šios teritorijos buferinės apsaugos zona (2455,2 ha), kuri išskirta į 2 skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės apsaugos (118,3 ha) ir vizualinės (regimosios) apsaugos (2336,9 ha). Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualiu apsaugos reglamentu, patvirtintu Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. IV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, nustatyti kairiojo ir dešiniojo Neries krantų teritorijų (be Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos), esančių buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, ir Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos, esančios Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, apsaugos, naudojimo ir tvarkymo reikalavimai.

Į Rezervato buferinės apsaugos zoną taip pat patenka nekilnojamosios kultūros vertybės ar jų teritorijų dalys⁴⁰. Į Rezervato buferinės apsaugos zonos, fizinės apsaugos pozonių, patenka 3 archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio kultūros paveldo vertybės ar jų teritorijų dalys, į Rezervato buferinės apsaugos zonos vizualinės (regimosios) apsaugos pozonių – 1 mitologinio ir 2 istorinio vertingųjų savybių pobūdžio kultūros paveldo vertybės bei 11 archeologinio vertingųjų savybių pobūdžio nekilnojamųjų kultūros vertybių ir (ar) jų teritorijų dalys (4, 5 priedai).

Pav.1. Nekilnojamosios kultūros vertybės, patenkančios į Rezervatą ir jo buferinės apsaugos zoną, pagal vertingųjų savybių pobūdį.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktai, reglamentuojantys Rezervato valdymą, jo sudėtį, Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančias nekilnojamasias kultūros vertybes – neatnaujinami. Į Rezervatą ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančios teritorijos apibūdinamos 2002 m. faktiniais duomenimis, nors vykstant archeologiniams tyrimams, atskleidžiant naujas nekilnojamasias kultūros vertybes, į Rezervato ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų statusas ir apsaugos reikalavimai kinta:

- Nuo 2004 m., kuomet Kernavės archeologinė vietovė buvo įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė 1137), į Registrą įregistruota Kernavės archeologinė vietovė (u. k. 37320), patenkanti į Rezervato teritoriją, Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius, Semeniškių kapinynas (u. k. 37319), patenkantis į Rezervato teritoriją ir Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės pozonių, Kernavės pilkapynas II (u. k. 37211), Mitkiškių senovės gyvenvietė II (u. k. 40973), Paalkių, Pelkių senovės gyvenvietė (u. k. 44524), Paalkių, Pelkių senovės gyvenvietė II (u. k. 44525) ir Kernavės bažnyčios žemių riboženkliu (u. k. 47981), patenkančios Rezervato buferinės apsaugos zonos vizualinės (regimosios) apsaugos pozonių.
- Kernavės archeologinė vietovė, įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė 1137) ir Kernavės archeologinė vietovė

⁴⁰ Dalis nekilnojamųjų kultūros vertybių patenka tiek į Rezervato teritoriją, tiek į Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir (ar) vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius.

(u. k. 37320), įregistruota Registre, yra tapatinamos, neįsigilinant į jų statusų ir apsaugos reikalavimų skirtumus. Kernavės archeologinė vietovė (u. k. 37320) buvo įregistruota Registre 2014 m., jos statusas Registre – registrinis, t. y. vietovė teisės aktų numatyta tvarka nėra paskelbta valstybės saugoma. Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320) teritorija, kaip minėta, patenka ne tik į Rezervato teritoriją, bet ir į Rezervato buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos pozonius.

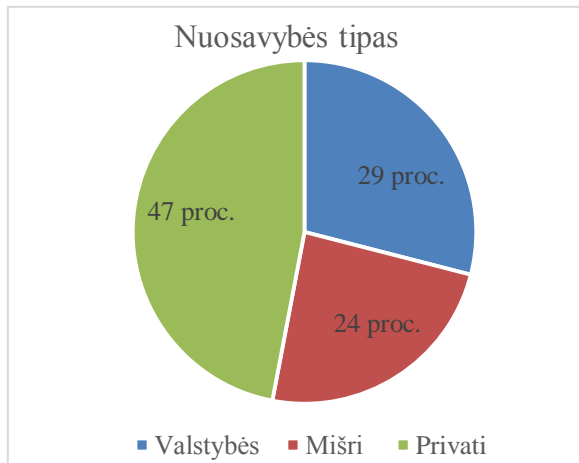
- Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320), įregistruotos Registre, teritorijos plotas (284,57 ha) yra beveik 100 ha didesnis nei Rezervato teritorija.

I.2.2. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų administracinė priklausomybė

Rezervatas yra Širvintų r. sav. teritorijoje, tačiau Rezervatą administruoja Direkcija. Rezervato buferinės apsaugos zonos, patenka į Širvintų r. sav., Elektrėnų sav., Kaišiadorių r. sav. ir Vilniaus r. sav. teritorijas. Minėtų savivaldybių administracijos vykdo visas joms Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitais įstatymais bei teisės aktais numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos funkcijas, taip pat turi priskirtas teises ir pareigas.

Atskirai paminėtina, kad Neries upė yra valstybinės reikšmės vidaus vandens kelias, patenkantis į Kernavės kultūrinio rezervato buferinę apsaugos zoną. Valstybinės reikšmės vidaus vandens kelio priežiūrą ir naudojimą (laivybą) reglamentuoja Lietuvos Respublikos vidaus vandenų transporto kodeksas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 14 d. nutarimas Nr. 1119 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės reikšmės vidaus vandens kelių sąrašo patvirtinimo“.

I.2.3. Į Rezervato teritoriją ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų nuosavybės teisė

Pav. 2. Nuosavybės teisės pasiskirstymas pagal tipą.

1990 m. sausio 20 d. Lietuvos Ministrų Tarybos potvarkiu Nr. 19p patvirtintas Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato ribų planas, nustatytos Rezervato buferinės apsaugos zonos, nuolatiniam naudojimui suteiktas žemės sklypas (Rezervato teritorija).

Rezervato teritorijos konservacinės paskirties žemė yra išimtinė valstybės nuosavybė. Kultūrinio rezervato direkcija valdo ir naudoja jai suteiktą žemę patikėjimo teise. Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo vertybių teritorijos daugiausiai patenka į privačius žemės sklypus

arba nuosavybės tipas yra mišrus (*Pav. 2; 4,5 priedai*), ir tai kelia daug iššūkių siekiant suderinti valstybės ir privačių asmenų interesus. Pavyzdys: Pajautos slėnyje esantys privatūs žemės sklypai su sodybomis, kuriuos, vykdant žemės reformą, buvo priimtas sprendimas grąžinti (atstatyti nuosavybės teisę) savininkams, o ne išmokėti kompensacijas. Tokio sprendimo pasekmė – Rezervato teritorijoje esantys privatūs žemės sklypai yra priskirti Rezervato buferinės apsaugos zonai ir tai turi neigiamą poveikį Rezervato teritorijos vientisumui.

Nemažu iššūkiu derinant valstybės ir privačių asmenų interesus išlieka ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių žemės sklypų pertvarkymas, juos padalinant į du ar daugiau žemės sklypų.

I.3. UNESCO VERTYBĖS IŠSAUGOJIMO BŪKLĖS ĮVERTINIMAS IR JOS IŠSAUGOJIMUI ĮTAKOS TURINČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

Kernavės kultūrinis kraštovaizdis yra išskirtinės vertės ir kokybės. Jį suformavo gamtos ir žmonių veiklos sąveika: Neries upė, Neries upės žemutinio slėnio terasos ir viso upės slėnio erdvės, suformuotos gamtos ir minimaliai prisidedant žmogui pritaikytos čia gyvenusių bendruomenių poreikiams. Vietovės išsaugojimui taip pat įtakos turi tiek gamtiniai, tiek antropogeniniai veiksniai.

I.3.1. Kernavės piliakalnių būklės įvertinimas

Piliakalniai yra Neries žemupio smulkiai kalvotoje plynaukštėje, dešiniojo kranto eroziniame šlaite. Pagrindinės grunto vandens suformuotos vietovės reljefo formos – raguvos, sufoziniai dariniai bei išnašų kūgiai. Ryškiausiai išsiskiria raguvos, tarp kurių likusiuose atragiuose ir buvo suformuoti piliakalniai. Kitos išsiskiriančios reljefo formos – sufoziniai dariniai – cirkai ir smegduobės. Tai šlaituose besiformuojančios formos, analizuojamoje teritorijoje ryškiai pakeitusios tiek slėnio, tiek ir raguvų šlaitus. Tam tikru laipsniu sufozija yra deformavusi iš esmės visus teritorijoje esančius šlaitus, jos suformuoti dariniai paviršiaus modelyje neįžvelgiami tik dirbtinai pakeistuose piliakalnių šlaituose. Duomenys rodo, kad šie dariniai galėjo formotis labai skirtingais laikotarpiais, o kai kuriose vietose minėti procesai vyksta dar ir šiais laikais. Minėtų erozinių procesų metu išplautas gruntas ties raguvų žiotimis ir erodavusių sufozinių cirkų apačioje suformavo masyvius išnašų kūgius, kurie labai ženkliai pakeitė slėnio šlaito apatinės dalies reljefą. Visa ši dalis išties yra padengta vienas su kitu persidengiančiais išnašų kūgiais, kurie sudaro beveik vientisą deliuvinę terasą. Vis dėlto, natūraliai, be žmogaus įsikišimo, tokia jų sistema negalėjo susidaryti. Griovos, jungiančios atskiras raguvas, gamtai nebūdingos, o čia jų yra net keliose vietose, todėl kelta prielaida, kad kai kurios raguvų atkarpos yra ne išplautos vandens, o iškastos žmonių, būtent XIII–XIV a. įrenginėjant piliakalnius⁴¹. Pastaraisiais metais šios hipotezės patvirtintos geofiziniais metodais bei archeologinių tyrimų rezultatais.

Vidinės piliakalnių struktūros yra tampriai susijusios su jų pačių ir apylinkių geologine sąranga ir jos raida, turinčia lemiamą įtaką pačių piliakalnių būklės išsaugojimui. Paskutinysis ledynas Kernavės apylinkėse paliko kalvotą moreninį paviršių (reljefą) sudarytą iš žvirgždingų priemolių. Vykstant Neries slėnio gilinamajai erozijai ir formuojantis griovoms, jos buvo nuolat drėkinamos atmosferinių kritulių ir grunto vandens, o perteklinis vanduo šaltiniais atsiverdavo piliakalnių šlaituose. Tokiu būdu piliakalnių pašlaitėje susiformavo upelis, o slėnis ir griovos supelkėjo. Griovų šlaituose ir jų papėdėse susiformavo deliuvio sluoksnis. Tai lemia erozinius procesus: susikaupus didelėms deliuvio, šaltiniuoto vandens

⁴¹ Vengalis Rokas, Volungevičius Jonas, Vėlius Gintautas, Kuncevičius Albinas, Poškienė Justina, Prapiestienė Regina, „Žmogus prieš gamtą: reljefo transformavimas įrengiant XIII–XIV a. Kernavės pilį ir jo sukelti eroziniai procesai“, in: *Lietuvos archeologija*, 2020, t. 46, p. 207–253.

įmirkusioms masėms, susidaro palankios sąlygos apatinio deliuvio masių nuošliaužoms susidaryti. Geologinėje praeityje tokios deliuvio nuošliaužos turėjo susidaryti nuolat.

Nuošliaužos stačiuose, žmonių rankomis suformuotuose piliakalnių šlaituose yra besikartojantys procesai, priklausantys nuo gamtinių sąlygų ir žmonių veiklos, fiksuojami nuo 1979 m. Per daugiau, nei 4 pastaruosius dešimtmečius, fiksuota 11 žymių 2-jų Kernavės piliakalnių šlaitų pažaidų atvejų (*Lentelė 2*). Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, būklė buvo pažeista dėl nuslinkusio grunto masyvo bei paviršinių nuošliaužų 1979, 1983, 2011 ir 2021 m. Kernavės piliakalnio III su gyvenviete piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, būklė buvo pažeista dėl vandens išplautos griovos, nuslinkusio grunto masyvo, paviršinių nuošliaužų 1999, 2000, 2002, 2011, 2012–2013 bei 2020–2021 m. Nuo 1985 m. vykdomi atitinkami piliakalnių tvarkybos darbai ir įgyvendinti 6 piliakalnių avarinės būklės pašalinimo ir tvarkybos darbų projektai. Jų metu atlikti kiekvienai situacijai individualūs sprendiniai: nestabilaus grunto šalinimo darbai, šlaitų atstatymo bei šlaitų tvirtinimo (stabilizavimo) inžineriniai sprendiniai bei hidroižneriniai sprendimai (*Lentelė 1*). Visų tvarkybos darbų metu išlikę netirti archeologiniai sluoksniai buvo išsaugoti, kultūrinio kraštovaizdžio autentiškumas išlaikytas.

Piliakalnių tvarkymo sprendiniai bei būklės išsaugojimo strategijos yra paremtos specialistų išvadomis ir rekomendacijomis, pagrįstomis tyrimų duomenimis. Nuo 1979 m. pakartotinai, rengiant ir įgyvendinant piliakalnių tvarkymo darbus, piliakalniuose atliekami geologiniai, inžineriniai geologiniai ir geotechniniai tyrimai, skirti geologinės litologinės bei inžinerinės-geologinės piliakalnių sąrangos įvertinimui bei būklės pakitimo priežasčių nustatymui. 2021 m. buvo atlikti kompleksiniai keturių Kernavės piliakalnių žvalgybiniai inžineriniai geologiniai ir geofiziniai (elektrinės tomografijos ir georadarų) tyrimai, kurie pateikė papildomą reikšmingą informaciją apie tiriamų objektų inžinerines geologines ir hidrogeologines sąlygas, įvertino esamą gruntą bei pateikė išvadas ir rekomendacijas.

Pažeistuose piliakalnių šlaituose vykdomi archeologiniai tyrimai. Grunto nukasimo darbai atliekami tik vietose, kuriose paviršinis gruntas jau yra pažeistas (įtrūkęs) ar nuslinkęs. Jei nuslinkęs gruntas yra nukasamas – jis išsklaidomas, tikrinamas vizualiai, metalo ieškikliais. Būtinai kasimo darbai maksimaliai atliekami rankiniu būdu. Esat galimybei, visas kasamas gruntas yra sijojamas. Archeologiniai tyrimai, pritaikant tinkamą jų pobūdį, vykdomi visose tvarkybos darbų zonose.

Lentelė 1. Kernavės piliakalnių pažeidimų dėl nuošliaužų ir tvarkybos darbų 1979–2021 m. darbų santrauka.

Metai	Nuošliaužos vieta	Pažaida	Pažaidos plotas (m ²)	Atlikti projektiniai sprendimai	Metai
1979	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, rytinis ir pietvakarinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	2650	<ul style="list-style-type: none"> • panaudojant sunkiąją techniką piliakalnio rytinis šlaitas atstatytas ir sutvirtintas; • sutvarkytas vandens nutekėjimas jo rytinėje papėdėje (Kernavėlės upelis nukreiptas į požeminius vamzdžius); • atidengtų vietų ištisinis velėnavimas vakariniame šlaite. 	1985
1983	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, vakarinis šlaitas,	Paviršinė nuošliauža.	400		
1999	Kernavės piliakalnio III su gyvenviete piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinė pašlaitė.	Nuslinkęs grunto masyvas.	~100	<ul style="list-style-type: none"> • atliktas vandens nuvedimas drėnomis, • šlaito tvirtinimas ažuoliniais kuolais ir geotekstile; • velėnos plyšiai užpilti priemoliu. 	2003
2000	Kernavės piliakalnio III su gyvenviete	Nuslinkęs grunto masyvas.	~200		

	piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas, ties gynybiniu pylimu.				
2002	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinio šlaito vidurinė dalis.	Velėnos įplyšimas.	~400		
2002	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, šiaurinis šlaitas.	Velėnos įplyšimas.	~500		
2011	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, pietrytinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	360	<ul style="list-style-type: none"> ● šlaito tvirtinimas geotekstilės tinklu pušiniais mediniais stulpeliais su vielos tinklu. 	2012
2011	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurės vakarinis šlaitas.	Nuslinkęs grunto masyvas.	250		
2012-2014	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinio šlaito papėdė.	Vandens išplauta griova.	300	<ul style="list-style-type: none"> ● parinktos inžinerinės techninės priemonės paviršinio vandens surinkimui ir nuvedimui nuo piliakalnio viršutinės terasos. 	2015
2020	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas.	Įtrūkimai, besiformuojančios nuošliaužos.	250	<ul style="list-style-type: none"> ● išlygintas besideformuojančio šiaurinio šlaito paviršius; ● įrengtas drenažas ir konstrukciniai geotinklai, įtvirtinti metaliniais inkarais iki 3–4 metrų gylio, ● atkurta žolinė danga iš vietinės velėnos. 	2020
2021	Kernavės piliakalnis II, vad. Mindaugo sostu, vakarinis, pietvakarinis šlaitai.	Velėnos įtrūkimai, grunto deformacija, besiformuojančios nuošliaužos.	1510	<ul style="list-style-type: none"> ● nukastas nestabilus gruntas; ● nuošliaužų vietos užpiltos drenuojančiu sluoksniu; ● pažeistos vietos sustvirtintos geotinklu ir sustiprintos vielos konstrukciniu tinklu pritvirtinant jį metaliniais inkarais; ● atkurta žolinė danga iš vietinės velėnos. 	2021-2022
2021	Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnis, vad. Lizdeikos kalnu, šiaurinis šlaitas.	Įtrūkimai, besiformuojančios nuošliaužos.	400		

I.3.2. UNESCO vertybės išsaugojimui įtakos turintys veiksniai

Viena pagrindinių grėsmių Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui – **gamtinės kilmės ardomieji procesai** (*Lentelė 2*). Piliakalnių išsaugojimui didžiausią įtaką turi įvairūs atmosferos veiksniai,

kurie palaipsniui keičia geologinių sluoksnių mechanines ir fizines savybes. Pasikeitusi natūrali nuogulų struktūra (nuoguloms prisigėrus papildomo vandens ir padidėjus jų svoriui) kelia nuolatinę nuošliaužų grėsmę. Tai savaime sąlygoja ir su tuo susijusius kitus ardomuosius procesus. Perteklinis vandens kiekis sukelia padidėjusį hidrodinaminį slėgį piliakalnių šlaituose, kuris skatina itin staigias grunto nuošliaužas šlaituose. Pastarosios vertinamos kaip dinaminiai reiškiniai, t. y. grunto vibracijos, kurios taip pat neigiamai veikia šalia esančių sluoksnių stabilumą. Atsižvelgiant į piliakalnių geologinę sandarą, atmosferos veiksniai sukelia solifliukciją – molingo atitirpusio, įmirkusio deliuvio sluoksnio slinktis įšalusio molingo šlaito paviršiumi žemyn. Svarbu ir tai, jog piliakalnių branduolius, t. y. natūralius gruntuos, iš viršaus ir šlaituose dengia supiltiniai kultūriniai sluoksniai – mažiau stabilūs ir lengviau įvairių veiksmų veikiami sluoksniai, kurių nestabilumas neabejotinai taip pat gali turėti įtakos piliakalnių būklės kitimui.

Dėl sudėtingo vietovės topografijoje griovų ir raguvų tinklo, gruntinio vandens įtaka vietovės būklės kitimui – minimali. Tačiau, vertinant dabartinius geologinius procesus, didžiausią įtaką piliakalnių, ypač Kernavės piliakalnio II, vad. Mindaugo sostu, išsaugojimui turėjo Kernavėlės upelis, rytinėje minėto piliakalnio pašlaitėje. Iki 1985 m. nekanalizuotas upelis, turėjęs didelį nuolydį ir didesnę, nei leistina, srovės greitį, nuolat vykdė gruntų sifožinį išplovimą. Kaip pasekmė, griova nuolat gilėjo ir platėjo rytinio piliakalnio šlaito sąskaita. Ši situacija suvaldyta sutvarkant vandens nutekėjimą piliakalnio rytinėje papėdėje, t. y. Kernavėlės upelis nukreiptas į požeminius vamzdžius.

Teigiamą poveikį Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui turi nuolatiniai kraštovaizdžio formavimo kirtimai bei sanitariniai valymai, kurie užtikrina natūralios bei saugomos gamtinės aplinkos išlikimą. Nepaisant to, nekontroliuojamas menkaverčių ir invazinių želdinių plitimas gali turėti reikšmingą įtaką vietovės gamtos vertybių išlikimui Būtina laipsniškai šalinti svetimžemės invazinės rūšies uosialapio klevo (*Acer negundo L.*) medžius ir atžalas. 2023 m. papildomai sutvarkyta ir visuomenei prieinama tapo 3,5 ha teritorija prie Neries upės, buvusi apaugusi invaziniais uosialapiais klevais ir krūmynais. Teritorija įtraukta į nuolat prižiūrimus (šienaujamus) plotus. 2023 m. parengtas ir pradėtas įgyvendinti Uosialapio klevo populiacijos Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato teritorijoje reguliavimo priemonių ir jų įgyvendinimo veiksmų planas 2023-2025 m. Pagal šį planą ketinama pašalinti uosialapio klevo želdynus apie 2 ha plote ir atkurti Natūralių ir pusiau natūralių pievų palaikymo (3E) teritoriją, kaip numatyta Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane (Planavimo scheme).

Laukinių gyvūnų žala vietovės išsaugojimui yra minimali, tačiau reikalinga upinių bebrų (*Castor fiber*) ir šernų (*Sus scrofa*) populiacijų reguliacija.

Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui neigiamos įtakos turinti **antropogeninė veikla** (*Lentelė 2*) – minimali. Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate yra reguliuojamas lankytojų srautas bei sukurta viešojo turizmo infrastruktūra, kuri Rezervato lankytojų srautą nukreipia tam pritaikytais maršrutais ir pėsčiųjų takais. Taigi savaiminiai keliai neskatina vietovės erozijos procesų, vietovėje taip pat yra uždrausta bet kokia ūkinė veikla, yra ribojamas motorinių transporto priemonių naudojimas (*plačiau žr. dalį I.4.6*).

Lentelė 2. Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui įtakos turintys veiksniai.

VEIKSNIAI	APRAŠYMAS, SITUACIJA
GAMTINĖS KILMĖS VEIKSNIAI	
Atmosferos veiksniai	Liūtys, sniego tirpsmas ir pavasarinės liūtys, sezoninio įšalo nebuvimas (dėl storos sniego dangos), vėjo erozija.
Hidrodinaminis slėgis	Padidėjęs slėgis į piliakalnių šlaitus. Gali atsirasti dėl didelio sniego kiekio ar jo staigaus tirpsmo vandenų. Padidėjęs slėgis piliakalnių šlaituose skatina itin staigias grunto nuošliaužas šlaituose.

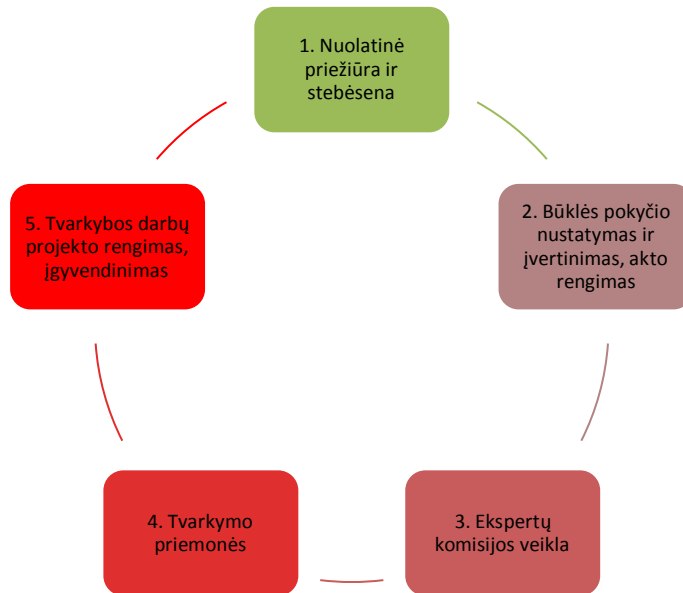
Dinaminiai reiškiniai	Grunto vibracijos, kylančios dėl kitoje vietoje slenkančio grunto bei atmosferos veiksnių įtakos. Grunto vibracijos neigiamai veikia šalia esančių sluoksnių stabilumą.
Solifliukcija (deliuvio slinktis)	Molingo atitirpusio įmirkusio deliuvio sluoksniu slinktis įšalusio molingo šlaito paviršiumi žemyn. Slinktis taip pat sukelia dideli kritulių kiekiai įvairiais metų laikais. Deliuvio sluoksniai yra lengvai įmirkstantys, o žemiau esantis molingas pagrindas yra slidus ir nelaidus vandeniui.
Supiltiniai (kultūriniai) sluoksniai	Piliakalnių branduolius, t. y. natūralius gruntuos, iš viršaus ir šlaituose dengia kultūriniai sluoksniai (supiltiniai). Tai yra mažiau stabilūs ir lengviau įvairių veiksnių veikiami sluoksniai, kurių nestabilumas neabejotinai taip pat gali turėti įtakos piliakalnių būklės kitimui.
Gruntinis vanduo	Gruntinio vandens įtaka piliakalnių būklės pokyčiams – minimali. Gruntinio vandens horizontą dreuoja griovų ir raguvų tinklas. Piliakalnio šlaituose yra tik paviršinis vanduo, besifiltruojantis deliuvio sluoksniu šlaitų apatinėje dalyje. Vandens pritekėjimas mažas.
Griovų erozija	Tekančio vandens, Kernavėlės upelio suformuotos griovos palaipsniui eroduoja, gilėja.
Laukiniai gyvūnai	Laukinių gyvūnų daroma žala – minimali, bet būtina reguliuoti upinių bebrų (<i>Castor fiber</i>) ir šernų (<i>Sus scrofa</i>) populiacijas.
Gaisro pavojus	Gaisro sauga Rezervate užtikrinama vadovaujantis Rezervato gaisrinės saugos taisyklėmis, patvirtintomis Rezervato direktijos direktoriaus 2011-06-23 įsakymu Nr. IV-15.
Menkaverčiai, invaziniai želdiniai	Vietovėje fiksuojami menkaverčiai uosialapio klevo želdynai. Reikalinga nuolatinė priežiūra – nuolatiniai kraštovaizdžio formavimo kirtimai bei sanitariniai valymai, kraštovaizdžio pievų ir pelkių tvarkymas.
ANTROPOGENINĖS KILMĖS VEIKSNIAI	
Melioracija	1966–1968 m. ir 1985–1986 m. vietovėje buvo vykdomi melioracijos darbai, tačiau, aptikus archeologinius radinius, jie buvo sustabdyti. Šiuo metu Kernavės archeologinės vietovės teritorijoje melioracijos darbai nevykdomi.
Ūkinė veikla	1987 m. įsteigus Valstybinį Kernavės kultūrinį rezervatą, Rezervate yra ribojami žemės judinimo darbai ir draudžiama ūkinė veikla.
Lankytojai	Įtaka minimali dėl reguliuojamo lankytojų srauto bei įrengtos, atnaujinamos, pritaikomos viešojo turizmo infrastruktūros. Savaiminiai takai – naikinami.
Motorinės transporto priemonės	Įtaka minimali. Transporto priemonių eismas yra ribojamas, savaiminiai keliai – naikinami.
Elektros perdavimo linijos	Tik dalis Rezervato teritorijoje buvusių antžeminių elektros oro linijų pakeistos požeminiais elektros kabeliais, paklotais inžineriniams tinklams išskirtose teritorijose. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane numatytos ir planuojamos inžinerinės ir susisiekimo infrastruktūrų tvarkymo priemonės. Nauji inžineriniai tinklai gali būti įrengiami inžineriniams tinklams išskirtose teritorijose, prieš tai atlikus archeologinius tyrimus.

I.3.3. Rezervate taikomos apsaugos, tvarkymo ir priežiūros priemonės

Rezervate yra taikomos kompleksinės apsaugos, tvarkymo ir priežiūros priemonės. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane (Planavimo schemeje), nustatomos Rezervato kraštovaizdžio tvarkymo zonos ir jų reglamentai, kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkymo kryptys bei priemonės, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo, kitos tvarkymo ir subalansuoto naudojimo priemonės⁴². Įgyvendinant Rezervato apsaugos ir tvarkymo priemones (*Pav. 3*),

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 24 d. nutarimas Nr. 291 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo planas (planavimo schema) patvirtinimo“, [interaktyvus], in:

vadovaujamosi Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymu, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu, Lietuvos Respublikos miškų įstatymu, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatais, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklėmis, ir kitais teisės aktais.

Pav. 3. Rezervato apsaugos ir tvarkymo priemonių įgyvendinimo proceso schema.

1. Nuolatinė priežiūra ir stebėseną. Vykdomi nuolatiniai (tęstiniai) Rezervato teritorijos ir joje esančių kultūros paveldo objektų tvarkybos, priežiūros ir sukurtos viešosios turizmo infrastruktūros palaikymo darbai. Šienaujama, tvarkomi medžiai (vėjovartos) ir krūmai, remontuojami ir įrengiami nauji gerbūvio infrastruktūros elementai. Taikomos priemonės, kurios užtikrina teritorijos ir joje esančių objektų gerą fizinę būklę. Visi priežiūros darbai atliekami nepažeidžiant kultūrinių sluoksnių ar vertingųjų objekto savybių. Taip pat vyksta nuolatinis kultūros paveldo objektų, žemės paviršiaus, želdynų, vandens ir susisiekimo sistemų būklės stebėjimas, fiksavimas ir pokyčių prognozavimas. Vykdomi nuolatiniai Rezervato teritorijos ir jo buferinės apsaugos zonos inspektavimo ir stebėjimo darbai, kasmet rengiamas Kultūros paveldo vietovės apžiūros aktas, pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu patvirtintą formą ir pildymo taisyklės⁴³.

2. Būklės pokyčio nustatymas ir įvertinimas, akto rengimas. Užfiksavus Rezervato teritorijoje esančių kultūros paveldo objektų būklės pokyčius, vadovaujantis Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatais, Direkcijos direktoriaus įsakymu formuojama komisija pokyčiams ir (ar) avarinei būklei įvertinti. Teikiant pirmines apžiūros išvadas dėl konkrečios susidariusios padėties, rengiamas objekto būklės pokyčių įvertinimo aktas, teikiami pirminiai siūlymai situacijai įvertinti, sustabdyti ar likviduoti.

3. Ekspertų komisijos veikla. Vadovaujantis Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatais, Direkcija turi teisę sudaryti kitų institucijų deleguojamų ekspertų komisijas veiklos klausimams nagrinėti, taip pat būklės pokyčio ekspertiniam vertinimui atlikti. Komisija teikia ekspertinio vertinimo išvadas bei siūlymus dėl tolimesnių objekto būklės pokyčių suvaldymo strategijos.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.342037>, [2022-12-02].

⁴³ Lietuvos Respublikos Kultūros ministro 2014 m. kovo 20 d. įsakymas Nr. ĮV-138 „Dėl Kultūros paveldo vietovės apžiūros akto formos ir jo pildymo taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/02e03c40b0a111e3bf53dc70cf7669d9?jfwid=uin1ilbt7>, [2022-12-02].

4-5. Tvarkymo priemonės ir jų įgyvendinimas. Rezervate taikomos nuolatinės ar nenumatytos, tačiau būtinos tvarkymo priemonės, kurios užtikrina teritorijos ir joje esančių objektų, sistemų ir elementų gerą fizinę būklę, siekia muziejifikuoti teritoriją (sukuriant muziejų po atviru dangumi), sukuria sąlygas Rezervato lankymui pažintiniais tikslais. Nekilnojamojo kultūros paveldo objektuose vykdomi:

- tyrimo,
- avarinės grėsmės šalinimo,
- konservavimo,
- restauravimo,
- pritaikymo darbai,
- tvarkybos darbai.

Atsižvelgiant į poreikį bei būklės pokyčio situaciją etapiškai yra taikomos visos būtinos tvarkymo priemonės.

I.4. ESAMOS APSAUGOS IR VALDYMO SISTEMOS ANALIZĖ

I.4.1. Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos apsaugos statusas

UNESCO vertybės apsaugos statusas yra užtikrinamas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis.

Nacionalinis lygmuo:

- Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas įsteigtas Lietuvos Ministrų Tarybos 1987 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 339 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos-istorijos muziejaus-rezervato įsteigimo ir kai kurių kraštotyros muziejų reorganizavimo“;
- Lietuvos Ministrų Tarybos 1990 m. sausio 20 d. potvarkiu Nr. 19p patvirtintas Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato ribų planas, nustatytos šios teritorijos buferinės apsaugos zonos;
- Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“ pakeistas buvusiojo Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas ir ribos.

Saugomos vietovės – Rezervato – įsteigimas, ūkinės veiklos joje nutraukimas, užtikrina moksliniu požiūriu ypač svarbios vietovės apsaugą ir sudaro visas prielaidas nekilnojamųjų kultūros vertybių autentiškumui išsaugoti. Kultūrinio rezervato teritorijos buferinės apsaugos zonos individualus reglamentas, suskirstantis buferinės apsaugos zoną į du skirtingo apsaugos ir naudojimo režimo pozonius: fizinės apsaugos ir vizualinės (regimosios) apsaugos⁴⁴, turi užtikrinti, kad Rezervato teritorija su joje esančiais kultūros paveldo objektais būtų izoliuota nuo neigiamo ūkinės veiklos poveikio, joje užtikrinama bendroji ekologinė kultūrinio kraštovaizdžio pusiausvyra, palaikomas Rezervato autentiškumas, saugoma istoriškai susiformavusio kraštovaizdžio, urbanistinė bei gamtinė Kernavės miestelio aplinka.

Tarptautinis lygmuo:

- UNESCO vertybės išsaugojimui taikomos Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos ir jos įgyvendinimo gairių nuostatos;

⁴⁴ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. ĮV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.260931/asr>, [2022-11-14].

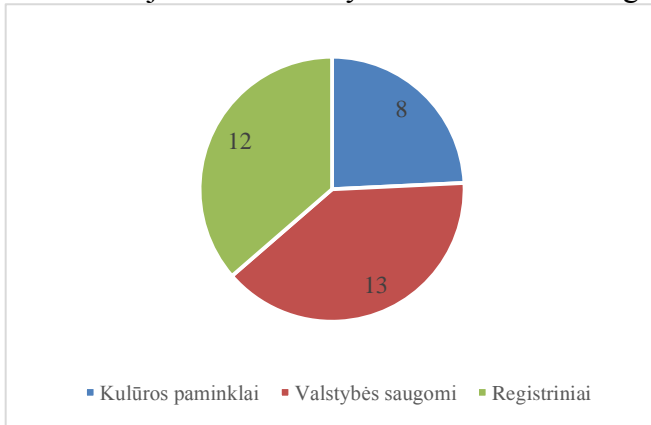
- 1954 m. Hagos konvencijos Antrojo protokolo Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komiteto 6-ojoje sesijoje 2011 m., Kernavės archeologinei vietai suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu.

Sustiprinta apsauga yra viena iš 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. antrojo protokolo ypatybių. Komitetas gali suteikti tokią apsaugą vertybėms šalyse, kurios yra Antrojo protokolo šalys, esant 3 sąlygoms: vertybė turi būti itin svarbi žmonijai; ji turi būti saugomos tinkamomis vidaus teisinėmis ir administracinėmis priemonėmis, kuriomis pripažįstama vertybės išskirtinė kultūrinė ir istorinė vertė bei užtikrinama aukščiausio lygio apsauga; vertybė neturi būti naudojama kariniais tikslais ar kariniams objektams apsaugoti, o valstybė (Protokolo šalis), kuri kontroliuoja vertybę, turi pateikti deklaraciją, patvirtinančią, kad vertybė nebus naudojama minėtais tikslais ir būdais.

Tokia apsauga viršija bendrosios apsaugos režimą ir reiškia, kad valstybės negali remtis „neišvengiamos karinės būtinybės“ argumentu, kad konflikto metu vertybės būtų naudojamos arba prieš jas būtų nukreipti veiksmai. Sustiprinta apsauga taip pat apima valstybių įsipareigojimą tyčinius išpuolius prieš tokias vertybes laikyti baudžiamuoju nusikaltimu arba bausti už tokių vertybių ar jų artimiausios aplinkos naudojimo kariniams veiksams rėmimą.

Visgi konstatuotina, kad, nors tarptautiniu lygmeniu Kernavės archeologinei vietai skiriamas išskirtinis dėmesys, nacionaliniu lygmeniu nėra aiškios, vieningos Kernavės archeologinės vietovės ir joje esančių vertybių apsaugos strategijos. Iki šiol dalis Rezervato teritorijoje ir buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių nėra paskelbtos kultūros paminklais ar valstybės saugomomis.

Taigi, nors Rezervatui taikoma didžiausia mūsų teisės aktais galima apsauga, atskiroms nekilnojamosioms vertybėms taikomi skirtingi apsaugos reikalavimai.

Pav. 4. *Nekilnojamųjų kultūros vertybių, įregistruotų Registre, statusas.*

I.4.2. Įstatymų ir kitų teisės aktų, strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų, kitų priemonių, kuriomis užtikrinama Kernavės archeologinės vietovės apsauga, sąrašas ir išsami apžvalga, jų įgyvendinimo būdai

Kernavės archeologinės vietovė yra unikali ir kompleksiška vertybė, taigi jos apsaugą reglamentuoja įvairaus pobūdžio teisės aktai. Pagrindinius vertybei ir jos išsaugojimui keliamus reikalavimus formuoja Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija⁴⁵, UNESCO kultūros

⁴⁵ Pasaulio kultūros ir gamtos kultūros paveldo konvencija (angl. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) priimta 1972 m. lapkričio 16 d. UNESCO Generalinės konferencijos 17-oje sesijoje Paryžiuje, Lietuvos Respublikoje įsigaliojo 1992 m. birželio 30 d., [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.279517>, [2023-08-25].

vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija⁴⁶, 1992 metų pataisyta Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija⁴⁷. Vertybės teritorijoje esančio gamtos paveldo apsaugai svarbios Europos Sąjungos Paukščių ir buveinių direktyvos⁴⁸, kurias įgyvendinant buvo išskirta „Natura 2000“ tinklo saugoma Kernavės apylinkių vietovė su 8 tipų gamtinėmis buveinėmis.

Būtina atkreipti dėmesį, kad dalis minėtų tarptautinių teisės aktų (konvencijų), kuriuos Lietuvos Respublika yra ratifikavusi (ar prisijungusi), nuostatų yra perkelta (ar iš dalies perkelta) į nacionalinius teisės aktus. Visgi, dalis nuostatų vis dar nėra sistemiskai perkeltos į nacionalinę teisę⁴⁹. Konkrečios tarptautinių teisės aktų nuostatos, aktualios Kernavės archeologinei vietovei, detalizuojamos pagal nagrinėjamą problematiką.

Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų teisės aktų, strateginių ir planavimo dokumentų sąrašas ir jų apžvalga pateikta 3 lentelėje. Vertybės apsaugos teisinio reglamentavimo problematika apibendrinama trumpoje teisės aktų apžvalgoje (išskiriami teisės aktai, išryškinantys Kernavės archeologinės vietovės specifiskumą bei problematiką):

- Rezervatas įsteigtas ir jo valdymo sistema parengta pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymą, todėl UNESCO vertybės, taip pat buferinės apsaugos zonos apsauga užtikrinama ir veikia jose plėtojama vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis.
- Rezervato teritorija apima ir joje esančias kultūros paveldo vertybes, įregistruotas Registre, kurių apsauga reglamentuojama Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu.
- Kadangi Rezervato sudėtinė dalis yra specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus su rinkiniais ir ekspozicija, muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą nustato Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. Kernavės archeologinės vietovės muziejus atlieka visas funkcijas, numatytas šiame įstatyme.
- Lietuvos Respublikos žemės įstatymas, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas,

⁴⁶ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija (angl. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*) priimta 1954 m. gegužės 14 d. Hagoje, Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1998 m. kovo 17 d. įstatymu Nr. VIII-664, [interaktyvus], in: https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.67006>, [2023-08-25].

⁴⁷ 1992 metų pataisyta Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija (angl. *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)*) priimta 1992 m. sausio 16 d. Valetyje, Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1999 m. lapkričio 9 d. įstatymu Nr. VIII-1399, [interaktyvus], in: <https://rm.coe.int/168007bd25>, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.90753>, [2023-08-25].

⁴⁸ ES Paukščių direktyva, priimta 1979 m., ES Buveinių direktyva, priimta 1992 m., kurias įgyvendinant ir jose nustatytais kriterijais išskiriamos saugomos teritorijos ir steigiamas „Natura 2000“ tinklas. *Daugiau žr.: Sundseth Kerstin, ES paukščių ir buveinių direktyvos: Europos gamtai ir žmonėms*, Europos Komisija, Aplinkos generalinis direktoratas, Leidinių biuras, 2015, [interaktyvus], in: http://publications.europa.eu/resource/ellar/7230759d-f136-44ae-9715-1eacc26a11af.0017.01/DOC_1, [2023-10-21].

⁴⁹ Kultūros ministerijos parengtoje ir suinteresuotų šalių bei visuomenės svarstymui pateiktoje naujoje (registravimo data 2023-10-04) Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (NKPAĮ) redakcijoje yra įtvirtinamos UNESCO pasaulio paveldo vertybių išsaugojimo nuostatos (30 str.). Aiškinamajame rašte nurodoma, kad yra sprendžiama esama problema: „Nepilnai įgyvendinamos Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos (toliau – Konvencijos) nuostatos, trūksta Konvencijos nuostatų įgyvendinimo procedūrinio aiškumo, įtvirtintų pareigybų, institucijų funkcijų ir atsakomybių paskyrimo“. NKPAĮ projekto 1 str. 5 d. nurodo, kad „Lietuvoje esantis nekilnojamas kultūros paveldas, įrašytas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, saugomas, prižiūrimas ir tvarkomas pagal šį įstatymą, Kilnojamojų kultūros vertybių apsaugos įstatymą, Saugomų teritorijų įstatymą, Teritorijų planavimo įstatymą, Statybos įstatymą, Lietuvos Respublikos priimtus tarptautinius įsipareigojimus, Pasaulio paveldo komiteto sprendimus ir atsižvelgiant į Pasaulio paveldo centro rekomendacijas“. Kadangi naujos redakcijos NKPAĮ priėmimo eiga kol kas neleidžia prognozuoti, kada jis bus priimtas ir kokia apimtimi identifikuotą problemą faktiškai išspręs, jo nuostatos nenagrinėjamos. *Daugiau žr.: [interaktyvus]*, in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/a8b9eeb0627411eea182def3ac5c11d6?positionInSearchResults=149&searchModelUUID=90ed0603-83f4-4971-8fda-c038acf2ce05>, [2023-10-21].

Lietuvos Respublikos statybos įstatymas reglamentuoja žemės tvarkymą ir administravimą, teritorijų planavimą, statybos reikalavimus ir yra itin svarbūs siekiant išsaugoti istoriškai susiformavusį kultūrinį kraštovaizdį, urbanistinę ir gamtinę Kernavės miestelio aplinką, kaip įmanoma labiau išvengiant neigiamo urbanizacijos poveikį bei saugojant vietovės autentiškumą.

- Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas (LR BP) - vienas iš strateginio lygmens planavimo dokumentų, parengtas vadovaujantis Teritorijų planavimo įstatymu ir kitais teritorijų planavimą reglamentuojančiais teisės aktais. Šiame kompleksinio teritorijų planavimo dokumente aptariami ir į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytoms vertybėms, keliami bendrieji kultūros ir gamtos paveldo apsaugos, tvarkymo bei naudojimo, įveiklinimo reikalavimai. Prioritetas teikiamas išskirtinės visuotinės vertės apraše nustatytų vertingųjų savybių apsaugai.⁵⁰
- Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 64 straipsniu nustatytos specialiosios žemės naudojimo sąlygos kultūriniuose rezervatuose (rezervatuose-muziejuose). Tačiau skirtingai, nei iki šio įstatymo galiojusiose Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygose, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 343 „Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“, nustatančiose specialiąsias žemės ir miško naudojimo sąlygas gamtinių ir kultūrinių rezervatų buferinės apsaugos zonoms, Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 66 straipsniu specialiosios žemės naudojimo sąlygos buvo įtvirtintos tik valstybinių gamtinių rezervatų buferinės apsaugos zonoms. Tuo tarpu valstybinių kultūrinių rezervatų buferinės apsaugos zonos neregamentuotos, neatsižvelgta į Rezervato buferinės apsaugos zoną, nustatytą Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“. Rezultatas – Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių žemės sklypų nekilnojamojo turto registro išrašuose neteisingai nustatomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos: „Biosferos rezervatų buferinės apsaugos zonos (V skyrius, dvidešimt šeštasis skirsnis) ir Valstybinių gamtinių rezervatų buferinės apsaugos zonos (V skyrius, šeštasis skirsnis)“, nors žemės sklypai yra valstybinio kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonoje.
- Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės numato, kad Departamento teritoriniai skyriai atlieka nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, registruotų Registre, stebėseną, savivaldybių paveldosaugos padaliniai turi vykdyti nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės ar savivaldybės saugomais stebėseną, neišskiriant, ar jie yra saugomose

---

⁵⁰ LR BP susijusios nuostatos: 15.2 p. „būti kultūrinės Europos dalimi jungiantis prie UNESCO kultūrinių iniciatyvų“; 381 p. „išsaugoti ir palaikyti išskirtinę visuotinę vertę, autentiškumą ir vientisumą, išlaikyti šias vertybes dabarties ir ateities kartoms“; 404.3 p. „parengti ar atnaujinti UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir nacionalinės reikšmės kultūros paveldo arealuose esančių kultūros paveldo vietovių tvarkymo planus, numatant tinkamą tvarų ir darnų balansą tarp vietovių apsaugos ir naudojimo, skatinantį kultūros paveldo išteklių įveiklinimą įvairiose srityse bei tinkamą tausojamą naudojimą“; 415.4 p. „įtraukti tarptautines mokslininkų ir tyrėjų bendruomenes į UNESCO pasaulio paveldo vertybių stebėseną, tyrimus ir pažinimą, didinti kultūros paveldo kompetencijų centrų mokslininkų ir tarptautinių mokslininkų bendradarbiavimą“; 536 p. „puoselėti ir saugoti turimas UNESCO pasaulio paveldo vertybes; užtikrinti pasaulio paveldo vertybių apsaugą, valdymą, valdymo planus integruoti į nacionalinius strateginio planavimo dokumentus; vykdyti jų kaitos stebėseną, gerinti jų informacinę sklaidą, skatinti naujų vietovių į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įtraukimą“; 538.6 „išnaudojant UNESCO pasaulio paveldo vertybių turizmo srautų traukos potencialą, kurti ir stiprinti gretimų regionų partnerystes, pritraukiant generuojamus Lietuvos ir užsienio turistų srautus, įdarbinant jų aptarnavimui vietines bendruomenes. Šiam tikslui pasiekti, plėtoti papildomą turizmo, rekreacinę bei aptarnavimo infrastruktūras UNESCO paveldo vertybių prieigose, didinti UNESCO objektų pažinimo infrastruktūrą“;

vietovėse. Tuo tarpu Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės numato, kad Rezervato stebėseną vykdo Direkcija, nenurodant, kad vykdoma ir nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną. Neaiški ir tikslintina stebėsenos tvarka ir vykdytojai.

- Rezervatas yra įtrauktas į Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašą, tačiau Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamąsias kultūros vertybes, ženklinimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklės numato, kad archeologinės vietos (nekilnojamosios kultūros vertybės) tokiais skiriamais simboliais neženklina. Duomenų apie alternatyvius tokių objektų žymėjimus skaitmeniniuose planuose, žemėlapiuose ir kt. – nėra.
- Ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcija numato, kad esant ginkluotam konfliktui, kai UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančioms vertybėms kyla rizika būti prieš sunaikintoms ar bet koku būdu atakuojamoms dėl jose įsikūrusių ar dislokuotų ginkluotųjų pajėgų, pastarosios privalo nedelsdamos išsikraustyti iš tokių vertybių ne mažesniu kaip 1500 metrų atstumu (spinduliu) už tokių vietovių ribų. Atsižvelgiant į tai, kad 1954 m. Hagos konvencijos Antrojo protokolo Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komiteto 6-ojoje sesijoje Kernavės archeologinei vietai suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu, o įvažiavimai į Rezervato teritoriją 2022 m. buvo paženklininti specialiu sustiprintos apsaugos ženklu ir, vertinant faktą, kad Rezervato buferinės apsaugos zona daugeliu krypčių nuo teritorijos yra didesniu, nei 1500 metrų atstumu – tokia apsauga esant ginkluotam konfliktui nėra pakankama.
- Direkcijos direktoriaus įsakymais yra patvirtintas Valstybinio Kernavės rezervato direkcijos Ekstremalių situacijų valdymo planas ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos ekstremaliųjų situacijų 2021–2023 m. prevencijos priemonių planas, tačiau Širvintų rajono savivaldybės ekstremalių situacijų valdymo plane nėra vertinamos grėsmės Rezervatui, jokių priemonių ekstremalių situacijų šalinimui Rezervato teritorijoje nėra numatyta.
- Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai yra patvirtinti 2002 m. Juose nėra aktualios informacijos, kad 2004 m. Rezervatas (Kernavės archeologinė vietovė) įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo objektų sąrašą, nepakeista jo paskirtis, valdymo sistema, taip pat yra pasikeitusi nekilnojamojo kultūros vertybių situacija.

Įvertinus aktualius įstatymus, kitus teisės aktus, strateginius ir planavimo dokumentus, tenka pastebėti, kad dalis apsaugai aktualių Konvencijos ir jos Įgyvendinimo gairių (pastarosios yra nuolat atnaujinamos) nuostatų į nacionalinius teisės aktus nėra perkeltos arba yra perkeltos tik iš dalies. Pavyzdžiui, Kernavės archeologinės vietovės, į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytos kaip kultūros vietovės, valdymo sistema, kaip minėta, parengta pagal Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo normas, ir tik iš dalies atitinka Konvencijos ir Įgyvendinimo gairių nuostatas. Vis dar nėra apibrėžta Kernavės archeologinės vietovės valdytojo (angl. *Site Manager*) sąvoka, funkcijos, pareigos, teisės ir atsakomybė. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme taip pat nėra reglamentuotos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytos nekilnojamosios kultūros vertybės ir jų apsauga⁵¹.

Kadangi Rezervato įsteigimo tikslas apima daug įvairių veiklos krypčių (saugomos teritorijos, gamtos paveldo, nekilnojamojo kultūros paveldo, muziejinių vertybių apsaugą, mokslinių tyrimų vykdymą, sklaidą), o tikslui pasiekti būtinas skirtingų institucijų bendradarbiavimas ir komunikacija, iki šiol į Rezervatą trūksta sisteminio ir kompleksinio požiūrio. Strateginiuose dokumentuose pasigendama dėmesio

⁵¹ Minėtas problemas numatoma išspręsti priėmus naują NKPAĮ redakciją.

vietovės specifiškumui ir koncepcinio požiūrio tiek į Kernavės archeologinę vietovę, tiek ir į kitas vertybes, įrašytas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą⁵².

UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių vertybių prioritizavimas ne tik sudarytų galimybę aktualizuoti Lietuvos Respublikos teritorijoje esančių UNESCO Pasaulio paveldo paveldą, identifikuoti ir intensyviau, kompleksiščiau spręsti esamas problemas, bet ir sudarytų prielaidas įtraukti tokio pobūdžio paveldo vertybes į finansavimo programas.

Lentelė 3. *Teisės aktų, strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų reglamentuojančių ir užtikrinančių Kernavės archeologinės vietovės apsaugą, sąrašas⁵³ ir apžvalga.*

LIETUVOS RESPUBLIKOS ĮSTATYMAI	
Lietuvos Respublikos Konstitucija ⁵⁴	Konstitucijos 42 straipsnio 2 dalis numato, kad „Valstybė [...] rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“, 47 straipsnio 1 dalis, kad „Lietuvos Respublikai išimtinė nuosavybės teise priklauso: [...] istorijos, archeologijos ir kultūros objektai“, 54 straipsnio 1 dalis, kad „Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių“.
Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas ⁵⁵	Įstatymu nustatyti saugomų vietovių apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisiniai pagrindai. Rezervatas įsteigtas, Rezervato buferinės apsaugos zona nustatyta, veikla Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje reglamentuojama šio įstatymo nustatyta tvarka.
Lietuvos Respublikos žemės įstatymas ⁵⁶	Įstatymas reglamentuoja žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius bei žemės tvarkymą ir administravimą. Įstatymu numatoma, kad Lietuvos valstybei išimtinė nuosavybės teise priklauso žemė, įstatymų ir Vyriausybės nustatyta tvarka priskirta valstybiniam rezervatams, nustatoma valstybinės žemės perdavimo laikinam neatlygintinam naudojimui direkcijoms, jos valdymo teisinis pagrindas, apibrėžia konservacinės paskirties žemės naudojimo principus.
Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas ⁵⁷	Įstatymu nustatoma nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Kernavės archeologinėje vietovėje ir buferinės apsaugos zonoje,

⁵² Minėtinas atvejais, kuomet jau buvo bandyta aktualizuoti UNESCO Pasaulio paveldo vietovėse esančias vertybes ir spręsti jų problematiką: parengta Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcija. Visgi ketinimai atskiru įstatymu reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir jų apsaugos (buferinių) zonų apsauga, tvarkyba ir naudojimu, teisinio reguliavimo pagrindus, UNESCO Pasaulio paveldo vertybių valstybinį valdymą, funkcijas ir atsakomybių paskirstymą jų apsaugos srityje tarp valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, nekilnojamojo turto savininkų ir valdytojų bei naudotojų veiklą UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teritorijose, finansavimo ypatumus bei visuomenės dalyvavimą sprendžiant šių vertybių naudojimo, apsaugos bei plėtros klausimus, liko tik koncepcijos lygmenyje – įstatymas nebuvo parengtas.

⁵³ Įstatymų, kitų teisės aktų bei strateginių ir teritorijų planavimo dokumentų sąrašas pateikiamas jų priėmimo, patvirtinimo chronologine tvarka.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d., [interaktyvus], in: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>, [2022-11-13].

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1993 m. lapkričio 9 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FF1083B528B7/asr>, [2022-12-02].

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1994 m. balandžio 26 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CC10C5274343/asr>, [2022-12-02].

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1994 m. gruodžio 22 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BC8AEE9D9F8/asr>, [2022-12-02].

	apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, šio ir kitų teisės aktų nustatytų paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus.
Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas ⁵⁸	Įstatymas reglamentuoja muziejinių vertybių apskaitą ir apsaugą bei kitus su muziejų veikla susijusius santykius.
Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas ⁵⁹	Įstatymas reglamentuoja teritorijų planavimą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas.
Lietuvos Respublikos statybos įstatymas ⁶⁰	Įstatymu reglamentuojami statomų, rekonstruojamų ir remontuojamų statinių esminiai architektūros reikalavimai, nustatomi reikalavimai saugomų teritorijų direkcijoms tikrinti statinių, suprojektuotų valstybiniuose rezervatuose, jų buferinės apsaugos zonose, projektų atitiktis reikalavimams, nustatytiems saugomų teritorijų planavimo dokumentuose ir kituose veiklą saugomose teritorijose reglamentuojančiuose teisės aktuose.
Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas ⁶¹	Įstatymo 1 skirsnio 2 skyrius nustato, kad vieni pagrindinių nacionalinio saugumo objektų yra [...] aplinka ir kultūros paveldas, 3 skirsnio 4 skyrius numato, kad „Valstybės pareiga išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą, [...] saugant kultūros paveldą. [...]. Valstybė sudaro ekonomines, technologines ir teisine sąlygas kultūros paveldo apsaugai, skatina savininkus investuoti į kultūros paveldo apsaugą. Valstybės parengia priemones, užtikrinančias kultūros paveldo apsaugą ekstremalių situacijų (teroro aktų, gaisrų, potvynių, avarių ir kitais) atvejais“.
Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas ⁶²	Įstatymas nustato specialiąsias žemės naudojimo sąlygas, nurodo teritorijas, kuriose šios sąlygos turi būti taikomos, reglamentuoja šių teritorijų nustatymą ir nustato šiame procese dalyvaujančių asmenų teises ir pareigas. Įstatymo 64 straipsniu nustatytos specialiosios žemės naudojimo sąlygos kultūriniuose rezervatuose (rezervatuose-muziejuose). Nenumato specialiųjų žemės naudojimo sąlygų kultūrinių rezervatų buferinės apsaugos zonose.
KITI TEISĖS AKTAI	
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai ⁶³	Nuostatais pakeistas Rezervato statusas, ribos, nustatyta Rezervato sandara, paskirtis, Rezervato apsaugos ir naudojimo, valdymo ir ekonominės veiklos principai, juridinių ir fizinių asmenų pareigos ir atsakomybės Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1995 m. birželio 8 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.863886C4199F/asr>, [2022-12-02].

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1995 m. gruodžio 12 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.26B563184529/asr>, [2022-12-02].

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1996 m. kovo 19 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F31E79DEC55D/asr>, [2022-11-14].

⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 1996 m. gruodžio 19 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C/asr>, [2022-11-13].

⁶² Lietuvos Respublikos Seimo priimtas 2019 m. birželio 6 d., su vėlesniais pakeitimais, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/420f4dd0927c11e9ae2e9d61b1f977b3/asr>, [2022-12-02].

⁶³ Patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E6BB2902BDAF>, [2022-11-08].

Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatai ⁶⁴	Nuostatai reglamentuoja Direkcijos paskirtį, tikslus ir funkcijas, atskaitomybę, teises, Direkcijos naudojamą turtą ir lėšas, darbo organizavimą, vidaus administravimo kontrolę.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklės ⁶⁵	Taisyklės nustato Rezervato naudojimo ir lankymo tvarką, Rezervate draudžiamą veiklą ir atsakomybę už šių taisyklių pažeidimą.
Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklės ⁶⁶	Taisyklės nustato reikalavimus pavienių, į kompleksus įeinančių ir kompleksinių kultūros paveldo objektų stebėsenai atlikti, apibrėžia nekilnojamojo kultūros paveldo objektų pagal statusą stebėsenos vykdytojus.
Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašas ⁶⁷	Vadovaujantis 1954 m. Hagos konvencijos 1 ir 3 straipsnių nuostatomis, į Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų – kultūros paveldo vietovių – sąrašą įtrauktas Rezervatas.
Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklės ⁶⁸	Taisyklės nustato Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu. Taisyklės apibrėžia, kad archeologinės vietos minėtu skiriamuoju simboliu neženklamos.
Ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcija ⁶⁹	Instrukcija reglamentuoja ginkluotųjų pajėgų veiksmus išsaugant ar gelbstint nekilnojamojo kultūros paveldo objektus esant ginkluotam konfliktui ar kitai ekstremaliai situacijai Lietuvos Respublikos teritorijoje, numatyti kultūros paveldo objektų išsaugojimo bei gelbėjimo darbai, kuriuos esant ekstremaliai situacijai vykdo Lietuvos kariuomenės kariniai vienetai; nustato, kad esant ginkluotam konfliktui kai Paveldo objektams kyla rizika būti prieš sunaikintiems ar bet kokiu būdu atakuojamiems dėl to, kad juose yra įsikūrusios ar dislokuotos ginkluotosios pajėgos, jos privalo nedelsdamos išsikraustyti iš Paveldo objektų, kurie yra UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė nurodytose vietovėse ne mažesniu kaip 1500 metrų atstumu (spinduliu) už tokių vietovių ribų; apibrėžta, kad esant bet kokio pobūdžio ginkluotam konfliktui, ginkluotosios pajėgos negali naudoti Paveldo objektų ir jų aplinkos jokiems kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto

⁶⁴ Patvirtinti Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2002 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 461 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 12 d. įsakymo Nr. IV-44 redakcija), [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.AA647F7DEAF6/asr>, [2022-11-13].

⁶⁵ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. IV-119 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato naudojimo ir lankymo taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.B5BBB1224859/asr>, [2022-12-02].

⁶⁶ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. IV-318 „Dėl Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8D1385C1CFF2/asr>, [2022-12-03].

⁶⁷ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 193 „Dėl išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, sąrašo patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30243BC9CD5F>, [2022-11-13].

⁶⁸ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. kovo 22 d. įsakymu Nr. IV-199 „Dėl Išskirtinę kultūrinę vertę turinčių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir pastatų ir patalpų, skirtų saugoti ir eksponuoti kilnojamasias kultūros vertybes, ženklavimo UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos skiriamuoju simboliu taisyklių patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. kovo 9 d. įsakymo Nr. IV-267 redakcija), [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.447504A792B9/asr>, [2022-12-03].

⁶⁹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2007 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. V-540 „Dėl ginkluotųjų pajėgų dalyvavimo atliekant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbus ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atveju instrukcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5FE5C3981B0F>, [2022-12-03].

	konflikto atveju tokie Paveldo objektai galėtų būti sunaikinti arba apgadinti.
Kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir kulto pastatuose, apsaugos ir evakavimo instrukcija ⁷⁰	Instrukcija reglamentuoja muziejų, bibliotekų ir archyvų vadovų, taip pat kulto pastatus administruojančių asmenų veiksmus apsaugant ir evakuojant kilnojamąsias kultūros vertybes ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais Lietuvos Respublikos teritorijoje, ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais atliekamų Kultūros vertybių evakavimo darbų planų sudarymo ir patvirtinimo, atsakingų asmenų paskyrimo, muziejinių vertybių pakavimo, ženklinimo, evakavimo vietų parinkimo, mokymų organizavimo tvarką.
Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės ⁷¹	Taisyklės reglamentuoja kultūros paveldo vietovių, išskyrus vietovių, kurioms apsaugoti įsteigtas savivaldybės draustinis, stebėsenos paskirtį, apimtį, organizavimą ir vykdymą, nustato, kad Kernavės archeologinės vietovės stebėseną vykdo Direkcija.
Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcija ⁷²	Koncepcija numato būtinybę būsime įstatyme reglamentuoti visuomeninių santykių, susijusių su UNESCO Pasaulio paveldo vertybių ir jų apsaugos (buferinės) zonų apsauga, tvarkyba ir naudojimu, teisinio reguliavimo pagrindus, įstatyme numatyta reglamentuoti UNESCO Pasaulio paveldo vertybių valstybinį valdymą, funkcijas ir atsakomybių paskirstymą jų apsaugos srityje tarp valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, nekilnojamojo turto savininkų ir valdytojų bei naudotojų veiklą UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teritorijose, finansavimo ypatumus bei visuomenės dalyvavimą sprendžiant šių vertybių naudojimo, apsaugos bei plėtros klausimus ⁷³ .
Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija ⁷⁴	Kaip viena iš Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 41.2. uždavinio „Efektyvinti materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos valdyseną“ įgyvendinimo kryptių numatyta 41.2.6. „užtikrinti UNESCO materialaus ir nematerialaus paveldo valdymo efektyvumo didinimą“.
STRATEGINIAI DOKUMENTAI	
2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas ⁷⁵	Pažangos plano 4 strateginio tikslo 4.6. uždaviniu siekiama „atgaivinti visuomenei reikšmingą kultūros ir tautinį paveldą ir didinti jo naudojimą visuomenės poreikiams (derinant tradicines bei šiuolaikines, inovatyvias priemones, skatinant atminties ir profesionalaus meno institucijas, kūrėjus ir vietos bendruomenes

⁷⁰ Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. ĮV-500 „Dėl Kilnojamųjų kultūros vertybių, esančių muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir kulto pastatuose, apsaugos ir evakavimo instrukcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.880067C98615/asr>, [2022-12-03].

⁷¹ Patvirtintos Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2012 m. vasario 6 d. įsakymu Nr. ĮV-94 „Dėl Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.30C8D207BC78>, [2022-12-03].

⁷² Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1210 „Dėl Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymo koncepcijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8AAFEF4268E8>, [2022-11-14].

⁷³ Lietuvos Respublikos UNESCO pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugos Lietuvoje įstatymas iki šiol nėra parengtas.

⁷⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. ĮV-735 „Dėl Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijos tvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/588d7620aede11eab9d9cd0c85e0b745>, [2022-12-09].

⁷⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5> [2024-07-24].

	<p><i>aktyviai įsitraukti į domėjimąsi istoriniais įvykiais per šiandienos aktualijų prizmę</i>⁷⁶. Uždavinio rodikliai tiesiogiai susiję su sprendžiama problema ir atspindi kultūros paveldo vertybių, kaip išteklių, vertę kultūriniu, aplinkosauginiu, socialiniu ir ekonominiu požiūriu, o problemos sprendimo veiklos, nukreiptos į kultūros paveldo vertybių išsaugojimą, tvarkybą ir tausojantį naudojimą tiesiogiai prisidedant prie visuomenės gerovės, ekonomikos augimo ir tvarios plėtos.</p>
Lietuvos kultūros politikos strategija ⁷⁶	<p>Ketvirto Strategijos tikslo pirmas uždavinys – užtikrinti kultūros politikos vaidmenį formuojant ir įgyvendinant nacionalinius prioritetus – numato būtinybę „<i>Kultūros paveldo srityje būtinybę užtikrinti, kad šalies valstybingumo simboliai būtų apsaugoti nuo stichinių, gamtos nelaimių, žmogaus veiklos padarinių, panaudojant visas prevencines priemones ir aukštąsias technologijas, sukuriant prioritetinių kultūros vertybių gelbėjimo strategijas nelaimės atveju</i>“.</p>
PLANAVIMO DOKUMENTAI	
Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas ⁷⁷	<p>Šio valstybės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumente įtvirtintos susijusių sprendinių įgyvendinimo nuostatos : 412 p. „vykdyti tarptautinius išpareigojimus UNESCO pasaulio paveldo vertybių Lietuvoje atžvilgiu, ypatingą dėmesį sutelkiant šių objektų informacinei sklaidai tarptautiniame kontekste, kas padidintų Lietuvos teritorijoje esančių UNESCO pasaulio paveldo vertybių žinomumą, pritrauktų tarptautinių turistų srautus, spartintų kultūros paveldo įveiklinimą kultūros, turizmo, rekreacinei infrastruktūrai; vykdyti aktualią šių vietovių integraciją paveldosauginę vadybą ir tvarkybą, teikiant UNESCO pasaulio paveldo vertybėms Lietuvoje adekvatų prioritetinį valstybės polinį, viešojo administravimo ir finansavimo dėmesį; parengti Kernavės archeologinės vietovės tvarkymo ir valdymo planus, nustatančius jų apsaugos reikalavimus bei organizuojančius tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir atsakingų institucijų kompetencijų sąrangą apsaugos tikslams pasiekti; taikyti pažangias technologijas ir metodus pasaulio paveldo vietovių apsaugai nuo klimato kaitos, tikslams įgyvendinti įveikinti kultūros paveldo kompetencijų centrų tinklo generuojamą mokslinį potencialą; ženklinti pasaulio paveldo vietovėse kultūrinio turizmo maršrutus, gerinti jų aptarnavimo kokybę bei infrastruktūros aprūpinimą, suteikiant sąlygas neįgaliesiems asmenims lankyti kultūrinio paveldo turizmo objektus;“ 425 p. siūlomi sprendiniai dėl regioninio bendradarbiavimo: „425.2. Išnaudoti Vilnių ir Vilniaus krašto nacionalinio reikšmės kultūros paveldo arealą regiono turistiniams rekreaciniam potencialui didinti, įtraukiant Vilniaus krašto miestus ir gyvenvietes – Kernavę, Trakus, Lentvarį, Vievį bei jų bendruomenes į horizontalias partnerystes, planuojant bendrą turizmo ir rekreacinės infrastruktūros plėtrą, jų aptarnavimą, nematerialaus paveldo sklaidą už Vilniaus krašto arealo ribų.“</p>

⁷⁶ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>, [2022-11-13].

⁷⁷ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 789 [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ab6b8b21266f11ec99bbc1b08701c7f8> [2024-02-29].

	425.5 „Išnaudojant UNESCO pasaulio paveldo vertybių – Vilniaus istorinį centrą, Kernavės archeologinę vietovę, Struvės geodezinio lanko punktus bei Trakų istorinį nacionalinį parką, esantį preliminariniame UNESCO pasaulio paveldo sąraše, buvimą regione, pritraukti Lietuvos ir užsienio turistus į regiono vidų, tam kurti papildomą turizmo, rekreacinę bei aptarnavimo infrastruktūras. Plėtoti rekreacinius, turistinius maršrutus, organizuojant kelių dienų pažintines keliones, apimančias visas ar kelias UNESCO vertybes, įveiklinti regiono kultūros paveldo objektų infrastruktūrą maršrutuose, didinti regiono bendruomenių įtraukimą į jų aptarnavimo infrastruktūrą.“ Šių sprendinių galimas įgyvendinimas yra numatytas atitinkamose šio Valdymo plano Veiksmų plano uždaviniuose ir veiksmuose.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų planas ⁷⁸	Nutarimu pakeistas Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statusas, nustatyta Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato teritorija ir patvirtintas Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų planas.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas ⁷⁹	Reglamentu patvirtintas Kairiojo ir dešiniojo Neries krantų teritorijų (be Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos), esančių Buferinės apsaugos zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, reglamentas ir Reglamento schema Nr. 1 bei Kernavės miestelio ir jo apylinkių teritorijos, esančios Buferinės zonos fizinės ir vizualinės (regimosios) apsaugos režimo pozoniuose, reglamentas ir Reglamento schema Nr. 2, nustatyti Rezervato buferinės apsaugos zonos apsaugos, naudojimo ir tvarkymo reikalavimai.
Kernavės miestelio bendrojo plano korektūros planas ⁸⁰	Bendrojo plano korektūros planu įteisinamos Kernavės mstl. ribos, nustatoma, kad Kernavės mstl. teritorijoje rengiami atskirų teritorijų bendrieji, detalieji, specialieji planai turi atitikti miesto plėtros strategiją, nustatytą bendrajame plane, bei Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento nuostatas, patvirtinta Kernavės mstl. detaliojo plano rengimo bei tvirtinimo etapais schema.
Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo planas (planavimo schema) ⁸¹	Planu nustatytos Rezervato kraštovaizdžio tvarkymo zonos ir jų reglamentai, kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkymo kryptys bei priemonės, taip pat kraštovaizdžio formavimo, rekreacinės infrastruktūros kūrimo, kitos tvarkymo ir subalansuoto naudojimo priemonės.

I.4.3. Informacija apie esamus finansavimo šaltinius ir mastą

Rezervato finansavimo šaltinius sudaro gaunamos lėšos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitos pajamos, t. y. kitų valstybės biudžeto asignavimų lėšos, skirtos tikslinėms programoms vykdyti,

⁷⁸ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A60B519FE623>, [2022-11-27].

⁷⁹ Patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. IV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1042621A8D28/asr>, [2022-11-27].

⁸⁰ Patvirtintas Širvintų rajono savivaldybės tarybos 2006 m. vasario 24 d. sprendimu Nr. 1-45 „Kernavės miestelio bendrojo plano korektūros patvirtinimo“, [interaktyvus], in: https://map.tpdr.lt/tpdr-gis/index.jsp?action=tpdrPortal&reg_tpd_id=88674, [2022-11-13].

⁸¹ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. 291 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (planavimo schema) patvirtinimo“.

Direkcijos uždirbamos lėšos ir pritraukiamos lėšos iš kitų šaltinių (lėšos ir turtas, gautas kaip parama bei kitos teisės aktų nustatyta tvarka gautos lėšos).

Pagrindinis Rezervato finansavimo šaltinis yra Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos, kurios skiriamos Direkcijai, valstybės biudžetinei įstaigai, per Direkcijos steigėją ir asignavimų valdytoją – Kultūros ministeriją⁸² (*Lentelė 4*). Valstybės biudžeto lėšos sudaro nuo 91,5 iki 97,8 %. Lėšos iš Europos Sąjungos, užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų sudaro nuo 1 iki 7,5 % Direkcija, vykdydama Direkcijos nuostatuose numatyta veiklą, turi teisę gauti ir gauna pajamų iš lankytojų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejaus lankymą, filmavimo paslaugas, nuomos ir kt. paslaugas. Šios lėšos sudaro nuo 1 iki 1,5 % pajamų.

Širvintų r. sav. administracija savivaldybės biudžete lėšų Kernavės archeologijos vietovės apsaugos priemonėms, tvarkybai ar sklaidai nenumato. Ji atlieka ir finansuoja Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių Širvintų rajono teritorijų ir Kernavės miestelio infrastruktūros statybos, remonto ir priežiūros darbus. Kernavės miestelio infrastruktūros sutvarkymą savivaldybė išskiria kaip svarbų strateginį klausimą, kuriam būtinas didesnis valstybės dėmesys, aktualizuojant miestelį tiek dėl Rezervato, tiek dėl istorinės reikšmės (rengiamose Lietuvos istorinių sostinių plėtros 2030 metų koncepcijos gairėse)⁸³. Savivaldybės tikslas – iš esmės sutvarkyti miestelio infrastruktūrą – gatves, šaligatvius, pėsčiųjų takus. 2021 m. savivaldybė, dalyvaudama UAB „Structum“ organizuojamo konkurse „Išmanusis miestas“ pateikė konkurso dalyviams poreikį parengti Kernavės, viso miestelio, UNESCO paveldo sąrašė esančios archeologinės vietovės buferinės apsaugos zonos projektinius teritorijos sutvarkymo pasiūlymus. Kol kas infrastruktūros darbai vykdomi fragmentiškai, pagal finansines galimybes: 2015 m. sutvarkyta Kerniaus gatvė, 2020 m. pradėti Pajautos gatvės projektavimo darbai, 2021 m. Kernavės miestelio gatvių apšvietimo modernizavimas⁸⁴.

Kadangi vertinamas laikotarpis apima ir COVID-19 pandemiją (2020–2021 m.), jos metu pastebima ženkliai sumažėjusių Direkcijos gaunamų pajamų iš vykdomų veiklų ir kitų finansavimo šaltinių (iš Europos Sąjungos, užsienio valstybių ir tarptautinių organizacijų) dinamika bei išaugęs didesnis valstybės biudžeto lėšų poreikis.

COVID-19 pandemijos laikotarpiu netekus lėšų iš lankytojų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejaus lankymą, bei siekiant kompensuoti prarastas ir pritraukti papildomas pajamas, nuo 2020 m. birželio 1 d. sudaryta galimybė Rezervato lankytojams įsigyti savanorišką lankytojo bilietą (SMS žinute trumpuoju numeriu 1860, per bilietų platinimo sistemą, taip pat savanoriškos aukos į aukų dėžutę). Visos surinktos lėšos skiriamos Rezervato tvarkymui ir infrastruktūros atnaujinimui⁸⁵.

Nors COVID-19 pandemijos metu fiksuoti pasikeitę Lietuvos Respublikos gyventojų elgsenos pokyčiai. Pirmu gyventojų veiklos prioritetu (po įvairių veiklų namuose, pavyzdžiui, knygų skaitymo ir pan.) tapo kultūros paveldo objektų lankymas (kultūros paveldo objektus 2014 m. lankė – 47 %, 2017 m.

⁸² Kultūros ministro valdymo sričių asignavimų valdytojų strateginiai veiklos planai, [interaktyvus], in: <https://lrkm.lrv.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai/strateginiai-veiklos-planai/kulturos-ministro-valdymo-sriciu-asignavimu-valdytoju-strateginiai-veiklos-planai>, [2022-11-22]; Direkcijos finansinės ataskaitos, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/finansiniu-ataskaitu-rinkiniai/>, [2022-11-13].

⁸³ Širvintų rajono savivaldybės 2020 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2021/04/savivaldybes-ataskaita-2020-m..pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2021 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2022/04/savivaldybes-2021-m.-ataskaita.pdf>, [2022-12-09].

⁸⁴ 2015 metų Širvintų rajono tarybos ir mero veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2017/03/2015-m.-mero-ataskaita.pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2020 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2021/04/savivaldybes-ataskaita-2020-m..pdf>, [2022-12-09]; Širvintų rajono savivaldybės 2021 metų veiklos ataskaita, [interaktyvus], in: <https://www.sirvintos.lt/data/public/uploads/2022/04/savivaldybes-2021-m.-ataskaita.pdf>, [2022-12-09].

⁸⁵ Paremk, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/paremk/>, [2022-11-22].

– 50 %, 2020 m. – 58 % gyventojų)⁸⁶. Nors tai būdinga ir Kernavės archeologinės vietovės lankymui, visgi, pajamos iš įdiegtos galimybės įsigyti savanoriškus Rezervato lankytojų bilietus (ir tokiu būdu prisidėti prie Rezervato tvarkymo) kol kas negali kompensuoti prarastų lėšų už ekskursijas, edukacijas, bilietus už muziejaus, festivalio „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“ lankymą.

Be to, Direkcija, vykdydama Direkcijos nuostatuose jai priskirtas funkcijas, susiduria su nenumatytomis ir iš anksto negalimomis numatyti išlaidomis, kaip, pavyzdžiui, 2020 m. Kernavės piliakalnio III su gyvenvietė piliakalnio, vad. Lizdeikos kalnu, Smaliakalniu, Kriveikiškio piliakalniu, ir 2021 m. Kernavės piliakalnio II, vad. Mindaugo sostu, šlaituose susiformavusių nuošliaužų, jų tyrimų ir avarinės būklės tvarkybos darbais, kurie pareikalavo ženklų papildomų valstybės biudžeto asignavimų. 2021–2022 m. Kernavės piliakalnių tyrimų, parengiamiesiems ir tvarkymo darbams iš viso skirta 731 tūkst. eurų. Dar 9 tūkst. eurų Kultūros ministerija skyrė pėsčiųjų takų tvarkymui po liūčių, tokia pat suma prisidėjo ir Direkcija.

Lentelė 4. Direkcijos finansavimo šaltiniai.

Lėšų šaltiniai (tūkst. Eur.)	2015 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Valstybės biudžeto asignavimai	360,1	399,6	420,6	409,9	448	499	542	690
Pajamos, gautos už mokamas paslaugas	42,6	43	74,6	74,8	65,8	12,6	35,8	99,3
Parama iš juridinių asmenų	4,9	5,4	5,4	4,9	-	3,4	3,4	2,3
Kultūros tarybos skirtos lėšos	10	-	6	20,2	25,1	34	30,8	19
2% parama	0,15	0,1	0,2	0,06	0,07	0,05	0,03	0,15
aukų dėžutė	0,1	0,11	-	-	3,6	4,8	3,6	2,7
Finansavimas ES projekto užbaigimui	119,2	-	-	-	-	-	-	-
Iš tarptautinių organizacijų EXARC konferencijos organizavimui	-	-	-	2,7	-	-	-	-
Kompensavimas už nemokamą muziejų lankymą	-	-	-	-	3,7	4,8	8,2	7,4
Papildomai skirti valstybės biudžeto asignavimai						112	481*	259*

*piliakalnių avarinės būklės šlaitų tvarkybai.

1.4.4. Informacija apie institucijų kompetencijas ir atsakomybes Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse

Pagrindines funkcijas UNESCO vertybės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse atlieka Direkcija. Rezervato paskirtis ir Direkcijos pagrindiniai tikslai ir veiklos uždaviniai reglamentuoti Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais ir Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymais⁸⁷.

⁸⁶ Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis 2020. Lietuvos kultūros taryba. Tyrimą atliko UAB „KOG institutas“, UAB „Norstat LT“, 2021, [interaktyvus], in: <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2021/05/GYVENTOJU-DALYVAVIMAS-KULTUROJE-IR-PASITENKINIMAS-KULTUROS-PASLAUGOMIS-2020.pdf>, [2022-10-24].

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. IX-982 „Dėl Valstybinio Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato statuso pakeitimo, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato ribų ir buferinės apsaugos zonos ribų pakeitimo ir ribų plano patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.192733?ifwid=-9dzqnupe4>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“, [interaktyvus],

Rezervatas skirtas:

- Kernavės teritoriniam kultūros paveldo objektų kompleksui saugoti, tvarkyti, prižiūrėti, eksponuoti, lankyti ir šio komplekso autentiškumui palaikyti;
- nuolatiniam kultūrinio rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių moksliniams tyrimams vykdyti;
- muziejinei veiklai organizuoti – kaupti, apskaityti, saugoti, konservuoti, restauruoti ir eksponuoti muziejiniams rinkiniams, kurie sudaromi nuolatinų archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu;
- juridinių ir fizinių asmenų ūkinės ir kitokios veiklos, kuri susijusi su teritorijų planavimo dokumentuose ir šiuose nuostatuose nustatytais apribojimais, kontrolei vykdyti;
- kultūriniam kraštovaizdžiui apsaugoti ir veiklos pažeistiems šio kraštovaizdžio elementams atkurti;
- saugomoms nekilnojamoms ir kilnojamoms kultūros vertybėms propaguoti, sąlygoms plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą sukurti.

Direkcijos paskirtis – Kultūrinio rezervato apsaugos, tvarkymo ir naudojimo organizavimas, muziejinė veikla. Pagrindiniai jos veiklos tikslai:

- saugoti, tvarkyti, prižiūrėti Kernavės archeologinę vietovę (Rezervatą), įrašytą į Pasaulio paveldo objektų sąrašą, užtikrinti šio teritorinio kultūros paveldo objektų komplekso ir kultūrinio kraštovaizdžio autentiškumo išsaugojimą;
- vykdyti Kultūrinio rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių mokslinius tyrimus;
- organizuoti muziejinę veiklą – kaupti, apskaityti, saugoti, konservuoti, restauruoti ir eksponuoti muziejinius rinkinius, kurie sudaromi archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu;
- propaguoti saugomas nekilnojamąsias ir kilnojamąsias kultūros vertybes, sukurti sąlygas plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą.

Direkcija, kaip viešojo administravimo įstaiga, siekdama jai nustatytų veiklos tikslų ir užtikrindama nustatytų uždavinių įgyvendinimą valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse, užtikrina Rezervato su jame esančiomis nekilnojamosiomis ir kilnojamosiomis kultūros vertybėmis apsaugą ir tvarkymą, vykdo stebėseną, pagal kompetenciją Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka Rezervato teritorijose ir buferinės apsaugos zonoje vykdo fizinių ir juridinių asmenų ūkinės ir rekreacinės veiklos kontrolę, teikia ieškinius dėl Rezervato teritorijoje ir buferinės apsaugos zonoje padarytų pažeidimų, teisės aktų nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei ar jos įgaliotoms institucijoms pasiūlymus dėl žemės, miško, vandenių, kultūros paveldo objektų (vertybių) ir infrastruktūros objektų naudojimo, vykdo užsakovo funkcijas rengiant Rezervato teritorijos nekilnojamųjų kultūros vertybių ir gamtos objektų apsaugos, infrastruktūros planavimo, tvarkymo ir plėtros dokumentus, teisės aktų nustatyta tvarka teikia juos tvirtinti, organizuoja ir vykdo muziejinę veiklą ir archeologinius mokslinius tyrimus, organizuoja mokslinius seminarus ir konferencijas, vykdo leidybinę ir švietėjišką veiklas, atlieka eksperimentinės archeologijos darbus, rengia ir įgyvendina edukacines programas, turi kitas Direkcijos nuostatų nustatytas teises ir pareigas.

Formuojant strateginius tikslus, planus ir (ar) atliekant pagal numatytas kompetencijas priskirtas funkcijas Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse taip pat dalyvauja:

---

in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.417690?jfwid=q8i88lsu9>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2002 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 461 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos nuostatų patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. sausio 12 d. įsakymo Nr. IV-44 redakcija), [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7de3cbc0d90a11e69c5d8175b5879c31?jfwid=11dyhexnb6>, [2022-11-26]; Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualus apsaugos reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymu Nr. IV-360 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento patvirtinimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.260931?jfwid=iwhzpmfsfi>, [2022-11-26].

1. Kultūros ministerija, kuri: (a) yra Direkcijos asignavimų valdytoja; (b) yra atsakinga už UNESCO pasaulio paveldo vertybės – Kernavės archeologinės vietovės (unikalus identifikavimo kodas Pasaulio paveldo sąrašė – 1137) apsaugą⁸⁸, (c) rengia ir per Pasaulio paveldo komitetą teikia UNESCO Generalinei konferencijai periodines pasaulio paveldo vertybės išsaugojimo būklės ataskaitas, kitus reikiamus dokumentus ir įgyvendina Pasaulio paveldo komiteto priimtus sprendimus⁸⁹, (d) tvirtina Direkcijos veiklos planus ir tikslines programas, jų įgyvendinimo metines ataskaitas, (e) paveda organizuoti Direkcijai Rezervato teritorijų planavimo dokumentų, individualių apsaugos reglamentų bei kitų veiklą Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonoje reglamentuojančių dokumentų, kurių organizatoriumi Direkcija gali būti pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, rengimą ar jų keitimą, (f) tvirtina Rezervato naudojimo ir lankymo taisykles, (g) tvirtina Rezervato tarybos sudėtį ir darbo reglamentą, bei atlieka kitas funkcijas.

2. UNESCO komisijos sekretoriatas yra valstybės įstaiga, padedanti UNESCO komisijai įgyvendinti jos veiklos tikslus ir funkcijas, numatytas Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos nuostatuose, dalyvaujanti teikiant Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir atsakingoms institucijoms pasiūlymus ir ekspertines išvadas dėl valstybės politikos kryptių ir prioritetų UNESCO veikloje ir valstybės institucijų veiksmų koordinavimo bei su UNESCO veikla susijusių priemonių įtraukimo į Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamus strateginio planavimo dokumentus, atliekanti kitas su į Pasaulio vietovių sąrašą įrašytų vertybių Vietos valdytojų veiklos koordinavimu, UNESCO vertybių viešinimu ir kt.

3. Rezervato taryba⁹⁰, kuri yra Rezervato direktoriaus patariamoji institucija, nagrinėjanti klausimus ir teikianti pasiūlymus direktoriui dėl Rezervato apsaugos ir tvarkymo tikslinių programų, mokslinių tyrimų programų, ūkinės ir kitos veiklos Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje reglamentavimo, Rezervato infrastruktūros plėtros, Rezervato lankymo ir naudojimo taisyklių, Rezervato teritorijų planavimo dokumentų rengimo ir jų sprendinių realizavimo, lėšų, reikalingų Rezervato veiklai organizuoti bei Rezervato uždaviniams įgyvendinti, Rezervato įrašymo į tarptautinius saugomų teritorijų sąrašus bei dalyvavimo tarptautiniuose projektuose.

4. Departamentas, vykdamas Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme ir kituose nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytas funkcijas, tarp jų – Rezervato teritorijoje ir jos buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, registruotų Registre, stebėseną bei Departamento, Direkcijos ir savivaldybių atliktos stebėsenos apibendrinimas ir prognozavimas.

5. Aplinkos ministerija, formuoja valstybės politiką teritorijų planavimo srityje, yra Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano (LR BP), kuriame pateikiamos ir UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytų vertybių apsaugos, tvarkymo bei naudojimo, įveiklinimo gairės, planavimo organizatorius. 6. Kultūros ministerija ir Departamentas, bendradarbiaudami su Krašto apsaugos ministerija, užtikrina 1954 m. Hagos konvencijos ir abiejų jos protokolų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.

7. Širvintų r. sav. administracija, Rezervato buferinės apsaugos zonoje vykdamas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, tarp jų – vykdamas

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl institucijų, atsakingų už UNESCO Pasaulio paveldo sąrašė esančių objektų apsaugą Lietuvoje, paskyrimo“, [interaktyvus], in: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.372888?jfwid=30qr9f8gd>, [2022-11-12]; Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairių, patvirtintų Pasaulio paveldo komiteto 2005 m. vasario 2 d., 5 dalis, [interaktyvus], in: https://unesco.lt/images/stories/articles_files/Pasaulio_paveldo_konvencijos_igyvendinimo_gaires.pdf, [2022-11-12].

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2004 m. sausio 12 d. įsakymas Nr. IV-3 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tarybos ir jos darbo reglamento patvirtinimo“ (nauja redakcija nuo 2020-10-27), [interaktyvus], <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.225423/asr>, [2022-11-13].

Rezervato teritorijoje ir buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės saugomais, stebėseną, taip pat turinti visas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos ir kituose įstatymuose numatytas teises ir pareigas.

8. Elektrėnų sav. administracija, Rezervato buferinės apsaugos zonoje vykdanči Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, tarp jų – vykdanči Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų, paskelbtų valstybės saugomais, stebėseną, taip pat turinti visas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos ir kituose įstatymuose numatytas teises ir pareigas.

9. Vilniaus r. sav. administracija, Rezervato buferinės apsaugos zonoje vykdanči Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, taip pat turinti visas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos ir kituose įstatymuose numatytas teises ir pareigas.

10. Kaišiadorių r. sav. administracija, Rezervato buferinės apsaugos zonoje vykdanči Lietuvos Respublikos vietos savivaldos, Lietuvos Respublikos statybos, Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo ir kituose įstatymuose numatytas viešojo administravimo, statybos leidimų išdavimo, teritorijų planavimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos ir kitas funkcijas, taip pat turinti visas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos ir kituose įstatymuose numatytas teises ir pareigas.

I.4.5. Suinteresuotų šalių (valstybinės institucijos, profesinės sąjungos ir organizacijos, universitetai, nevyriausybinės organizacijos, vietos gyventojai, bendruomenės) tarpusavio ryšiai

Kultūros ministerijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato, Direkcijos, Direkcijos tarybos, Departamento, Krašto apsaugos ministerijos, Širvintų, Kaišiadorių, Vilniaus rajonų ir Elektrėnų savivaldybių kompetencijos Kernavės archeologinės vietovės valdymo, priežiūros, pristatymo ir pažinimo srityse, atskaitomybės ir tarpusavio ryšiai buvo aptarti anksčiau (taip pat žr. *Pav. 5*).

Detaliau šiuo atveju galima išskirti Širvintų r. sav. administraciją, Širvintų r. sav. kultūros centrą, kurių ryšiai su vietos bendruomenėmis ir Direkcija yra gerokai intensyvesni. Direkcija kartu su Širvintų r. sav. administracijos įstaiga Širvintų r. sav. kultūros centru rengia, bendradarbiauja organizuojant bendrus renginius: Rasos šventę Kernavėje, įtrauktą į Nacionalinį Nematerialaus kultūros paveldo registrą⁹¹, pavasario ir rudens lygiadienius, Valstybės atkūrimo – Vasario 16-osios, Kovo 11-osios minėjimus, Užgavėnes, Seniūnijų kultūros dieną Kernavėje, tarptautinį indų-lietuvių senosios kultūros meno festivalį „Darnoje“.

Širvintų r. sav. administracija siekia bendradarbiauti su Kernavės miestelio ir regiono vietos bendruomenių grupėmis ir vietos verslininkais, teikiančiais apgyvendinimo, maitinimo ir kultūrinės edukacijos paslaugas. Siekiant sudaryti sąlygas tradiciniams amatams pristatyti ir prekiauti amatininkų gaminiais, Širvintų r. sav. administracija įgyvendino projektą „Tradicinių amatų prekyvietės įrengimas Kernavėje“ ir kt.

Projektiniai darbai taip pat vykdomi bendradarbiaujant Direkcijai ir Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija. Konsultuojant Direkcijos darbuotojams, įvykdyti projektai, skatinantys tradicinių amatų plėtrą: Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija įgyvendino projektą „Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos senosios klebonijos klėties ir malkinės remontas bei pritaikymas amatų plėtrai“. Kristaus Karaliaus Merginų diakonų kongregacija įgyvendino projektą „Kernavės senosios klebonijos pastato remontas ir pritaikymas bendruomenės ir visuomenės poreikiams“. Šiame restauruotame

⁹¹ Rasos šventė Kernavėje, [interaktyvus], in: <https://savadas.lnkc.lt/lt/vertybes/vertybiu-sarasas/rasos-svente-kernaveje/>, [2022-12-10].

pastate nuo 1995 m. veikia Bažnyčios relikijų muziejus. Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos klebonas aktyviai dalyvauja miestelio visuomeniniame gyvenime, kultūrinėse veiklose, yra Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės narys⁹².

Direkcija įvairiais vietos klausimais bendradarbiauja su asociacija „Medgrinda“, bendradarbiavo ir su anksčiau veikusiomis Kernavės bendruomene ir Kernavės seniūnijos bendruomene.

Rezervato lankytojų infrastruktūros gerinime dalyvauja VĮ Valstybinių miškų urėdijos Ukmergės regioninis padalinys (anksčiau – Ukmergės miškų urėdija). Jos ir Direkcijos bendradarbiavimo dėka įrengtas Kernavės turistinis-pažintinis takas „Ateik, žmogau, tyla prigladiusiu“ – tai 2600 metrų ilgio takas, kuris prasideda nuo istorinio Baltojo kalno prie Neries upės, paneriu vedantis į mišką. Takas prasideda ant Baltojo kalno ir vingiuoja vaizdingu šilu, palei X–XI a. pilkapius. Tako trasoje įrengtos poilsiavietės, patrauklios atokvėpio vietos.

Kernavėje nuo 1979 m. pradėti vykdyti archeologiniai tyrimai lėmė ilgalaikį bendradarbiavimą su Vilniaus universitetu mokslinių tyrimų srityje.

Palaikomi intensyvūs ryškiais su asociacija Lietuvos archeologijos draugija, vienijančia ir koordinuojančia Lietuvos archeologų, visuomenės atstovų pastangas saugoti, tirti bei propaguoti Lietuvos archeologijos paveldą. Asociacija, vienijanti daug kompetentingų mokslininkų ir archeologinio paveldo ekspertų, deleguoja narius į Direkcijos tarybą, Direkcijos sudaromas laikinąsias komisijas dėl piliakalnių nuošliaužų avarinės būklės, tvarkybos vertinimo, prisideda organizuojant ir (ar) viešinant Direkcijos organizuojamus renginius.

Ilgametis ir intensyvus bendradarbiavimas vyksta su Eksperimentinės archeologijos klubu „Pajauta“. 2002 m. įsikūrusi „Pajauta“ organizuoja „Gyvosios archeologijos dienas Kernavėje“ (rengiamos nuo 1999 m.), kurios pritraukia dalyvių ne tik iš Lietuvos, bet ir iš užsienio, bei yra tapusios vienu labiausiai lankomų renginių Lietuvoje. Renginio metu lankytojai supažindinami su senaisiais amatais, gyvenimo būdu, kasdienybe, karyba, vyksta archajiškos muzikos koncertai, demonstruojamos senovinės kovos, vyksta kiti pasirodymai. Svarbu tai, kad didelė dalis demonstruojamų amatų ir kasdienybės elementų yra betarpiškai susiję su Kernavės archeologinėje vietovėje atliktų archeologinių tyrimų medžiaga ir yra tiesiogiai ja paremti, o eksperimentinė archeologija prisideda prie vietovės mokslinės vertės atskleidimo, nes leidžia geriau suvokti ir interpretuoti archeologinių tyrimų rezultatus.

Šiuo metu nepakankamai išplėtotas bendradarbiavimas su Dzūkijos-Suvalkijos saugomų teritorijų direkcijos Neries regioninio parko grupe, įsikūrusia Dūkštų mstl. (Vilniaus r. sav., Dūkštų sen.), vos 10,8 km (8 min. kelio automobiliu) nuo Kernavės mstl., ir pagal kompetenciją vykdančia arčiausiai esančios saugomos teritorijos – Neries regioninio parko – valdymą, apsaugą ir tvarkymą. Atsižvelgiant į tai, kad tiek Rezervate, tiek Neries regioniniame parke yra gausu kultūros ir gamtos paveldo objektų, lankytinos vietos pasiekiamos tais pačiais arba panašiais pagrindiniais keliais, ateityje būtų perspektyvu bendradarbiauti kuriant bendrus turistinius maršrutus, organizuojant edukacines programas, žygius, taip pat dalinantis patirtimis valdymo, apsaugos ir tvarkymo srityse.

I.4.6. Lankytojams teikiamų paslaugų ir infrastruktūros sistema

Kernavė yra Vilniaus apskrityje, Širvintų rajono pietinėje dalyje, netoli Vilniaus rajono ribos, 35 km nuo Vilniaus, Kernavės seniūnijoje, Kernavės miestelio pietinėje dalyje, Neries upės dešiniajame krante. Kernavė pasiekama viešuoju transportu – tarpmiestinio autobuso maršrutas Vilnius–Širvintos–Vilnius, tačiau šis autobusas į Kernavę vyksta tik 5 kartus darbo dienomis ir 4 kartus poilsio dienomis. Kernavės svečiai gali atvykti individualiu transportu (automobiliu, dviračiais ir kt.). Kernavėje automobilių

⁹² Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės sudarymo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/140637e0fde611ec8fa7d02a65c371ad>, [2022-12-10].

stovėjimas nėra apmokestintas, galimas keliose stovėjimo aikštelėse, kuriose ne mažiau kaip trys yra užtikrintos vietos automobiliams su skiriamuoju ženklu „Asmuo su negalia“, tačiau masinių renginių metu automobilių stovėjimo vietų skaičius yra ženkliai per mažas, dalis automobilių parkuojami neleistinose vietose, sukeliama transporto judėjimo trukdžiai. Tik naujai rekonstruotose gatvių perėjose ir šaligatviuose yra pritaikyta infrastruktūra asmenims su fizine negalia, ar regos negalia.

Kernavė yra įtraukta į leidinius ir turizmo maršrutus „Vandens maršrutai ir aktyvios pramogos. Vilnius. Trakai. Kernavė“, „Dviračių maršrutai. Vilnius. Trakai. Kernavė“, „Pažinkite senąsias Lietuvos sostines. Vilnius. Trakai. Kernavė“⁹³.

Rezervato teritorijoje yra nustatytos dvi lankymo teritorijos: 1 – kontroliuojamo lankytojų srauto patekimo teritorija, kurioje yra visi Rezervate saugomi kultūros paveldo objektai. Ši teritorija atskiriama nuo gretutinių teritorijų želdiniais, tvoromis, riboženkliais, vartais lankytojams įeiti, pakeliamais ar atidaromais motorinių transporto priemonių įvažiavimo užtvais. 2 – nekontroliuojamo lankytojų srauto patekimo teritorija, nustatyta Rezervato vakarinėje ir rytinėje dalyse, kurioje nėra kultūros paveldo objektų. Lankytojų patekimui į šią teritoriją specialios lankytojų ar vietos gyventojų srautų reguliavimo priemonės netaikomos.

Rezervate prioritetinga rekreacijos kryptis yra pažintinis kultūrinis turizmas, sudarant sąlygas lankyti kultūros paveldo ir vertingus gamtos objektus. Šiuo tikslu Rezervato zonoje yra įgyvendinti šie infrastruktūros sprendiniai:

a) *Pažintinio kultūrinio turizmo skatinimas.*

Rezervato teritorijoje įrengti 4 žiediniai pažintiniai maršrutai:

- I. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis III su gyvenviete – Kernavės piliakalnis – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- II. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis III su gyvenviete – Kernavės piliakalnis – senojo geležies amžiaus medgrindos ekspozicija – Kernavės kapinynas, bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno muziejus – Kernavės senovės gyvenvietė, akmenis amžiaus gyvenvietės skansenas – XIII–XIV a. Kernavės senojo miesto ekspozicija – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- III. Kernavės senosios bažnyčios vieta – mūrinė koplytėlė-mauzoliejus, medinė koplytėlė – Kernavės piliakalnis II – Kernavės piliakalnis – Kernavės piliakalnis III su gyvenviete – Kernavės, Kriveikiškio dvarvietė – Kernavės, Kriveikiškio kapinynas – XIII–XIV a. Kernavės miesto kapinyno muziejus – Kriveikiškio kaimavietė – Kernavės, Kriveikiškio piliakalnis – senojo geležies amžiaus medgrindos ekspozicija – Kernavės kapinynas, bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno muziejus – Kernavės senovės gyvenvietė, akmenis amžiaus gyvenvietės skansenas – XIII–XIV a. Kernavės viduramžių miesto ekspozicija – Kernavės piliakalnis IV – klebonija.
- IV. Kernavės senovės gyvenvietės šiaurinė riba – Neries pakrantė – Kernavėlės upelio dešinys krantas – Kernavės Kriveikiškio kapinynas.

Siekiant eksponuoti archeologinį paveldą jo autentiškoje teritorijoje, eksponuoti jo vertingąsias dalis ar elementus Rezervato lankytojams, yra įrengtos papildomos lauko ekspozicijos:

- I. Bronzos amžiaus pabaigos ir ankstyvojo geležies amžiaus kapinyno archeologinės rekonstrukcijos ekspozicija Kernavės kapinyno teritorijoje – žemės paviršiuje atkurta dalis ištirtų krūsninių

⁹³ ES struktūrinės paramos projektas „Naujų turizmo maršrutų sukūrimas Vilniaus, Trakų ir Kernavės turistinėse traukos vietovėse“, 2013-2015 m., projekto vykdytojas – Vilniaus miesto savivaldybės administracija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-05-R-01-016.

kapaviečių, žemės paviršiuje pažymėtos kapinyno ribos.

II. Senojo geležies amžiaus medgrindos archeologinės rekonstrukcijos ekspozicija Kernavės senojo miesto vietos teritorijoje. Medgrinda įrengta žemės paviršiuje, virš buvusios medgrindos.

III. Rezervate sukurta etnokultūrinė muziejinė ekspozicija po atviru dangumi pagal archeologinių tyrimų duomenis ir medžiagą atkurtame XIII–XIV a. Kernavės viduramžių miesto fragmente (įrengtos ekspozicijos 10-ye pastatų, kurie išsidėstę juvelyro, kalvio ir rago apdirbėjo sodybų kiemuose).

Objektai lankomi įrengtais gruntiniais pažintiniais pėsčiųjų takais, į visus piliakalnius įrengti mediniai laiptai, kur būtina – įrengti takai, tilteliai.

Pažymėtina, kad iki 2015 m. buvo planuota papildomai įrengti buvusio XIII–XIV a. Kernavės Kriveikiškio kapinyno archeologinės rekonstrukcijos ekspoziciją, skirtingų dangų pagalba žemės paviršiuje pažymint kapinyno ribas ir buvusių kapų vietas, bei pažymėti Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės pastatų vietas. Šių veiklų įgyvendinimas, vadovaujantis archeologinių tyrimų duomenimis, nepažeidžiant kultūrinio sluoksnio, yra numatytas Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plane (Planavimo scheme).

b) *Rekreacinė veikla.* Nekontroliuojamo lankytojų srauto patekimo zonoje įrengti rekreaciniai takai ir poilsiniai objektai: įrengtos atokvėpio aikštelės „Baltame kalne“, dvi atokvėpio aikštelės vakarinėje Rezervato dalyje, vienoje iš jų įrengta laužavietė, atokvėpio aikštelė Rezervato rytinėje dalyje, pažintinio tako pabaigoje.

c) *Informacinė sistema.* Prie takų ir įvažiuojamųjų kelių, vedančių į Rezervato teritoriją įrengti informaciniai stendai apie kultūros paveldo objektus, pažintinių takų maršrutus, atokvėpio ir apžvalginių aikštelių vietas, taip pat Rezervato naudojimo ir lankymo taisykles. Prie kultūros paveldo objektų įrengti informaciniai stendai ir informaciniai ženklai. Lankytojui Rezervato lankymo schema taip pat pateikiama Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato internetinėje svetainėje, suteikiama archeologinės vietovės muziejuje⁹⁴, informacijos centre ties įėjimu į Rezervato teritoriją. Informacinę sistemą būtina atnaujinti pritaikant informacijos prieinamumą asmenims su negalia (tekstai lengvai suprantama kalba, Brailio raštas, taktilinis 3D žemėlapis).

Rezervato teritorijoje yra sukurtos sąlygos laisvam asmenų su negalia judėjimui užtikrinti:

- Įmanomas patekimas į visas Rezervato zonas (*išskyrus viršutines piliakalnių aikšteles. Kitų sprendinių įrengimas neįmanomas dėl archeologinės vietovės kultūrinio kraštovaizdžio apsaugos reikalavimų*).
- Maksimaliai sumažinti takų nuolydžiai (*kiek leidžia apsaugos reglamentai*).
- Įrengtos lygios ir neslidžios takų dangos (*smulkios frakcijos gruntiniai takai*).
- Įrengti asmenims su judėjimo negalia pritaikyti biotualetai.

Direkcija pagrindinėms įstaigos funkcijoms vykdyti taip pat valdo nekilnojamąjį turtą: žemės sklypą (kultūrinio rezervato teritorija, 194,4 ha), administracijos ir muziejaus pastatą (3208,53 kv. m.), muziejinę ekspoziciją po atviru dangumi (190,82 kv. m.), sezoninių mokslinių tyrimų statinius (123,87 kv. m.), administracinės paskirties pastatą (įėjimo kontrolės paviljonas, 20,42 kv. m.), pagalbinio ūkio pastatus (99,22 kv. m.), išsinuomotas patalpas (sandėliavimo paskirties, festivalio rengimo rekvizitui saugoti, 450 kv. m.). Dalis šių patalpų yra pritaikytos lankymui, pažintinei ar mokslinei veiklai vykdyti, yra eksploatuojamos ir prižiūrimos Direkcijos pastangomis.

⁹⁴ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/rezervato-planas/>, [2022-11-26].

Bendrą Rezervato lankymo infrastruktūrą taip pat papildo Baltojo kalno pažintinis takas, kuriame įrengtos poilsiavietės, atokvėpio vietos, apžvalgos aikštelė. Orientuotis take padeda informaciniai stendai ir nuorodos. Takas prasideda Baltojo kalno poilsiavietėje, kurią galima pasiekti individualiu transportu, kuris gali būti šioje vietoje parkuojamas. Balto kalno takas – 2,6 km, yra lengvai praeinamas ir nesudėtingas.

Kernavėje bei miestelio apylinkėse yra teikiamos apgyvendinimo paslaugos (kaimo turizmo sodybos, konferencijų ir laisvalaikio centras), pramogų paslaugos (žemaitukų žirgų ūkis, tauriųjų elnių ūkis ir kt.), veikia kitos meno ir kultūros įstaigos (galerijos, muziejai). Kernavės miestelyje taip pat yra vaikų darželis, paštas, Kernavės Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčia, biblioteka, kultūros namai, parduotuvė, amatų prekyvietės, kavinės, Kernavės girininkija, autoservisai.

2015 m. baigus įgyvendinti projektą „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“⁹⁵, kurio metu sutvarkyta iki tol buvusios infrastruktūros elementai, įrengti žiediniai pažintiniai takai, rekreacinės erdvės bei lauko ekspozicijos, Valstybiniame Kernavės kultūriniame rezervate buvo įgyvendinta subalansuota turizmo infrastruktūros sistema, užtikrinanti patogų ir nuolatinį lankytojų srautą (*Lentelė 5*). Lankytojų naudojimas Pasaulio paveldo vertybe tvarkomas, stebimi lankytojų srautai, vykdomi nuolatiniai Rezervato teritorijos ir joje esančių kultūros paveldo objektų tvarkybos, priežiūros ir sukurtos viešosios turizmo infrastruktūros palaikymo darbai. Esamas lankytojų skaičius neturi neigiamo poveikio objektų išskirtinei visuotinei vertei.

Lentelė 5. Bendri Rezervato lankytojų 2015–2022 m. statistiniai duomenys.

Metai	Lankytojų skaičius
2015	25 400
2016	114 000
2017	84 572
2018	99 000
2019	83 307
2020	86 000
2021	94 419
2022	99 083

I.4.7. Informacija apie Kernavės archeologinės vietovės sklaidos priemones

ICOMOS „Kultūros paveldo vietų interpretavimo ir pateikimo“ (Enamės) chartija⁹⁶ apibrėžia tokius pagrindinius informacijos apie vietovę sklaidą principus (numatant ir atitinkamas technines priemones):

1. Prieinamumas ir supratimas: interpretavimo ir pateikties programos turėtų palengvinti kultūros paveldo vietų bei vietovių fizinį ir intelektualinį prieinamumą visuomenei.
2. Informacijos šaltiniai: interpretavimas ir pateiktis turėtų būti pagrįsti įrodymais, sukauptais taikant priimtus mokslinius bei akademinus metodus, taip pat pasisėmus iš gyvųjų kultūrinių tradicijų.
3. Kontekstas ir apsuptis: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis turi būti susieti su platesniais šio paveldo socialiniais, kultūriniais, istoriniais bei gamtiniais kontekstais ir apsuptimis.
4. Autentiškumas: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis privalo gerbti pamatinius autentiškumo principus Naros dokumento (1994 m.) dvasia.

⁹⁵ ES struktūrinės paramos projektas „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“, 2012–2015 m., projekto vykdytojas – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-02-V-02-011.

⁹⁶ ICOMOS Ename Charter for the Interpretation of Cultural Heritage Sites, 2008, [interaktyvus], in: http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf, [2022-12-10].

5. Tvarumas: kultūros paveldo vietos arba vietovės interpretavimo planas privalo būti jautrus jos gamtinei ir kultūrinei aplinkai, pagrindiniams savo tikslams priskirdamas ir socialinį, finansinį bei ekologinį tvarumą.

6. Įsitrauktis: kultūros paveldo vietų bei vietovių interpretavimas ir pateiktis turi būti prasmingo paveldo profesionalų, bendruomenių-šeimininkių bei susijusių bendruomenių ir kitų suinteresuotųjų asmenų bendradarbiavimo rezultatas.

7. Mokslo tyrimai, profesinis išsimokslinimas ir vertinimas: tęstiniai moksliniai tyrimai, mokymas ir vertinimas yra esminiai kultūros paveldo vietos arba vietovės interpretavimo komponentai.

Informacijos apie Kernavės archeologinę vietovę sklaidos priemonėms būdinga:

1. Prieinamumo ir supratimo užtikrinimas išsaugant autentiškumą, atsižvelgiant į kontekstą bei apsuptį. Specializuotas Kernavės archeologinės vietovės muziejus įkurtas 1989 m., jo ekspozicija atnaujinta 2012 m. Ekspozicijoje, kuri papildyta interaktyviomis technologijomis ir vizualizuotu vietovės pristatymu, pateikiama jos formavimosi ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė Pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas (pirma salė). Kernavės priešistorėi ir viduramžių epochai – nuo X–IX t-mečio pr. Kr. iki XIV a. pab. yra skirtos dvi salės. Įspūdingiausi archeologiniai radiniai perteikiami pasitelkiant čia gyvenusių bendruomenių kasdienybės, verslų ir amatų, laidojimo tradicijų kontekstus. Eksponuojamų įrankių gamybą bei dirbinių naudojimo būdus atkūrė eksperimentinės archeologijos meistrai – demonstruojama vaizdo medžiaga išplečia autentiškų archeologinių radinių interpretaciją. Informaciją papildo kompiuteriniai terminalai. Ekspozicijoje galima pamatyti XIII–XIV a. gyvenamojo namo rekonstrukciją⁹⁷ (*Lentelė 6, 7*).

Minėta, kad Rezervato teritorijoje įrengta atitinkama infrastruktūra gausiems vietovės lankytojams (*plačiau žr. dalį I.4.6*). Siekiant vaizdžiau perteikti archeologinį paveldą, Rezervate įrengta muziejinė ekspozicija po atviru dangumi – pagal Pajautos slėnio archeologinių tyrimų duomenis, *ex situ* atkurtas XIII–XIV a. Žemutinio miesto fragmentas (viduramžių miesto gatvė ir trys amatininkų kiemai). 7–9 arų dydžio kiemuose atkurti rago ir tošies meistro, kalvio ir juvelyro gyvenamieji namai, ūkiniai pastatai, dirbtuvės. Archeologinių tyrimų duomenimis pagrįstas pastatų išsidėstymas, jų dydis, statybos technologija ir architektūrinės detalės. Ekspozicija lankytojams siūlo susipažinti su viduramžių gyvensena, įvairiais verslais ir amatais, kasdienę viduramžių kernaviškių buitį reprezentuojančiomis archeologinių radinių kopijomis. *In situ* vizualizuotos archeologinių vertybių – Brūkšniuotosios keramikos archeologinės kultūros kapinyno (I tūkst. pr. Kr.), kelio-medgrindos (V a. po Kr.), senųjų Kernavės bažnyčių (XV–XVIII a.) – vietos⁹⁸.

Direkcija sudaro galimybes gidams įgyti Kernavės archeologinės vietovės gido leidimą, kuris suteikia teisę vesti ekskursijas Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicijoje ir Rezervato teritorijoje. Mokymai gido akreditacijai gauti rengiami kasmet sausio–balandžio mėnesiais, kartą per mėnesį⁹⁹.

Informacija apie Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkinius, virtualias parodas skelbiama Lietuvos integralioje muziejų informacinėje sistemoje (LIMIS)¹⁰⁰.

Viešąją komunikaciją Kernavės archeologinės vietovės muziejus vykdo per socialinius tinklus: „Facebook“ (9300 pamėgusiųjų), „Instagram“ (1422 sekėjų), „Youtube“ (60274 peržiūrų), o taip pat interneto svetainėje www.kernave.lt skelbiamos aktualiausios muziejaus naujienos (26906 lankytojų).

Lentelė 6. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus lankytojų skaičius.

⁹⁷ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/muziejus/>, [2022-12-10].

⁹⁸ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/valstybinis-kernaves-kulturinis-rezervatas/>, [2022-12-10].

⁹⁹ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/gidams/>, [2022-12-10].

¹⁰⁰ Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema, [interaktyvus], in: <https://www.limis.lt/>, [2022-12-10].

Metai	Muziejaus lankytojų skaičius (be ekspozicijų po atviru dangumi)
2015	11670
2016	11397
2017	13278
2018	12172
2019	18450
2020	7981
2021	11347
2022	14520

2. Moksliniai tyrimai, informacijos šaltinių pagrindimas moksliniais įrodymais. Kernavės archeologinės vietovės pateiktis (muziejaus ekspozicija, vertybių pristatymas *in situ* ir *ex situ*) pagrįsta ilgalaikiais sistemais moksliniais tyrimais, vykdomais nuo 1979 m. Nuslinkus rytiniam Mindaugo sosto piliakalnio šlaitui, buvo atlikti pirmieji profesionalūs archeologiniai tyrimai ir organizuota pirmoji Vilniaus universiteto archeologinė ekspedicija Kernavėje. Nuo tada Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentai, vadovaujami Direkcijos ir Vilniaus universiteto archeologų, Kernavėje kasmet atlieka archeologinių tyrimų praktiką – sistemingai vykdomi Kernavės archeologinės vietovės tyrimo darbai¹⁰¹. Minėtina, kad dar 1989 m., greta buvusios senosios Kernavės dvarvietės, planuota įrengti atitinkamą infrastruktūrą sezoninei mokslinių tyrimų bazei. Tuometinio Kultūros fondo užsakymu parengtas sezoninės mokslinių tyrimų bazės projektas buvo iš dalies įgyvendintas (pastatytuose nameliuose šiandien vienu metu gali būti apgyvendinta 20 asmenų). Ateityje numatoma atnaujinti esamą mokslinių tyrimų infrastruktūrą, o jos plėtra planuojama taip, kad būtų įveiklinta Kernavės dvarvietės teritorija, atvertos didesnės galimybės visuomenės informavimui apie atliekamus mokslinius tyrimus ir sudarytos sąlygos dalyvavimui Kernavės archeologinės vietovės pažinimo procese. Tyrimų metu sukauptais duomenimis parengta ne viena daktaro disertacija¹⁰². Bendradarbiaujant su mokslo ir studijų institucijomis, vykdomi specializuoti moksliniai projektai: 2017–2019 m. vykdytas bendras Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto ir Direkcijos mokslinių tyrimų projektas „Valstybingumo kraštovaizdis: Aplinkos transformavimas Lietuvos istorinėse sostinėse“, 2021–2024 m. kartu su Vilniaus universitetu vykdomas bendras mokslinių tyrimų projektas „Piliakalnių funkcinė raida – nuo įtvirtintos gyvenvietės iki kunigaikščio rezidencijos“¹⁰³ (Lentelė 7).

Direkcijoje saugomos Kernavės archeologinės vietovės archeologinių tyrimų ataskaitos, informacija skelbiama kasmetiniame leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“¹⁰⁴, taip tai pat pristatoma moksliniuose straipsniuose, mokslo ir sklaidos renginiuose Lietuvoje ir užsienyje. Naujausi mokslinių tyrimų duomenys visuomenei pristatomi tokiuose Direkcijos renginiuose kaip „Muziejų naktis“, tarptautinis eksperimentinės archeologijos festivalis „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“, „Europos paveldo dienos“, „Europos archeologijos dienos“. Mokslinių tyrimų duomenys ir kita informacija apie Kernavės archeologinę vietovę pristatoma laikinose¹⁰⁵ ir virtualiose¹⁰⁶ Direkcijos organizuojamose

¹⁰¹ Vėlius Gintautas, „Kernavės archeologinių tyrimų istorija“, in: *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, 2017, p. 27–49.

¹⁰² Pavyzdžiui, Vėlius Gintautas, *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*, 2001; Vitkūnas Minvydas, *Kasdienis gyvenimas Pietryčių Lietuvoje XIII–XIV a. (archeologijos šaltinių duomenimis)*, 2006; Vengalis Rokas, *Rytų Lietuvos gyvenvietės I tūkstantmetyje po Kr.*, 2009.

¹⁰³ Finansuoja Lietuvos mokslo taryba, [interaktyvus], in: <https://spektras.lmt.lt/>, [2022-12-10].

¹⁰⁴ *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje*, [interaktyvus], in: <https://www.atl.lt/>, [2022-12-10].

¹⁰⁵ *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/laikina-ekspozicija/>, [2022-12-10].

¹⁰⁶ *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija*, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/virtualios-parodos/>, [2022-12-10].

parodose, kitomis interaktyviomis priemonėmis¹⁰⁷, specializuotais leidiniais¹⁰⁸ ir informaciniais lankstinukais lietuvių, anglų ir lenkų kalbomis.

Lentelė 7. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkiniai, vietovės tyrimai ir jų sklaida.

Metai	Muziejaus rinkiniuose saugomų eksponatų skaičius	Restauruota ir konservuota muziejaus eksponatų	Suskaitmenintų kultūros paveldo objektų skaičius	Archeologinių tyrinėjimų ir sklaidos darbų skaičius (archeologiniai tyrimai, nedestrukciniai tyrimai, straipsniai, konferencijos)
2015	20959	196	74	3, 2, 2, 2
2016	21769	193	740	3, 2, 3, 2
2017	22326	414	176	3, 2, 7, 3
2018	24086	222	242	2, 2, 4, 1
2019	30034	306	359	5, 0, 5, 3
2020	35100	405	510	4, 0, 2, 2
2021	41361	423	1094	8, 0, 4, 3
2022	42439	355	1041	7, 1, 4, 3

3. Tvarumas ir įsitrauktis. Tarptautinis eksperimentinės archeologijos festivalis „Gyvosios archeologijos dienos Kernavėje“ – nuo 1999 metų organizuojamas tęstinis švietėjiškas renginys, pristatantis šalies ir kaimyninių kraštų istorinį-kultūrinį paveldą. Festivalį kasmet aplanko apie 20 tūkst. lankytojų iš visų Lietuvos regionų ir užsienio. Renginys pritraukia įvairaus amžiaus lankytojus, šeimas, skatina domėjimąsi krašto istorija, aktualizuoja dabarties ir praeities kartų ryšius, ugdo pilietiškumą, skatina tvarų gyvenimo būdą. Kernavės archeologinės vietovės ekspozicijoje po atviru dangumi organizuojami savaitgalio renginiai (šiltuoju metų laiku) ir edukaciniai užsiėmimai padeda „pasinerti“ į viduramžišką Kernavės gyvenimą ne tik festivalio metu¹⁰⁹.

Paminėtina, kad Direkcija nuo 2004 m. dalyvauja Tarptautinės eksperimentinės archeologijos organizacijos (EXARC)¹¹⁰ veikloje. Dalyvaujama kasmetinėse šios organizacijos organizuojamose konferencijose, o 2018 m. suorganizuota bendra konferencija Kernavėje.

Kernavės archeologinės vietovės muziejaus edukacinės veiklos skirtos įvairaus amžiaus moksleiviams („Kaip žmonės senovėje gyveno“ – rekomenduojama ikimokyklinukams ir I–II klasės mokiniams; „Archeologija – nuo tyrimo iki eksperimento ir rekonstrukcijos“ – rekomenduojama V–VI klasės mokiniams; „Edukacinė ekskursija Kernavės archeologinės vietovės muziejuje“ – rekomenduojama VII–VIII klasės mokiniams; „Archainių indų gamyba“ – rekomenduojama I–XII klasės moksleiviams; „Viduramžių miestas“ (vyksta muziejinėje ekspozicijoje po atviru dangumi nuo gegužės 1 d. iki spalio 1 d.) – rekomenduojama II–IV klasės mokiniams). Taip pat organizuojamos virtualios edukacijos („Atrask Senąją Kernavę“ – rekomenduojama I–IV klasės mokiniams, „Lietuviškų ilgųjų istorija“ – rekomenduojama I–IV klasės mokiniams; „Stiklo dirbiniai senojoje Kernavėje“ – rekomenduojama I–IV

¹⁰⁷ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/muziejus-virtualiai/>, [2022-12-10].

¹⁰⁸ Pavyzdžiui, *Atrastoji Kernavė. Kernavės archeologinio muziejaus katalogas*, sudarytojai Dovilė Baltramiejūnaitė, Justina Poškienė, Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius, Kernavė: Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2017; *Kernavė istorinėse fotografijose*, sudarytojai Valdas Lučunas, Dalia Grigonienė, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, 2020; bendradarbiaudamas su Vilniaus universitetu, klubas „Pajauta“ leidžia mokslinį leidinį „Eksperimentinė archeologija“ (T. I – 2017 m., T. II – 2018 m., T. III – 2019 m.), kuriame pristatoma archeologinė medžiaga iš Kernavės archeologinės vietovės tyrimų.

¹⁰⁹ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/renginiu-archyvas/>, [2022-12-10].

¹¹⁰ Tarptautinė eksperimentinės archeologijos organizacija EXARC, [interaktyvus], in: <https://exarc.net/about-us>, [2022-12-10].

klasės mokiniams). Edukaciniai užsiėmimai taip pat adaptuoti vaikams ir suaugusiems su negalia: „Kartu paliekime praeitį“ – turintiems regėjimo negalią; „Kelionė į Kernavės priešistorę“ – turintiems protinę negalią¹¹¹. Taip pat vestos teminės ekskursijos muziejinėse ekspozicijose ir Rezervato teritorijoje: „Ilgalaikio apgyvendinimo trukmės Kernavės archeologinės vietovės išskirtinė vertė“ ir „Valstybinis Kernavės kultūrinis rezervatas – UNESCO Pasaulio paveldo objektas“ (2017–2018 m.) (Lentelė 8).

Direkcijos bendradarbiavimas su vietos bendruomenėmis ir instituciniais partneriais (pavyzdžiui, Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapija, Širvintų r. sav. administracija, Ukmergės miškų urėdija ir kt.), taip pat kiti Kernavės archeologinėje vietovėje tradiciškai vykstantys renginiai – Rasos šventė, Rudens lygiadienio ir baltų vienybės diena, Valstybės dieną (Liepos 6 d.) tradiciškai giedama Tautiška giesmė – prisideda prie įtraukios Kernavės archeologinės vietovės pateikties.

Lentelė 8. Kernavės archeologinėje vietovėje surengtų edukacinių užsiėmimų ir užsakomųjų ekskursijų skaičius.

Metai	Surengtų edukacinių užsiėmimų skaičius	Užsakomųjų ekskursijų skaičius
2015	98	278
2016	126	272
2017	203	259
2018	180	236
2019	166	232
2020	171	96
2021	148	129
2022	213	141

I.5. STIPRYBIŲ, SILPNYBIŲ, GALIMYBIŲ, GRĖSMIŲ ANALIZĖ

Siekiant įvertinti Kernavės archeologinės vietovės esamą valdymo situaciją bei geriau suprasti vertybės galimybes bei numatyti įvairių veiksnių poveikį jos IVV, pasitelktas strateginio planavimo metodas – SSGG analizė¹¹², kurios tikslas atlikti vertinimą, padėsiantį konstatuoti kryptis, į kurias reikėtų atsižvelgti rengiant Valdymo planą.

UNESCO vertybės analizė atlikta atsižvelgiant į vertybei aktualius 6 aspektus, kurie tiesiogiai susiję su UNESCO Pasaulio paveldo komiteto priimtais pagrindiniais strateginiais tikslais (vadinamais „5Cs“) Konvencijai įgyvendinti: *Patikimumas, Išsaugojimas, Gebėjimų stiprinimas, Komunikacija ir Bendruomenių vaidmuo* (angl. *Credibility, Conservation, Capacity-building, Communication and Communities*)¹¹³. Taip pat atsižvelgta į aktualias UNESCO Pasaulio paveldo komiteto veiklos strategines kryptis Konvencijai įgyvendinti (Pasaulio paveldas ir tvari plėtra (angl. *World Heritage and Sustainable Development*)¹¹⁴; UNESCO Pasaulio paveldo ir tvaraus turizmo programa (angl. *The UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*)¹¹⁵).

Atsižvelgiant į Konvencijos įgyvendinimo strateginius tikslus, Įgyvendinimo gairių nuostatas ir siekiant integruoto požiūrio į vietovės IVV apsaugą, išskirtos tokios SSGG analizės sritys:

1. Kernavės archeologinės vietovės apsauga;

¹¹¹ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/edukacija/>, [2022-12-10].

¹¹² Analizei naudoti pagrindiniai šaltiniai: Direkcijos internetinėje svetainėje viešai skelbiama informacija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/>, [2022-12-10] ir ES struktūrinės paramos projektas „Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimas“, 2012–2015 m., projekto vykdytojas – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, projekto kodas – VP3-1.3-ŪM-02-V-02-011.

¹¹³ The "Five Cs" Strategic Objectives, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/convention/>, [2022-11-22].

¹¹⁴ World Heritage and Sustainable Development, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/>, [2022-11-22].

¹¹⁵ Sustainable Tourism, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/tourism/>, [2022-11-22].

2. Darnus vystymasis;
3. Komunikacija ir įtrauktis;
4. Moksliniai tyrimai;
5. Darnus turizmas;
6. Gamtos vertybės ir klimato kaita.

I.5.1. Kernavės archeologinės vietovės apsauga

Tinkamas teisinis kultūros paveldo (plačiąja prasme) reglamentavimas nacionaliniu lygiu ir efektyvus jos valdymas yra būtina UNESCO Pasaulio paveldo vertybių IVV išsaugojimo sąlyga¹¹⁶.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinės vietovės teisinė apsauga yra sistemiška ir ilgalaikė. • Rezervato valdymui, apsaugai ir priežiūrai užtikrinti įsteigta Direkcija. • Nuo 1985 m. atliekami vietovės tvarkybos ir priežiūros darbai. • Direkcijos struktūroje yra įsteigtas Kernavės archeologinės vietovės muziejus, kuris rūpinasi kilnojamųjų (muziejinių rinkinių) kultūros vertybių apsauga. • 2011 m. UNESCO vertybei suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu. • Parengta ir patvirtinta Rezervato tvarkymo ir teritorijų planavimo dokumentacija. 	<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO Pasaulio paveldo vertybių įstatyminio (ne)reglamentavimo trūkumai. • Nepakankamo UNESCO Pasaulio paveldo vertybių teisinio reglamentavimo ir per menko UNESCO Pasaulio paveldo vertybių apsaugos statuso nacionaliniame lygmenyje aktualumas Kernavės archeologinei vietai. • Nesutampančios UNESCO vertybės ir Registro vertybės teritorijų ribos. • Nepakankamas ir nesavalaikis mokslinių archeologinių tyrimų (rezultatų) ir paveldosaugos santykis: nepatiksinti UNESCO vertybėje (Rezervate), taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentai, neinicijuojamos naujai atskleistų kultūros paveldo objektų įregistravimo į Registrą procedūros. • Nepakankamai pro-aktyvi UNESCO vertybės stebėseną, nulemta UNESCO vertybės (Rezervato) ir nekilnojamųjų kultūros vertybių (pagal statusą) skirtingų stebėsenos vykdytojų teisinio reglamentavimo, kompleksinio stebėsenos rezultatų apibendrinimo ir prognozavimo nebuvimo. • Nerealizuojamas ilgalaikis sisteminis tvarkybos darbų planas. • Reglamentuotas UNESCO vertybės apsaugos ginkluoto konflikto metu įgyvendinimas nacionaliniu mastu prieštarauja Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualiam apsaugos reglamentui ir neužtikrina UNESCO vertybės IVV išsaugojimo.

¹¹⁶ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2021, p. 33, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/190976>, [2022-11-22].

	<ul style="list-style-type: none"> • Riboti žmogiškieji ir finansiniai ištekliai UNESCO vertybės IVV išsaugojimui.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO vertybėje (Rezervate), taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentų patikslinimas, naujai atskleistų kultūros paveldo objektų įregistravimo į Registrą procedūrų inicijavimas. • Registro vertybės – Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320) – paskelbimas valstybės saugoma. • Parengti nekilnojamųjų ir kilnojamųjų (muziejinių rinkinių) kultūros vertybių stebėsenos, užtikrinančios vieningą ir proaktyvią reakciją į kylančias grėsmes, tvarką. • Atnaujinti ar parengti naują ilgalaikį sisteminių Rezervato teritorijoje esančių vertybių tvarkybos darbų planą ir įvertinti jam reikiamų lėšų apimtį. 	<ul style="list-style-type: none"> • UNESCO vertybės ir Registro vertybės teritorijų neatitikimas, nekilnojamųjų kultūros vertybių statusų skirtumai programuoja skirtingas teises jų apsaugos prielaidas ir gali sukelti neigiamą poveikį IVV išsaugojimui. • Ilgalaikio sisteminio Rezervato teritorijoje esančių vertybių tvarkybos darbų, pagrįstų atitinkamomis lėšomis, plano neįgyvendinimas dėl finansinių ir žmogiškųjų išteklių ribotumo nesudaro sąlygų proaktyviam greitam reagavimui į nuolat galinčias kilti gamtinio pobūdžio grėsmes IVV. • Pagrindinį dėmesį pagrįstai skiriant piliakalnių, kaip itin pažeidžiamų kultūros paveldo objektų, apsaugai, kyla grėsmė, kad, dėl ribotų išteklių, gali likti kompleksiskai neįvertinti kitų UNESCO vertybėje esančių vertybių (nekilnojamųjų, kilnojamųjų (muziejinių rinkinių), gamtos) išsaugojimo poreikiai.

I.5.2. Darnus vystymasis

Pasaulio paveldo vertybė gali būti įvairiai naudojama, tačiau turi būti užtikrintas darnumo principas siekiant garantuoti bendruomenių socialinę, ekonominę vystymąsi ir tokiu būdu prisidėti prie suinteresuotų bendruomenių gyvenimo kokybės. Šalis ir jos partneriai turi užtikrinti, kad paveldo naudojimas ar bet koks kitas pokytis neturėtų neigiamos įtakos vertybės IVV¹¹⁷.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinės vietovės ir joje esančių vertybių pritaikymas kuria socialinę ir ekonominę vertes įvairioms suinteresuotoms bendruomenėms. • Direkcija ir jos veikla vietos bendruomenei yra reikšminga socialiniu-ekonominiu ir kultūriniu požiūriais. • Patvirtinti planavimo dokumentai, kurie turi užtikrinti Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Įvairių suinteresuotų visuomenės grupių skirtingas supratimas apie Kernavės archeologinės vietovės IVV ir jos išsaugojimui taikomas priemonės. • Nepakankamas dėmesys UNESCO vertybei savivaldos lygmenyje. • Neaiški Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių privačių žemės sklypų ir kitų nekilnojamųjų daiktų vystymo strategija. • Neatnaujinti Rezervato ir buferinės apsaugos zonos planavimo dokumentai.

¹¹⁷ *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO, France, 2013, p. 23, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/125839>, [2022-11-30].

Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> Galimybių studijos parengimas, kurioje būtų identifikuoti visų suinteresuotų bendruomenių interesai, galintys daryti poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui, ir kurioje būtų numatytos pagrindinės priemonės interesų derinimui ir bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimui. Teritorijų planavimo dokumentų (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemos) ir kt.) tobulinimas (atnaujinimas). 	<ul style="list-style-type: none"> Nesubalansuotas privačių sodybų, esančių Rezervato buferinės apsaugos zonoje, vystymas gali neigiamai paveikti UNESCO vertybės IVV. Nekoordinuotas naujų plėtros, atsinaujinančios energetikos projektų Rezervato buferinės apsaugos zonoje vystymas, galintis pakenkti UNESCO vertybės IVV. Aukštų objektų (vėjo jėgainės, telekomunikacijų bokštai ir pan.) įrengimas už Rezervato buferinės apsaugos zonos ribų gali turėti neigiamą vizualinį poveikį išskirtiniam Kernavės archeologinės vietovės kraštovaizdžiui. Nepakankamas ir nesubalansuotas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytų vertybių teisinis reglamentavimas nacionaliniame lygmenyje.

I.5.3. Komunikacija ir įtrauktis

Kultūros paveldo pristatymas, jo vertės perteikimas bei visų suinteresuotų šalių integravimas į planavimo procesus yra svarbūs Pasaulio paveldo konvencijos aspektai, kurie apima Pasaulio paveldo žinomumo didinimą, vietos gyventojų tapatinimosi su Pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų vietovės valdymą¹¹⁸.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> Kernavės archeologinė vietovė pasižymi visuomenei svarbiomis kultūrinėmis vertėmis, kurios glūdi emociniuose visuomenės ryšiuose su vieta. UNESCO vertybės IVV komunikacija pasižymi pagrindinių ICOMOS Kultūros paveldo vietų interpretavimo ir pateikimo chartijoje (Enamės) nustatytų principų taikymu. Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikuojama įvairiomis priemonėmis ir renginiais, kurių metu įtraukiamos suinteresuotos šalys. Ekspozicija po atviru dangumi Rezervato teritorijoje ir Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicija yra papildyta atitinkamomis edukacinėmis programomis įvairaus amžiaus moksleiviams ir specialių poreikių turinčioms auditorijoms ir kitomis veiklomis plačiai visuomenei. 	<ul style="list-style-type: none"> Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijos planavimas ir įgyvendinimas yra labiau nukreiptas į vietovės žinomumo didinimą, nei vietos gyventojų tapatinimosi su šiuo Pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų UNESCO vertybės valdymą. Riboti žmogiškieji ir finansiniai ištekliai sąlygoja ribotą IVV interpretacijos ir pateikimo formų pasirinkimą, edukacinių veiklų pasirinkimą atsižvelgiant į galimas tikslines grupes. Stinga priemonių, kurios skatintų didesnę susijusių bendruomenių įtrauktį.

¹¹⁸ Ten pat, p. 82.

<ul style="list-style-type: none"> • Sistemingi Kernavės archeologinės vietovės moksliniai tyrimai suteikia naujų duomenų UNESCO vertybės IVV komunikacijai ir prisideda prie naujų jos aktualizacijos galimybių. 	
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Kelti kvalifikaciją ir stiprinti Direkcijos darbuotojų kompetencijas Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretavimo ir pateikimo srityje. • Plėsti bendradarbiavimą su užsienio partneriais, suinteresuotomis grupėmis ir bendruomenėmis siekiant pasiūlyti naujų Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijos būdų, priemonių ir temų. • Įvairiapusiškesnis kasmet vykstančių archeologinių tyrimų ir naujų mokslinių duomenų perteikimas siekiant aktualizuoti naujus Kernavės IVV aspektus. • Sukauptos patirties panaudojimas kuriant suinteresuotų šalių integravimo į planavimo procesus sistemą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nuolatinio dėmesio Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacijai, pagrįstai naujausių mokslinių tyrimų duomenimis, stoka ir (ar) nuolat plėtojamos tos pačios temos ilgalaikėje perspektyvoje gali formuoti vienpusį Kernavės archeologinės vietovės IVV supratimą, taip pat skatinti tik tam tikrų grupių įtrauktį, paskatinti vietinės ar plačiosios visuomenės abejingumą vietovės atžvilgiu. • Galimybių suinteresuotoms šalims įsitraukti į planavimo procesus, taip pat aiškios suinteresuotų šalių teisių ir pareigų apibrėžties nebuvimas ilgalaikėje perspektyvoje gali skatinti suinteresuotų šalių (grupių) atskirtį, skirtingą (konfliktišką) Kernavės archeologinės vietovės IVV supratimą. • Veiklų sezoniškumas (pernelyg didelis disbalansas) gali sąlygoti Kernavės archeologinės vietovės valdymo sunkumus, riziką dėl tinkamos kokybės užtikrinimo • Vietovės pristatymas virtualioje erdvėje, taip pat sudėtingų techninių priemonių pasitelkimas reikalauja nuolatinio dėmesio ir ženklių išteklių (žmogiškųjų ir finansinių) jų atnaujinimui, taip pat ir kokybiškai komunikacijai užsienio auditorijai (pavyzdžiui, Kernavės archeologinės vietovės tinklapyje).

I.5.4. Moksliniai tyrimai

Moksliniai tyrimai yra ir bus esminis kultūros paveldo pažinimo bei patikimumo pagrindas¹¹⁹.

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Kernavės archeologinė vietovė sistemaiškai tyrinėjama, stebima ir prižiūrima nuo 1979 m. • Bendradarbiaujama su mokslo ir studijų institucijomis. • Vykdomi tarpdisciplininiai moksliniai projektai, vyksta tyrimų duomenų sklaida mokslininkams, 	<ul style="list-style-type: none"> • Trūksta ilgamečių mokslinių tyrimų rezultatų sistemaiško pristatymo. • Ribotos finansavimo galimybės, priklausomumas nuo projektinio finansavimo.

¹¹⁹ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 2021, p. 82, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/190976>, [2022-11-22].

<p>paveldosaugos ir muziejų sektoriaus specialistams, plačiai visuomenei.</p> <ul style="list-style-type: none"> Mokslinių tyrimų duomenys ir kita informacija pristatoma nuolatinėje ekspozicijoje, laikinose ir virtualiose parodose, įvairiomis interaktyviomis priemonėmis, specializuotais leidiniais ir informaciniais lankstinukais lietuvių, anglų, lenkų kalbomis, kt. 	<ul style="list-style-type: none"> Palyginti menkas dėmesys istorinio, architektūrinio kultūros paveldo, taip pat gamtos paveldo moksliniams tyrimams. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicijos atnaujinimas reikalauja didelių investicijų.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> Aktyviau komunikuoti ir nuolat atnaujinti mokslinių tyrimų rezultatus Kernavės archeologinės vietovės tinklapyje Lietuvos ir užsienio auditorijoms, išplėsti sukurtą Kernavės archeologiniams tyrimams skirtą parodą į nedidelį duomenų portalą (https://tyrimai.kernave.lt/). Parengti sistemišką mokslinių tyrimų rezultatų pristatymą Lietuvos ir užsienio auditorijoms, publikuoti įvairaus pobūdžio šaltinius, kurie aktualūs Kernavės archeologinės vietovės pažinimui. Skatinti bendradarbiavimą su mokslo ir studijų institucijomis Lietuvoje ir užsienyje siekiant mokslinių tyrimų kokybės, jų rezultatų sklaidos, kompleksinių tyrimų metodų taikymo galimybių plėtros (prisidedant prie Kernavės archeologinės vietovės IVV aktualizavimo). Plėsti mokslinių tyrimų tematikas (pavyzdžiui, apimant naujuosius laikus, aktualizuojant šio laikotarpio Kernavės istoriją, kt.), galinčias aktualizuoti Kernavės archeologinės vietovės IVV, prisidėti prie jos pažinimo, supratimo ir išsaugojimo. Aktyviau pasitelkti naujausius mokslinių tyrimų duomenis Kernavės archeologinės vietovės komunikacijoje ir edukacinėse veiklose. 	<ul style="list-style-type: none"> Galimas „atotrūkis“ tarp naujausių mokslinių duomenų ir viešosios komunikacijos ilgalaikėje perspektyvoje gali formuoti skirtingą Kernavės archeologinės vietovės IVV sampratą, ir tai gali paveikti sklandų vertybės valdymą. Naujų mokslinių tyrimų duomenų pateiktis, Kernavės archeologinės vietovės interpretacijai skirtos infrastruktūros atnaujinimas aktualus vietovės muziejui ir Rezervato teritorijai – dabartinė infrastruktūra neleidžia nuolatos peržiūrėti ir (arba) plėsti jos turinį. Mokslinių tyrimų dėmens Direkcijos struktūroje silpnėjimas – pernelyg didelis priklausomumas nuo išorės finansinių šaltinių ir kitų išorės faktorių, ilgalaikėje perspektyvoje gali sąlygoti sisteminių tyrimų, naujų metodų taikymo stagnaciją, kokybės kritimą. Tai gali sąlygoti galimą neigiamą poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui.

I.5.5. Darnus turizmas

Siekiant ilgalaikio UNESCO vertybės išsaugojimo, būtina užtikrinti darnų jos lankymą ir turizmo infrastruktūros vystymą, teikiantį naudą vietos bendruomenėms ir kokybišką patirtį lankytojams¹²⁰.

Stiprybės	Silpnybės

¹²⁰ UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/tourism/>, [2022-11-22].

<ul style="list-style-type: none"> ● Didelis kultūrinis, rekreacinis, istorinis Kernavės archeologinė vietovės potencialas, palanki vietovės lokalizacija. ● Kernavės archeologinė vietovė yra palanki kultūrinės, edukacinės, mokslinės, pažintinės veiklos erdvė. ● Europoje juntamas natūralių arba mažai pakeistų gamtinių teritorijų trūkumas, todėl Kernavės autentiškas kraštovaizdis turi potencialias perspektyvas tapti patraukliu ir unikaliu turizmo traukos centru. ● Kernavė yra įtraukta į turizmo leidinius, dalį regioninių maršrutų. ● Kernavė archeologinės vietovės lankymas yra nemokamas ir neribojamas laike. ● Sukurta turizmo infrastruktūra didžia dalimi pritaikyta asmenims su negalia. ● Kernavėje bei miestelio apylinkėse yra teikiamos apgyvendinimo, pramogų paslaugos, veikia kitos meno ir kultūros įstaigos. ● Esamas lankytojų skaičius neturi neigiamo poveikio Kernavės archeologinės vietovės IVV. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Silpnai išplėtotas turizmo paslaugų sektorius rajone, todėl istorinė Lietuvos sostinė Kernavė lyginant su kitomis istorinėmis sostinėmis, lankoma negausiai. Širvintų rajone nėra turizmo informacijos centro. ● Sezoniškumas daro didelę įtaką Kernavės archeologinės vietovės lankytojų srautams. ● Kernavės miestelyje itin silpnai išplėtotą turizmo infrastruktūrą, nėra pakankamai apgyvendinimo vietų, fiksuojamas kempingo poreikis. ● Plečiant pramoginių, aktyvaus poilsio paslaugų spektrą, būtina atsižvelgti į Kernavės archeologinės vietovės apsaugos reikalavimus. ● Nepatogus, ribotas susisiekimas viešuoju transportu.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> ● Didelių objekto gamtinių ir kultūrinių resursų kompleksiškas pritaikymas turizmo reikmėms įtakotų kultūrinio ir pažintinio turizmo plėtrą. ● Didesnis atvykstančių turistų skaičius sudarytų prielaidas ekonominiam regiono vystymuisi, jaunimo užimtumui, darbo vietų kūrimuisi. ● Kernavės archeologinėje vietovėje organizuojami švietėjiški gyvosios archeologijos renginiai liudija didelį visuomenės susidomėjimą jais, todėl numatomų organizuoti tokio pobūdžio renginių įvairovę skatintų pažintinį turizmą. ● Kernavė, žinoma kaip tradicinių, senųjų amatų, istorinio ir archeologinio paveldo puoselėtoja, gali tapti savitu ir reikšmingu Lietuvos istoriją reprezentuojančiu traukos centru. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Dėl nepakankamo finansavimo, nėra galimybės įrengti kultūriniam ir pažintiniam turizmui saugomose teritorijose būtinų lankytojų srautų kontrolės komponentų, todėl kyla grėsmė Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui. ● Neplėtojama turizmo infrastruktūra ir paslaugų pasiūla nemažins objekto lankymo sezoniškumo. ● Neplėtojant turizmo sektoriaus, šalia išplėtotą infrastruktūrą turinčių Vilniaus ir Trakų, Kernavė liks periferine istorinių Lietuvos sostinių maršruto zona. ● Neišnaudojami kultūriniai, istoriniai, gamtiniai resursai neigiamai atsilieps Kernavės archeologinės vietovės IVV sklaidai, taip pat bendram šalies įvaizdžio formavimui.

I.5.6. Gamtos vertybės ir klimato kaita

Pasaulio paveldo vertybės visada bus paveiktos gamtos bei klimato kaitos. Norint tinkamai išsaugoti UNESCO vertybės IVV, reikia suprasti šį poveikį ir veiksmingai į juos reaguoti¹²¹.

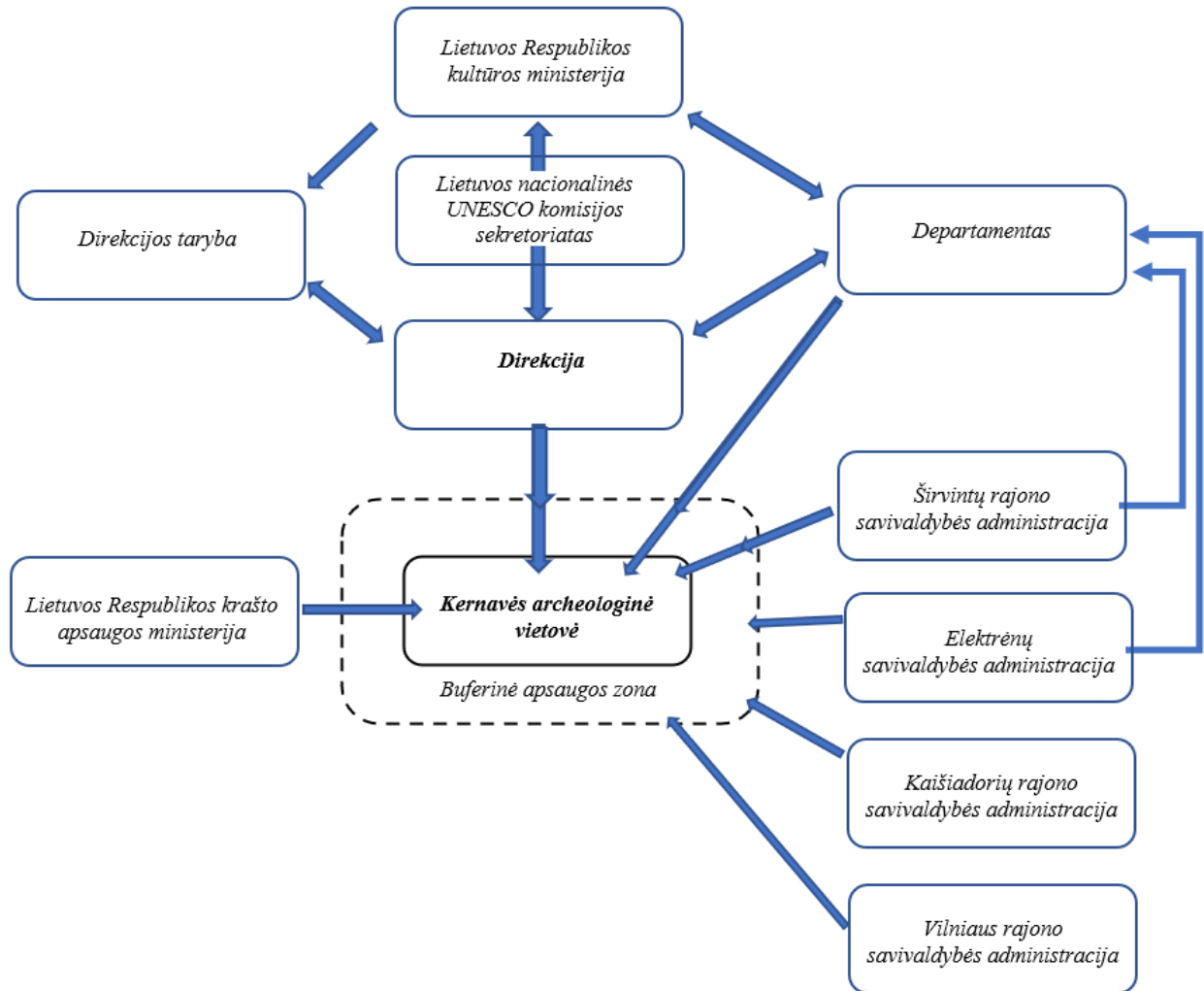
Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Nėra didelių stichinių nelaimių, kurios gali turėti sisteminės neigiamos įtakos vertybei, tikimybės. • Įsteigtas Rezervatas turėjo įtakos ekosistemos regeneracijai. • Rezervate įsteigtos Europinės svarbos saugomos teritorijos. • Kernavės apylinkių vietovė yra Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ dalis. • Natūrali gamtinė aplinka, turtinga augmenija prisideda prie pozityvios lankytojų patirties. • Rezervato valdymui, apsaugai ir tvarkymui užtikrinti įsteigta Direkcija. 	<ul style="list-style-type: none"> • Trūksta žmogiškųjų ir finansinių išteklių. • Atliekami darbai yra labiau reaktyvaus, nei proaktyvaus pobūdžio. • Nevienareikšmiškas visuomenės, valstybės institucijų požiūris į klimato kaitos procesus.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Išnaudoti Direkcijos struktūrą ir sukaupią patirtį ilgalaikiai klimato kaitos sukeltų pokyčių stebėsenai, vertinimui, prognozavimui. • Rezervate įsteigti kompetencijų centrą (kultūros paveldo ir gamtos vertybių tyrimų, tvarkymo ir priežiūros darbų inovatyvioms metodikoms, susijusioms su klimato kaitos sukeltais procesais, kurti ir taikyti), skiriant atitinkamus žmogiškuosius ir finansinius išteklius. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dėl klimato kaitos procesų pavasario potvyniai ar besniegės žiemos, smarkios vasaros liūtys, karščio pliūpsniai ir netikėtos šalčio bangos ateityje vis dažniau provokuos tokius procesus, kaip šlaitų erozija, gruntinio vandens lygio kitimas ir panašius (stiprės neigiamas kritulių ir vandens srautų poveikis šlaitams ir reljefui, senkant gruntiniam vandeniui gali kilti grėsmė archeologinio sluoksnio nykimui, kt.). • Invazinių augalų plitimas gali daryti neigiamą poveikį saugomoms gamtinėms teritorijoms ir bendriesiems gamtiniams procesams. • Sudėtingos ir ilgai trunkančios administracinės procedūros, ribotos lėšos neleidžia operatyviai imtis ekstremalių gamtinių procesų minimizavimo, kompleksinių tyrimų, avarinės būklės likvidavimo ir tvarkybos darbų atlikimo. • Nereguliuojamos upinių bebrų (<i>Castor fiber</i>) ir šernų (<i>Sus scrofa</i>) populiacijos gali daryti neigiamą poveikį kai kurioms gamtinėms ir nekilnojamųjų kultūros vertybių teritorijoms.

¹²¹ *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO, Paris, 2013, p. 34, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/document/125839>, [2022-11-30].

I.6. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS VALDYMO SISTEMA (SCHEMA)

I.6.1. Glausta informacija apie teisinį vietos valdytojų ir susijusių institucijų statusą, jų atsakomybes, valdymo procesus

Kernavės archeologinės vietovės valdymo sistemos dalyviai detaliai aprašyti dalyse I.4.4., I.4.5, institucijos ir jų tarpusavio sąsajos su Kernavės archeologinės vietovės valdymo kontekste schema pateikta Pav. 5.

Pav. 5. *Institucijų tarpusavio santykis ir kompetencijos Kernavės archeologinės vietovės ir (ar) buferinės apsaugos zonos atžvilgiu.*

I.6.2. Valdymo sistemos aprašymas, Vietos valdytojas ir jo atliekamos funkcijos

Rezervato apsauga ir racionaliu jo naudojimu rūpinasi, visą veiklą organizuoja Direkcija (*Pav. 6*), kurią įsteigė ir kurios nuostatus tvirtina Lietuvos Respublikos kultūros ministras¹²².

Direkcijai vadovauja direktorius, kurį įstatymų nustatyta tvarka priima į pareigas ir atleidžia iš pareigų Lietuvos Respublikos kultūros ministras.

Direkcijos veikla organizuojama vadovaujantis Lietuvos Respublikos kultūros ministro patvirtintu metiniu veiklos planu.

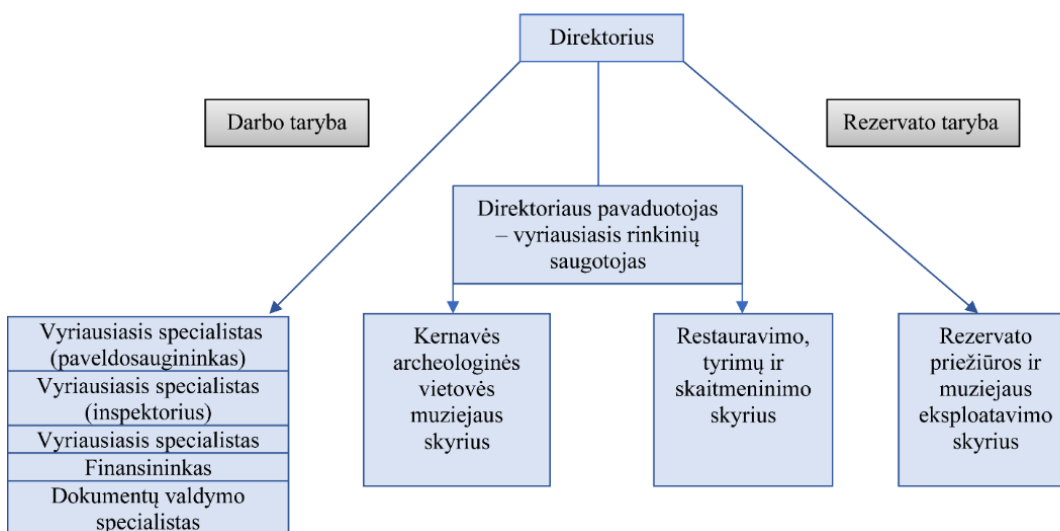
Rezervate sudaroma taryba – patariamoji direktoriaus institucija, kurios sudėtį ir darbo reglamentą Direkcijos direktoriaus teikimu tvirtina Lietuvos Respublikos kultūros ministras.

Direkcija, kaip viešojo administravimo įstaiga, užtikrindama nustatytų uždavinių įgyvendinimą:

- organizuoja muziejinę veiklą ir archeologinius mokslo tyrimus,
- teisės aktų nustatyta tvarka teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei ar jos įgaliotoms institucijoms pasiūlymus dėl žemės, miško, vandens, kultūros paveldo objektų (vertybių) ir infrastruktūros objektų naudojimo,
- Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoja fizinių ir juridinių asmenų ūkinę ir rekreacinę veiklą kultūrinio rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos teritorijose,
- teikia ieškinius dėl šių nuostatų, teritorijos ir buferinės apsaugos zonos naudojimo pažeidimų,
- vykdo užsakovo funkcijas rengiant kultūrinio rezervato teritorijos ir jo buferinės apsaugos zonos, kultūros paveldo ir gamtos objektų apsaugos, infrastruktūros planavimo, tvarkymo ir plėtros dokumentus,
- teisės aktų nustatyta tvarka teikia juos tvirtinti, turi kitas Direkcijos nuostatų nustatytas teises ir pareigas.

Direkcija ir jos direktorius, būdami atsakingi už UNESCO Pasaulio paveldo vertybės valdymą, iš esmės atlieka UNESCO vertybės valdytojo funkcijas¹²³.

VALSTYBINIO KERNAVĖS KULTŪRINIO REZERVATO DIREKCIJOS STRUKTŪROS SCHEMA

Pav. 6. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos struktūros schema.

¹²² Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, [interaktyvus], in: <https://www.kernave.lt/nuostatai/>, [2022-12-10].

¹²³ Ten pat.

Igyvendinat pavestas funkcijas siekiama esamo Direkcijos personalo veiklos efektyvumo. Direkcijos darbuotojų (didžiausias leistinas pareigybių skaičius) skaičius nedidėjo, o 2015–2020 m. sumažėjo 2 pareigybėmis (33 pareigybės – 2015 m., 31 pareigybė – 2020 m.). Siekiant veiklos efektyvumo, peržiūrima Direkcijos struktūra ir pareigybių aprašymai, mažinant vadovaujančių darbuotojų bei didinant specialiąsias funkcijas atliekančių darbuotojų skaičių (*Lentelė 9*). Nors Direkcijos struktūra atitinka tokio pobūdžio institucijoms keliamus reikalavimus, tačiau vertinant Rezervato teritorijos dydį, atliekamų funkcijų kompleksiskumą ir įvairovę, konstatuotina, kad specialiąsias funkcijas atliekančių darbuotojų skaičius yra nepakankamas.

Lentelė 9. *Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos pareigybių ir skyrių funkcijų apibūdinimas.*

Skyrių, pareigų pavadinimas	Pareigybių sk.	Pareigybės lygis	Pagrindinės funkcijos
I. ADMINISTRACIJA			
Direktorius	1	valstybės tarnautojas*	Direktorius organizuoja Direkcijos veiklą ir atsako už ją, užtikrina, kad būtų įgyvendinami Direkcijos tikslai ir vykdomos nustatytos funkcijos; organizuoja ir kontroliuoja Direkcijos veiklos plano rengimą ir jo įgyvendinimą; užtikrina neformalaus švietimo ir ugdymo programų Direkcijos muziejuje įgyvendinimą; inicijuoja Direkcijos dalyvavimą valstybinėse ir tarptautinėse programose; organizuoja Direkcijos, kaip UNESCO pasaulio paveldo objektą administruojančios institucijos, dalyvavimą tarptautinių organizacijų ir asociacijų veikloje; vykdo kitas teisės aktais nustatytas funkcijas bei kultūros ministro pavedimus.
Direktoriaus pavaduotojas – vyriausiasis muziejaus rinkinių kuratorius	1	A2 *	Pareigybė skirta organizuoti Kernavės archeologinės vietovės muziejaus rinkinių apsaugą, apskaitą ir jų saugojimą, eksponatų konservavimą bei restauravimą, rūpintis rinkinių apskaitos dokumentų tvarkymu ir saugojimu. Koordinuoja muziejaus skyriaus ir Restauravimo, tyrimų ir skaitmeninimo skyrių veiklą. Taip pat pavaduoja Direkcijos direktorių jam nesant.
Vyriausiasis specialistas (paveldosaugininkas)	1	valstybės tarnautojas **	Specialiausias, viešojo administravimo, funkcijas įgyvendinanti pareigybė, atsakinga už paveldosaugos priemonių taikymą, specialiųjų sąlygų fiziniams ir juridiniams asmenims, rengiantiems teritorijų planavimo ar kitus dokumentus ir projektus, išdavimą.
Vyriausiasis specialistas (inspektorius)	1	valstybės tarnautojas **	Specialiausias, viešojo administravimo, funkcijas įgyvendinanti pareigybė, atsakinga už aplinkosaugos priemonių taikymą, Rezervato lankymo ir naudojimo taisyklių laikosi priežiūrą, specialiųjų sąlygų fiziniams ir juridiniams asmenims, rengiantiems teritorijų planavimo ar kitus dokumentus ir projektus, išdavimą.
Vyriausiasis specialistas	1	A2	Bendrąsias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už viešuosius pirkimus, turto valdymą, darbų ir gaisrinę saugą, duomenų apsaugą ir bendrąsias funkcijas kt.
Finansininkas	1	B	Bendrąsias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už finansų ir vidaus kontrolę, buhalterinę apskaitą.
Dokumentų valdymo specialistas	1	C	Bendrąsias funkcijas užtikrinanti pareigybė, atsakinga už dokumento ir personalo valdymo funkcijas.
Iš viso:	7		

Skyrių, pareigų pavadinimas	Pareigybių sk.	Pareigybės lygis	Pagrindinės funkcijos
II. KERNAVĖS ARCHEOLOGINĖS VIETOVĖS MUZIEJAUS SKYRIUS			Skyrius organizuoja muziejinį darbą ir veikia kaip Direkcijos struktūrinis padalinys; Muziejinio skyriaus veiklos tikslas – eksponuoti Kernavės kultūros paveldo objektų kompleksą su muziejine ekspozicija po atviru dangumi, organizuoti jo ir Kernavės archeologinės vietovės lankymą bei vykdyti muziejinę veiklą – saugoti, ir eksponuoti muziejinius rinkinius, taip pat kurti sąlygas plėtoti pažintinį kultūrinį turizmą; Skyriaus darbuotojai: organizuoja muziejinę veiklą archeologinės vietovės muziejaus patalpose ir Rezervato teritorijoje; kartu su kitais Direkcijos struktūriniais padaliniais ir darbuotojais rengia temines ekspozicijas bei parodas Muziejaus patalpose ir Rezervato teritorijoje, nuolat atnaujina ekspozicijas; organizuoja Rezervato lankymą bei lankytojų aptarnavimą, rengia temines ir specializuotas ekskursijas po muziejinę ekspozicijas ir archeologinių tyrimų vietas; rengia bendradarbiavimo sutartis su turizmo agentūromis ir užtikrina jų vykdymą; užtikrina informacijos apie Direkciją ir muziejų sklaidą šalyje ir užsienyje: ruošia reklaminio pobūdžio informaciją, publikacijas, pranešimus spaudai, organizuoja spaudos konferencijas, prižiūri Direkcijos tinklapius ir nuolat atnaujina juose pateikiamą informaciją; organizuoja ir kartu su kitais Direkcijos struktūriniais padaliniais įgyvendina kultūrinius renginius, seminarus, konferencijas Rezervate; dalyvauja valstybinėse ir tarptautinėse muziejinėse programose; dalyvauja Direkcijos leidybinėje veikloje; organizuoja Direkcijos leidybinę veiklą, atlieka leidybinės bei reklaminės produkcijos apipavidalinimo darbus.
Skyriaus vedėjas	1	A2	
Muziejaus rinkinio saugotojas	1	A2	
Ekskursijų vadovas	1	A2	
Ekspozicijų konsultantas (kasininkas)	1	C	
Kultūrinių veiklų organizatorius	1	A2	
Edukacinių ir kultūrinių veiklų koordinatorius	1	A2	
Edukacinių ir kultūrinių veiklų organizatorius	1	A2	
Komunikacijos ir renginių organizatorius	1	A2	
Iš viso:	8		
III. RESTAURAVIMO, TYRIMŲ IR SKAITMENINIMO SKYRIUS			Skyriaus veiklos tikslas – vykdyti Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologinių ir istorinių vertybių nuolatinius mokslinius tyrimus, kaupti, konservuoti ir restauruoti muziejinius rinkinius, kurie sudaromi nuolatinių archeologinių tyrimų medžiagos pagrindu; Skyriaus darbuotojai: rengia ir įgyvendina ilgalaikius ir metinius Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje esančių archeologijos ir istorijos paveldo objektų mokslinių tyrimų planus ir projektus; planuoja ir nustatyta tvarka vykdo archeologinius ir kitus mokslinius tyrimus; rengia archeologinių tyrimų ataskaitas; organizuoja Konservavimo ir restauravimo laboratorijos darbą; archeologinių mokslinių tiriamųjų ekspedicijų metu atlieka pirminio restauravimo ir fiksacinius darbus; vykdo archeologinių tyrimų ir kitų muziejinių eksponatų skaitmeninimą, atlieka, archeologinių tyrimų ataskaitų ir fotonegatyvų inventorinimo darbus; tvarko ir teikia tyrimų fotofiksacinę medžiagą fotoarchyvui.
Skyriaus vedėjas	1	A2	
Tyrėjas – archeologas	2	A2	
Muziejinių vertybių restauratorius	2	A2	
Fotografas – skaitmenintojas	1	A2	
Muziejininkas – skaitmenintojas	1	A2	
Iš viso:	7		
IV. REZERVATO PRIEŽIŪROS IR MUZIEJAUS EKSPLOATAVIMO SKYRIUS			Skyriaus veiklos tikslas – vykdyti Rezervato tvarkymo ir priežiūros darbus, palaikant jo autentiškumą; Skyriaus darbuotojai: įgyvendina ilgalaikes Rezervato tvarkymo ir pritaikymo lankytojų poreikiams priemones; vykdo nuolatinius Rezervato teritorijos priežiūros darbus: šukšlių surinkimo, šienavimo, gerbūvio elementų įrengimo ir remonto, sanitarinį menkaverčių krūmų bei medžių kirtimo ir kt.; pagal patvirtintus projektus įrengia ir pritaiko rezervato teritoriją lankymui bei renginių organizavimui; vykdo Rezervate organizuojamų renginių, konferencijų, seminarų
Skyriaus vedėjas	1	B	
Ūkinės veiklos specialistas	1	C	
Darbininkas	5	C	
Patalpų ir aplinkos prižiūrėtojas	2	D	
Iš viso:	9		
Iš viso pareigybių:	31		

Skyrių, pareigų pavadinimas	Pareigybių sk.	Pareigybės lygis	Pagrindinės funkcijos
			ūkinį aprūpinimą; vykdo Rezervate organizuojamų archeologinių mokslinių tyrimų ūkinį aprūpinimą; vykdo įstaigos pastatų, statinių, patalpų eksploatavimo, inžinerinių ir apsaugos sistemų perkamų paslaugų priežiūros bei nesudėtingus einamojo remonto darbus.

* teisės aktų tvarka koeficientų dydžius nustato Lietuvos Respublikos kultūros ministras;

** valstybės tarnautojų pareiginių algų koeficientai nustatomi ir keičiami Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka.

II.

VEIKSMŲ PLANAS

1. Veiksmų plano paskirtis: Kernavės archeologinės vietovės valdymo plano tikslui bei valdymo vizijai įgyvendinti, teminėse kryptyse – (I) Kernavės archeologinės vietovės apsauga (II) darnus vystymasis, (III) švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtraukimas, (IV) darnus turizmas, (V) rizikų valdymas – numatyti tikslus, uždavinius ir veiksmus, jų įgyvendinimo rodiklius ir kriterijus, įgyvendinimo terminus, preliminarūs lėšų poreikius ir jų finansavimo šaltinius¹²⁴, atsakingas bei dalyvaujančias institucijas¹²⁵ 6 metų laikotarpiui (2025–2030 m.).

2. Veiksmų plano teminių krypčių tikslai, uždaviniai, veiksmai ir jų įgyvendinimo rodikliai yra integraliai susiję. Veiksmų plane nurodytos metinės veiksmų įgyvendinimo stebėsenos rodiklių skaitinės išraiškos – nesumuojamos¹²⁶. Įgyvendinant Veiksmų planą, skirtingų veiksmų rodikliai gali būti integruojami, jei tai prisideda prie Valdymo plano tikslo – užtikrinti veiksmingą ir darnų vertybės, Kernavės archeologinės vietovės, valdymą išsaugant jos išskirtinę visuotinę vertę dabarties ir ateities kartoms – įgyvendinimo kokybės ir efektyvumo.

3. Sudarant Veiksmų planą vadovautasi dalyje „Esamos būklės analizė“ pateiktais duomenimis, SSGG analize, taip pat suinteresuotų institucijų ir bendruomenių siūlymais.

4. Veiksmų plano turinys orientuotas į UNESCO Pasaulio paveldo komiteto priimtų pagrindinių strateginių tikslų („5Cs“), kaip horizontaliųjų prioritetų, įgyvendinimą: (1) didinti Pasaulio paveldo sąrašo patikimumą (angl. *Credibility*); (2) užtikrinti veiksmingą pasaulio paveldo vertybių išsaugojimą (angl. *Conservation*); (3) sudaryti palankias sąlygas veiksmingam gebėjimų stiprinimui (angl. *Capacity-building*); (4) pasitelkus komunikaciją (angl. *Communication*), ugdyti visuomenės sąmoningumą, skatinti jos dalyvavimą bei paramą pasaulio paveldui; 5) didinti bendruomenių (angl. *Communities*) vaidmenį įgyvendinant Pasaulio paveldo konvenciją¹²⁷. Veiksmų planas integruoja darnaus vystymosi principus, kurie apima ne tik išskirtinės visuotinės vertės apsaugą, bet ir dabartinių ir būsimų kartų gerovę¹²⁸, taip pat atliepia bendrąjį Pasaulio paveldo ir tvaraus turizmo programos tikslą¹²⁹. Veiksmų plano tikslai, uždaviniai ir veiksmai atitinka ICOMOS archeologinio paveldo apsaugos ir valdymo principus, įtvirtintus Archeologijos paveldo apsaugos ir valdymo chartijoje¹³⁰. Siekiant įvertinti naujų statybos, infrastruktūros plėtros ar kitų projektų galimą poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV ir jos išsaugojimui, vadovaujamosi UNESCO Poveikio pasaulio paveldui vertinimo gairėmis ir priemonių rinkiniu (angl.

¹²⁴ Preliminarus lėšų poreikis ir jų finansavimo šaltiniai nurodyti pagal turimą ir/ar iš viešai prieinamų šaltinių surinktą informaciją įgyvendinant panašaus pobūdžio veiksmus ar priemones. Galutinės atitinkamiems veiksmams finansuoti reikalingos lėšos būtų žinomos detalizavus technines specifikacijas ir įvykdžius viešuosius pirkimus. Tais atvejais kai nurodyta lėšų poreikio finansinė išraiška, preziumuojama, kad atitinkamas veiksmas galėtų būti finansuojamas iš atsakingo vykdytojo (institucijos ar įstaigos) skirtų asignavimų.

¹²⁵ Prie atitinkamų veiksmų pirmoji, paryškintina institucija ar įstaiga yra atsakinga ir inicijuoja veiksmo įgyvendinimą.

¹²⁶ Pavyzdžiui: jei veiksmo įgyvendinimo rodiklis, skaičiuojamas vienetais, yra „pasirašytos bendradarbiavimo sutartys“, kurių įsipareigojama kiekvienais metais pasirašyti po 1 vnt. (iš viso 6 vnt. visam 2025–2030 m. laikotarpiui), tai ties pirmąja grafa „2025 m.“ siektinas rodiklis vienerių metų laikotarpiui yra „1 vnt.“, antrąja „2027 m.“ – siektinas rodiklis dvejų metų laikotarpiui (2025–2026 m.) yra „2 vnt.“, trečiaja „2030 m.“ – siektinas rodiklis trejų metų laikotarpiui (2028–2030m.) yra „3 vnt.“.

¹²⁷ The "Five Cs" Strategic Objectives, UNESCO, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/convention/>, [2023-08-27].

¹²⁸ Pasaulio paveldo konvencijos šalių rezoliucija dėl darnaus vystymosi programos įtraukimo į Pasaulio paveldo konvencijos procesus (angl. *Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention*), [interaktyvus], in: https://www.unesco.lt/images/Straipsniu_dokumentai/Policy_Integration-of-Sustainable-Development-into-the-Processes-of-Convention.pdf, [2023-08-22].

¹²⁹ Pasaulio paveldo ir tvaraus turizmo programa, (angl. *The UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*), [interaktyvus], in: <https://unesco.lt/kultura/kulturinis-turizmas>, [2023-08-22].

¹³⁰ ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage (1990), [interaktyvus], in: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf, [2023-08-22].

*Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*¹³¹), esant poreikiui, atliekamas Poveikio aplinkai vertinimas arba atskiras Poveikio paveldui vertinimas, galimi sprendimai derinami su UNESCO Pasaulio paveldo komitetu.

5. Veiksmų plano įgyvendinimas periodiškai peržiūrimas, vertinamas ir, esant poreikiui, gali būti atnaujintas šio Valdymo plano II.6 skyriuje nustatyta tvarka. Siekiant užtikrinti efektyvaus ir kokybiško Veiksmų plano įgyvendinimo eigą, gali būti atliekamos Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesų įsivertinimo analizės, vadovaujamosi UNESCO Paveldo puoselėjimo priemonių rinkiniu ir teikiamomis rekomendacijomis (angl. *Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0*¹³²).

II.1. I teminė kryptis: Kernavės archeologinės vietovės apsauga

Tikslai:

- I.1. Užtikrinti, kad Kernavės archeologinės vietovės išskirtinė visuotinė vertė būtų išsaugota laikantis UNESCO pasaulio paveldo vertybėms keliamų reikalavimų;
- I.2. Užtikrinti reikiamą tarpinstitucinį, suinteresuotų šalių bendradarbiavimą siekiant efektyvaus Kernavės archeologinės vietovės valdymo;
- I.3. Suformuoti Kernavės archeologinės vietovės būklės stebėsenos sistemą ir nustatyti stebėsenos rodiklius.

Laukiami rezultatai:

Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių Kernavės archeologinės vietovės (Rezervato) valdymą, apsaugos reikalavimus, atnaujinimas ir suderinamumas, Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių apskaitos dokumentų atnaujinimas, aiškus į Rezervato ir jo buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų statuso ir apsaugos reikalavimų reglamentavimas, jų teisinio reglamentavimo suderinamumas sudarytų prielaidas efektyvesniam Kernavės archeologinės vietovės valdymo ir apsaugos procesų administravimui. Aiškus teisinis reglamentavimas ir paveldosaugos reikalavimai užtikrintų efektyvią Rezervato ir jo buferinės zonos apsaugą nuo fizinio poveikio ir vizualinės taršos. Teisės aktų suderinamumas, savalaikė Kernavės archeologinės vietovės valdyme dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių komunikacija, bendradarbiavimas su suinteresuotomis bendruomenėmis, vietos gyventojais sudarytų galimybes veiksmingesnės Kernavės archeologinės vietovės valdymo sistemos (planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos, vertinimo, sprendimų priėmimo) suformavimui.

Trumpas apibūdinimas:

Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys Rezervato valdymą, Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančias nekilnojamąsias kultūros vertybes – neatnaujinami, dalis jų apsaugai aktualių Konvencijos ir Įgyvendinimo gairių (kurios yra nuolat atnaujinamos) nuostatų į nacionalinius teisės aktus iki šiol nėra perkeltos arba yra perkeltos tik iš dalies. Strateginiuose planavimo dokumentuose Kernavės archeologinės vietovės, kaip ir kitų UNESCO Pasaulio paveldo sąraše esančių vertybių, aktualizavimas vis dar nėra pakankamas ir neužtikrina kompleksinio esamų problemų sprendimo.

Į Rezervatą ir Rezervato buferinės apsaugos zonos ribas patenkančios teritorijos apibūdinamos 2002 m. faktiniais duomenimis, nors vykstant archeologiniams tyrimams, atskleidžiant naujas nekilnojamąsias kultūros vertybes, į Rezervato ir buferinės apsaugos zonos ribas patenkančių teritorijų

¹³¹ *Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context*, 2022, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments/>, [2024-06-14].

¹³² *Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0: Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places* (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN) (EoH 2.0), 2023, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/eoh20/>, [2024-06-14].

statusas ir apsaugos reikalavimai kinta. Kernavės archeologinė vietovė, įrašyta į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (unikalus identifikavimo kodas UNESCO Pasaulio paveldo sąraše 1137) ir Kernavės archeologinė vietovė, įregistruota Registre (u. k. 37320), yra tapatinamos neįsigilinant į jų statusų ir apsaugos reikalavimų skirtumus. Kernavės archeologinės vietovės (u. k. 37320), įregistruotos Registre, teritorijos plotas (284,57 ha) yra beveik 100 ha didesnis nei Rezervato (t. y., UNESCO vertybės) teritorija. Siekiant išvengti neigiamo poveikio IVV išsaugojimui, būtina siekti teisės aktų suderinamumo, Kernavės archeologinėje vietovėje (Rezervate) esančių vertybių tvarkybos darbų, pagrįstų atitinkamomis lėšomis, plano parengimo ir įgyvendinimo, savalaikės Kernavės archeologinės vietovės valdyme dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių komunikacijos, aktyvaus vietos gyventojų įsitraukimo į valdymo procesus (*daugiau žr. I.2, I.3, I.4 dalis, SSGG I.5.1*).

Konsultacijų su Kernavės archeologine vietove suinteresuotomis bendruomenėmis, asmenimis ir institucijomis metu¹³³ svarbiausiais Kernavės archeologinės vietovės komponentais įvardinti piliakalniai, akcentuota kultūros vertybių ir gamtos (kultūrinio kraštovaizdžio) dermė, integralios (kultūros ir gamtos vertybių) apsaugos prioritetas, dalyvaujamas planavimas ir suinteresuotų šalių konsultavimosi procesas. Pabrėžta būtinybė teikti prioritetą Lietuvoje esančioms Pasaulio paveldo vertybėms valstybiniu (politiniu) lygmeniu, poreikis skirti Kernavės archeologinės vietovės apsaugai reikiamus išteklius (žmogiškuosius ir finansinius).

Prioritetiniai veiksmai 2025–2027 m. laikotarpiui:

- Kernavės archeologinėje vietovėje (Rezervate), taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamojo kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentų patikslinimas (I.1.1.1);
- Vietos gyventojų į(si)traukimo į Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesus modelio sukūrimas ir įgyvendinimas (I.2.1.1);
- Piliakalnių šlaitų stabilumo stebėsenos sistemos sukūrimas, įgyvendinimas, vykdoma nuolatinė stebėseną (I.3.1.1).

Prioritetiniai veiksmai 2028–2030 m. laikotarpiui:

- Kilnojamojo kultūros vertybių (muziejinių rinkinių) išsaugojimo poreikių (esamos situacijos ir perspektyvų) įvertinimas ir integralios ilgalaikio išsaugojimo plano (strategijos) parengimas (I.1.2.2);
- Vietos gyventojų ir suinteresuotų šalių konsultavimas (I.2.1.6).

I. Teminė kryptis: Kernavės archeologinės vietovės apsauga. <i>Tinkamas teisinis kultūros paveldo (plačiąja prasme) reglamentavimas nacionaliniu lygiu ir efektyvus jo valdymas yra būtina UNESCO Pasaulio paveldo vertybių IVV išsaugojimo sąlyga (SSGG, I.5.1).</i>							
I.1. Tikslas: užtikrinti, kad Kernavės archeologinės vietovės išskirtinė visuotinė vertė būtų išsaugota laikantis UNESCO pasaulio paveldo vertybėms keliamų reikalavimų.							
I.1.1. Uždavinys: atnaujinti nacionalinių paveldo apsaugos sistemos teisės aktų, susijusių su Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimu, bazę.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

¹³³ 2023 m. kovo 15 d. pristatymas Kernavės bendruomenei ir visuomenei, 2023 m. birželio 28 d. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijoje vykusio viešojo konsultacija „Veiksmai UNESCO Pasaulio paveldui Kernavėje išsaugoti“.

I.1.1.1. Kernavės archeologinėje vietovėje (Rezervate), taip pat Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių, registruotų Registre, apskaitos dokumentų patikslinimas.	Patikslinti apskaitos dokumentai, skaičius (vnt.).	18	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD
I.1.1.2. Rezervate, Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių neatskleistų (netyrinėtų) archeologinių objektų archeologiniai tyrimai, archeologinio paveldo vertybių naujų vertingųjų savybių atskleidimas ir efektyvi jų rezultatų integracija į nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos (apskaitos) procesus.	Atlikti detalieji archeologiniai tyrimai, objektų skaičius (vnt.).	-	3	3	3000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU
	Informacijos apie naujai atskleistas nekilnojamąsias kultūros vertybes ir (ar) Registre registruotų nekilnojamųjų kultūros vertybių vertingąsias savybes KPD pateikimas, skaičius (vnt.).	-	2	2	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.1.1.3. Naujai atskleistų kultūros paveldo objektų įregistravimo į Registrą procedūrų inicijavimas.	Naujai parengti apskaitos dokumentai, skaičius (vnt.).	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	-	Valstybės biudžeto lėšos	KPD, VKKRD
I.1.1.4. Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių, registruotų Registre, paskelbimas valstybės saugomomis.	Rezervate ir Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių nekilnojamųjų kultūros vertybių paskelbimas valstybės saugomomis, skaičius (vnt.).	-	2	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	KPD, KM
I.1.1.5. Pasiūlymų pateikimas inicijuojant UNESCO Pasaulio paveldo vertybių apsaugos teisinio reglamentavimo tobulinimą, teisės aktų suderinamumą.	Pateikti pasiūlymai dėl Konvencijos ir aktualių Įgyvendinimo gairių nuostatų integravimo į nacionalinius teisės aktus, skaičius (vnt.).	-	-	2	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM
	Pateikti pasiūlymai dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių, įrašytų į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, aktualizavimo	-	1	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	UNESCO komisija, KM

	LRS, LRV, KM tvirtinamose ilgalaikėse strategijose ir programose, skaičius (vnt.).						
	Pateikti pasiūlymai dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių, įrašytų į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, apsaugos, tvarkybos, infrastruktūros gerinimo projektų prioritetizavimo finansavimo programose ir priemonėse, skaičius (vnt.).	-	-	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	UNESCO komisija, VKKRD, KM
I.1.2. Uždavinys: užtikrinti efektyvią Kernavės archeologinės vietovės kultūros ir gamtos vertybių, integralaus kultūrinio kraštovaizdžio apsaugą.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
I.1.2.1. Nekilnojamųjų kultūros ir gamtos vertybių išsaugojimo poreikių įvertinimas ir integralaus ilgalaikio išsaugojimo plano (strategijos) parengimas.	Parengtas planas (strategija), skaičius (vnt.).	-	1	-	3000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.1.2.2. Kilnojamųjų kultūros vertybių (muziejinių rinkinių) išsaugojimo poreikių (esamos situacijos ir perspektyvų) įvertinimas ir integralios ilgalaikio išsaugojimo plano (strategijos) parengimas.	Parengtas planas (strategija), skaičius (vnt.).	-	1	-	1000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.1.2.3. VKKRD specialistų kompetencijų stiprinimas (kvalifikacijos kėlimas) kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkybos srityse.	Kvalifikaciją pakėlę VKKRD darbuotojai, dalis (proc.).	10	30	50	10000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.1.2.4. Rekomendacijų ir gerosios praktikos vadovų parengimas (parengtų Pasaulio paveldo centro techninių rekomendacijų ir gerosios praktikos vadovų pritaikymas) vietos poreikiams.	Parengtos rekomendacijos (gerosios praktikos vadovai), skaičius (vnt.).	-	-	1	15000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD, KM, AM
I.2. Tikslas: užtikrinti reikiamą tarpinstitucinį, suinteresuotų šalių bendradarbiavimą siekiant efektyvaus Kernavės archeologinės vietovės valdymo.							
I.2.1. Uždavinys: užtikrinti efektyvų ir įtraukų Kernavės archeologinės vietovės valdymą.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujanti institucija
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

							institucijos ir partneriai
I.2.1.1. Vietos gyventojų į(si)traukimo į Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesus modelio sukūrimas ir įgyvendinimas.	Sukurtas Kernavės archeologinės vietovės valdymo aktualizavimo ir vietos gyventojų įtraukimo į Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesus modelis, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Į Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesus įsitraukę vietos gyventojai, dalis (proc.).	-	15	25	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.2.1.2. Kernavės archeologinės vietovės valdyme ir Rezervato buferinės apsaugos zonos administravime dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių tarpusavio komunikacijos (priimamų sprendimų, aktualijų, problematikos aptarimui, tyrimų rezultatų ir kt. dalinimuisi) modelio sukūrimas ir įgyvendinimas.	Suderintas Kernavės archeologinės vietovės valdyme dalyvaujančių ir (ar) suinteresuotų šalių tarpusavio komunikacijos modelis, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės, savivaldybių biudžeto lėšos	VKKRD , Širvintų r. sav., Elektrėnų sav.
	Suorganizuoti Kernavės archeologinės vietovės valdyme ir Rezervato buferinės apsaugos zonos administravime dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių susitikimai, apskritojo stalo diskusijos, skaičius (vnt.).	1	2	3	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.2.1.2. Bendradarbiavimo sutarčių, sudarančių prielaidas užtikrinti efektyvesnį Kernavės archeologinės vietovės valdymą (tyrimus, apsaugą ir kt.), su atitinkamomis institucijomis ir suinteresuotomis šalimis sudarymas (atnaujinimas).	Pasirašytos bendradarbiavimo sutartys, skaičius (vnt.).	1	2	3	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.2.1.3. Konferencijų, metodinių seminarų ir kitų renginių, skirtų Kernavės archeologinės vietovės specifikai ir IVV išsaugojimo klausimams aptarti,	Suorganizuotos konferencijos, metodiniai seminarai, skaičius (vnt.).	1	3	5	25000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD , KPD, AM

organizavimas (užtikrinant platų Kernavės archeologinės vietovės valdyme dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių dalyvavimą).							
I.2.1.4. Vietos gyventojų ir suinteresuotų šalių informavimas apie priimtus sprendimus dėl Kernavės archeologinės vietovės valdymo.	Suorganizuoti susitikimai su vietos gyventojais, skaičius (vnt.).	2	6	10	-	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD , Širvintų r. sav.
	Publikuoti pranešimai spaudoje, VKKRD interneto svetainėje, skaičius (vnt.).	4	12	20	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.2.1.5. Pasiūlymų Širvintų r. sav. administracijai dėl Kernavės mstl. žemės savininkų atleidimo nuo žemės mokesčio už žemės sklypus (jų dalis), kurie patenka į Kernavės archeologinę vietovę ir kuriems taikomi apribojimai dėl archeologinio pobūdžio vertingųjų savybių, pateikimas.	Pateikti pasiūlymai, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.2.1.6. Vietos gyventojų ir suinteresuotų šalių konsultavimas.	Suteiktos konsultacijos Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimo priemonių, tvarkybos klausimais, skaičius (vnt.).	4	12	20	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Suteiktos konsultacijos finansavimo kompensavimo klausimais, skaičius (vnt.).	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD , KPD
I.3. Tikslas: suformuoti Kernavės archeologinės vietovės būklės stebėsenos sistemą ir nustatyti stebėsenos rodiklius.							
I.3.1. Uždavinys: siekti efektyvus ir savalaikio Kernavės archeologinės vietovės būklės fiksavimo ir galimų pokyčių prognozavimo.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
I.3.1.1. Piliakalnių šlaitų stabilumo stebėsenos sistemos sukūrimas, įgyvendinimas, vykdoma nuolatinė stebėseną.	Pateiktos metinės ataskaitos, skaičius (vnt.).	-	1	-	10000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.3.1.2. Efektyvus Rezervato, Rezervato buferinės apsaugos zonos ir juose esančių nekilnojamojo kultūros vertybių, registruotų Registre, stebėsenos plano, užtikrinančio savalaikį būklės fiksavimą, prognozavimą	Atliktos nekilnojamojo kultūros vertybių stebėsenos analizės, skaičius (vnt.).	-	1	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Pateikti Kultūros	-	1	-	-	Valstybės	VKKRD , KPD,

bei sprendimų priėmimą, sukūrimas bei jo integravimas į stebėseną reglamentuojančius teisės aktus.	paveldo vietovių stebėsenos taisyklių pakeitimo projektai, skaičius (vnt.).					biudžeto lėšos	KM
I.3.1.3. Rezervato, Rezervato buferinės apsaugos zonos būklės stebėseną ir prognozė.	Pateiktos metinės ataskaitos, skaičius (vnt.).	1	3	7	-	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD
I.3.1.4. Detalių inžinerinių geologinių tyrimų (informacijos apie piliakalnių gruntų sandarą, sudėtį, jų fizines mechanines savybes, atmosferinio vandens infiltracijos ir tėkmės kryptis ir kt. surinkimui) atlikimas.	Išgręžti ir aprašyti geologiniai gręžiniai, skaičius (vnt.).	-	50	-	50000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.3.1.5. Rezervate augančių saugotinių medžių gamtosauginių priemonių plano parengimas, vykdoma nuolatinė stebėseną	Pateiktos metinės ataskaitos, skaičius (vnt.).	1	3	7	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
I.3.1.6. Kilnojamųjų (muziejinių) vertybių apsaugos, apskaitos ir saugojimo sąlygų analizės ir stebėsenos vykdymas.	Pateiktos metinės ataskaitos, skaičius (vnt.).	1	3	7	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

II.2. II teminė kryptis: Darnus vystymasis

Tikslai:

II.1. Integruoti darnumo principus į Kernavės archeologinės vietovės socialinio, ekonominio ir kultūrinio vystymo projektus ir veiklas;

II.2. Siekti, kad darnaus vystymosi principai būtų integruoti į teisinio reglamentavimo ir planavimo dokumentus, kurių sprendiniai gali daryti poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui, taip pat į vietovės praktinius vystymo ir naudojimo procesus.

Laukiami rezultatai:

1. Kernavės archeologinės vietovės valdymas turėtų prisidėti prie vietovės naudojimo šiuolaikinės visuomenės poreikiams tokiu būdu, kad būtų užtikrinti tiek platesni tvaraus vystymosi tikslai, atitinkantys UNESCO vidutinės trukmės strategijos 2023-2029 (41 C/4) siekius¹³⁴ (aplinkos apsauga, ekonominė ir socialinė plėtra, suinteresuotų bendruomenių gyvenimo kokybė, dvasinė gerovė), tiek Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimas ateities kartoms (paveldo išteklių naudojimas ar bet koks kitas pokytis neturėtų neigiamos įtakos vietovės IVV ir būsimų kartų galimybių naudotis vietoje ateityje). Darnumo principų integravimas turėtų paskatinti atitinkamų mokslinių tyrimų, priemonių ir gairių kūrimą, mokymų ir konsultacijų, skirtų įvairiai tikslinei auditorijai rengimą, finansinių paskatų kūrimą sudarant galimybes darnaus vystymosi tikslams įgyvendinti.

Trumpas apibūdinimas:

Direkcija, kartu su Širvintų r. sav. administracijos įstaiga Širvintų r. sav. kultūros centru, vietos bendruomenei organizuoja bendrus renginius, tačiau Širvintų r. sav. administracijos, Direkcijos, vietos

¹³⁴ Medium-Term Strategy for 2022-2029 (41 C/4), 2021, [interaktyvus], in: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378083>, [2024-06-19].

gyventojų bei kitų suinteresuotų šalių bendradarbiavimo plėtra išlieka aktuali. Nuosekli ir ilgalaikė visų suinteresuotų šalių veikla Kernavės miestelio ir kitų (aplinkinių) gyvenamųjų vietovių socialinėje, ekonominėje, kultūrinėje srityse, taip pat metodinės, techninės ir finansinės pagalbos, konsultacijų teikime vietos gyventojams, nuoseklių ir aiškių sprendimų (t. y. teisės aktų ir teritorijų planavimo dokumentų, susijusių su Kernavės archeologinės vietovės valdymu ir išsaugojimu, viešiniame ir jų išaiškinime) gali prisidėti prie vietovės darnaus vystymosi ir subalansuoto naudojimo išsaugant Kernavės archeologinės vietovės IVV. Tai pagerintų Kernavės miestelio, aplinkinių gyvenamųjų vietovių vietos gyventojų gyvenimo kokybę bei pasitenkinimą gyvenamąja vieta (*daugiau žr. I.1, I.2, I.4 dalys, SSGG I.5.2*).

Konsultacijų su Kernavės archeologine vietoje suinteresuotomis bendruomenėmis, asmenimis ir institucijomis metu¹³⁵ buvo nagrinėjami Kernavės archeologinės vietovės darnaus vystymosi aspektai. Diskusijų dalyviai pabrėžė būtinybę stiprinti ryšius tarp įvairių suinteresuotų bendruomenių (profesinių, vietos gyventojų ir pan.) bei ieškoti galimybių metodinės ir finansinės pagalbos suteikimui vietos gyventojams, geresnių sąlygų amatams ir kultūrinėms veikloms vystyti sudarymui. Akcentuotas poreikis tikslinti teritorijų plėtros ir vystymo teisinį reguliavimą atsižvelgiant į konkrečių teritorijų vizualinę įtaką Kernavės archeologinei vietai. Įvairių suinteresuotų visuomenės grupių skirtingas supratimas apie Kernavės archeologinės vietovės IVV ir jos išsaugojimui taikomas priemones, nepakankamas dėmesys UNESCO vertybei savivaldos lygmenyje, neaiški Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių privačių žemės sklypų ir kitų nekilnojamųjų daiktų vystymo strategija įvardintini kaip pagrindiniai darnų vietovės vystymąsi neigiamai galintys paveikti faktoriai.

Prioritetiniai veiksmai 2025–2027 m. laikotarpiui:

- Rezervate esančių antžeminių elektros oro linijų pakeitimo požeminiais elektros kabeliais techninio projekto parengimas ir įgyvendinimas (kabeliavimo darbai). (II.1.1.1);
- Aukštų objektų (telekomunikacijos bokštų, vėjo jėgainių¹³⁶ ir pan.) įrengimo už Rezervato buferinės apsaugos zonos vizualinio poveikio vertinimas (II.1.1.2);
- Kernavės archeologinės vietovės socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame vystyme dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių tarpusavio komunikacijos (priimamų sprendimų, aktualių veiksmų derinimui, problematikos aptarimui, tyrimų rezultatų ir kt. dalinimuisi) modelio sukūrimas ir įgyvendinimas (II.1.1.3);
- Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 66 straipsnio pakeitimas (II.2.1.2).

Prioritetiniai veiksmai 2028–2030 m. laikotarpiui:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimo Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“ pakeitimas (II.2.1.1);
- Specialiojo teritorijų planavimo dokumento – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemas) parengimas (II.2.1.3).

II. Teminė kryptis: Darnus vystymasis.

Pasaulio paveldo vertybė gali būti įvairiai naudojama, tačiau turi būti užtikrintas darnumo principas siekiant garantuoti bendruomenių socialinį, ekonominį vystymąsi ir tokiu būdu prisidėti prie suinteresuotų bendruomenių gyvenimo kokybės. Šalis ir jos partneriai turi užtikrinti, kad paveldo naudojimas ar bet koks kitas pokytis neturėtų neigiamos įtakos vertybės IVV (SSGG, I.5.2).

II.1. Tikslas: siekti darnumo principų integravimo į Kernavės archeologinės vietovės socialinio, ekonominio ir kultūrinio vystymo projektus ir veiklas.

¹³⁵ 2023 m. kovo 15 d. pristatymas Kernavės bendruomenei ir visuomenei, 2023 m. birželio 28 d. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijoje vykusio viešojo konsultacija „Veiksmai UNESCO Pasaulio paveldui Kernavėje išsaugoti“.

¹³⁶ Vertinant vėjo jėgainių įrengimo už Rezervato buferinės apsaugos zonos galimybes vadovaujama UNESCO paveldo centro komiteto parengtomis gairėmis angl. *Guidance for Wind Energy Projects in a World Heritage Context*, 2023, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/wind-energy>, [2024-06-14].

II.1.1. Uždavinys: užtikrinti Kernavės archeologinės vietovės subalansuotą naudojimą, Kernavės miestelio ir kitų gyvenamųjų vietovių socialinį ir ekonominį vystymąsi bei gyvenimo kokybę.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siektina reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
II.1.1.1. Rezervate esančių antžeminių elektros oro linijų pakeitimo požeminiais elektros kabeliais techninio projekto parengimas ir įgyvendinimas (kabeliavimo darbai).	Parengtas techninis projektas, skaičius (vnt.).	1	-	-	10000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Įgyvendintas kabeliavimo darbų projektas, skaičius (vnt.).	-	1	-	100000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, ESO
II.1.1.2. Aukštų objektų (telekomunikacijos bokštų, vėjo jėgainių ir pan.) įrengimo už Rezervato buferinės apsaugos zonos vizualinio poveikio vertinimas.	Parengta poveikio vertinimo schema (galimybių studija), skaičius (vnt.).	1	-	-	5000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD AM, KPD
	Pateikti pasiūlymai dėl teisės aktų, reglamentuojančių aukštų objektų (telekomunikacijos bokštų, vėjo jėgainių ir pan.), įrengimą pakeitimo, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM, AM, KPD
II.1.1.3. Kernavės archeologinės vietovės socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame vystyme dalyvaujančių institucijų ir suinteresuotų šalių tarpusavio komunikacijos (priimamų sprendimų, aktualių veiksmų derinimui, problematikos aptarimui, tyrimų rezultatų ir kt. dalinimuisi) modelio sukūrimas ir įgyvendinimas.	Sukurtas ir suderintas Kernavės archeologinės vietovės socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame vystyme dalyvaujančių ir (ar) suinteresuotų šalių tarpusavio komunikacijos, aktualių veiksmų derinimui modelis, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
II.1.1.4. Pasiūlymų dėl Kernavės mstl. įtraukimo į kaimo vietovių/regionų vietos plėtros strategijas, orientuotas į vietos poreikius, ypač į užimtumo didinimą, gyvenimo kokybės gerinimą ir aplinkos tausojimą,	Pateikti pasiūlymai, skaičius (vnt.).	-	2	3	-	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD, Širvintų r. sav., ŽŪM

ypatingą dėmesį skiriant Kernavės archeologinės vietovės IVV aktualizavimui ir išsaugojimui.							
II.2. Tikslas: siekti, kad darnaus vystymosi principai būtų integruoti į teisinio reglamentavimo ir planavimo dokumentus, kurių sprendiniai gali daryti poveikį Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimui, taip pat vietovės praktinius vystymo ir naudojimo procesus.							
II.2.1. Uždavinys: vykdyti tęstinę galiojančių teisės aktų ir teritorijų planavimo dokumentų, užtikrinančių Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimą, analizę, teikti pasiūlymus dėl jų tikslinimo ir (ar) parengimo poreikio.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siektina reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
II.2.1.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 5 d. nutarimo Nr. 1745 „Dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų patvirtinimo“ pakeitimas.	Pateikti Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato nuostatų pakeitimo projektai, skaičius (vnt.).	-	-	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM
II.2.1.2. Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 66 straipsnio pakeitimas.	Pateikti Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo pakeitimo projektai, skaičius (vnt.).	1	-	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM
II.2.1.3. Specialiojo teritorijų planavimo dokumento – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemas) parengimas.	Parengtas Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemas) projektas, skaičius (vnt.).	-	-	1	50000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
II.2.1.4. Galiojančių teisės aktų ir planavimo dokumentų, užtikrinančių Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimą, bei jų atitikties besikeičiantiems valdymo ir apsaugos poreikiams, analizės vykdymas.	Pateikti pasiūlymai dėl teisės aktų ir planavimo dokumentų tikslinimo ir (ar) parengimo poreikio, skaičius (vnt.).	1	3	6	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
II.2.2. Uždavinys: užtikrinti metodinę, techninę ir finansinę pagalbą Kernavės miestelio ir kitų susijusių gyvenamųjų vietovių gyventojams, dalyvaujantiems Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimo procesuose.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

II.2.2.1. Sąlygų kultūrinei vietokūrai gerinimas, ją aktualizuojant per savivaldybės, VVG finansuojamas programos (priemonės).	Naujos kultūrinės vietokūros iniciatyvos, skaičius (vnt.).	1	2	3	12000	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos, ES struktūrinės pramos, kitos projektinės lėšos	Suinteresuotos bendruomenės, Širvintų r. sav., VKKRD
II.2.2.2. Metodinių rekomendacijų kultūros paveldo tvarkybos darbams parengimas.	Parengtos metodinės rekomendacijos, skaičius (vnt.).	-	-	1	5000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD
II.2.2.3. Sąlygų tradicinių amatų vystymuisi gerinimas, juos aktualizuojant per savivaldybės, VVG finansuojamas programos (priemonės).	Tradicinių amatų vystymo iniciatyvos, skaičius (vnt.).	-	1	2	6000	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	Suinteresuotos bendruomenės, Širvintų r. sav., ŽŪM, VKKRD
II.2.2.4. Vietos gyventojų pasitenkinimo VKKRD veikla didinimas.	VKKRD veiklą labai gerai vertinantys vietos gyventojai, dalis (proc.).	-	25	50	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
II.2.2.5. Vietos gyventojų ir suinteresuotų šalių konsultavimas.	Suteiktos konsultacijos Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimo priemonių, tvarkybos klausimais, skaičius (vnt.).	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

II.3. III teminė kryptis: Švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtraukimas

Tikslai:

- III.1. Aktualizuoti Kernavės archeologinės vietovės IVV, jos žinomumą ir supratimą vietiniame, nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste;
- III.2. Skatinti vietos gyventojų tapatinimąsi su Kernavės archeologine vietove, kaip Pasaulio paveldo objektu;
- III.3. Užtikrinti sistemingus mokslinius tyrimus, kurie prisidėtų prie Kernavės archeologinės vietovės IVV pažinimo ir išsaugojimo.

Laukiami rezultatai:

Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretacija ir pateiktis siekiant didesnio vietovės žinomumo (vietos, nacionaliniu, tarptautiniu lygmeniu), taip pat turėtų prisidėti skatinant vietos gyventojų tapatinimąsi su šiuo Pasaulio paveldo objektu. Patrauklesnių galimybių įvairių suinteresuotų bendruomenių kokybiškam į(si)traukimui į Kernavės archeologinės vietovės valdymo ir išsaugojimo procesus sudarymas stiprintų Kernavės archeologinės vietovės vaidmenį jų gyvenime, ugdytų visuomenės (plačiąja prasme) sąmoningumą ir skatintų aktyviau dalyvauti saugant ir komunikuojant Kernavės archeologinės vietovės

IVV. Tikslinės priemonės padidintų vaikų ir jaunimo įsitraukimą. Partnerystės ir planingai plėtojami Kernavės archeologinės vietovės moksliniai tyrimai (apimantys nekilnojamąsias ir kilnojamąsias kultūros vertybes, muziejaus rinkinius, gamtos vertybes, kultūrinį kraštovaizdį, istorinius šaltinius, kt.) yra vertybės išsaugojimą lemiantys veiksniai, sudarantys sąlygas kokybiškam Kernavės archeologinės vietovės IVV atskleidimui, jos valdymui (sprendimų priėmimui) ir stebėsenai.

Trumpas apibūdinimas:

Dabartinė Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacija yra labiau nukreipta į vietovės žinomumo didinimą, nei vietos gyventojų tapatinimosi su šiuo Pasaulio paveldo objektu skatinimą. Esami Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos žmogiškieji ir finansiniai ištekliai yra riboti, – tai suponuoja atitinkamą IVV interpretacijos bei pateikties formų pasirinkimą, taip pat, atsižvelgiant į galimas tikslines grupes, ribotą edukacinių veiklų pasiūlą. Vietovės pristatymas virtualioje erdvėje, taip pat techninių priemonių pasitelkimas reikalauja nuolatinio dėmesio ir ženklų išteklių (žmogiškųjų, finansinių) jų parengimui ir atnaujinimui. Atskiro dėmesio reikalauja sisteminga ir kokybiška komunikacija su užsienio auditorija (*daugiau žr. I.1, I.4 dalis, SSGG I.5.3, I.5.4*).

Konsultacijų su Kernavės archeologine vietoje suinteresuotomis bendruomenėmis, asmenimis ir institucijomis metu¹³⁷ akcentuota, kad Kernavės archeologinės vietovės moksliniai tyrimai sudaro galimybes dabarties žmonėms „patirti“ gyvą savo tautos istoriją („10 metų istorijos kiekvienoje pėdoje, kurią mokslas leidžia gyvai patirti dabarties žmonėms“). Ši vietovė, palaikoma išskirtinės „auros“, kurią sukuria istorijos, paveldo, gamtos vertybių dermė, vertinama kaip tautinio ir dvasinio įkvėpimo šaltinis. Tikimasi daugialypių patirčių, naujų temų ir pasakojimų plėtojimo, kurie būtų aktualūs tiek Pasaulio paveldo, tiek nacionaliniame ir (ar) regioniniame kontekste, o ypatingai – vietos gyventojams. Pagrindiniais partneriais ir suinteresuotomis bendruomenėmis įvardinti mokslininkai ir kiti tyrėjai (pažymėta ilgamečio bendradarbiavimo su Vilniaus universitetu nauda), švietimo (įtraukiant profesinį mokymą) sektorius, paveldo interpretatorių, rekonstruktorių bendruomenės, taip pat įvairios kitos bendruomenės, suinteresuotos savo veikloje naudoti Kernavės archeologinės vietovės potencialą. Svarbiausios tikslinės grupės – mokiniai ir mokytojai, Širvintų rajono mokyklos, akademinė bendruomenė, užsienio ir Lietuvos turistai, vietiniai gyventojai. Pasiūlyti nauji formatai ir esamų tobulinimas: „gyvoji istorija“ Rezervate ir „gyvoji“ muziejinė veikla, visiems norintiems prisidėti atviri archeologiniai tyrimai, atitinkamų temų ir veiklų integracija į bendrojo ugdymo programas (ypač rajono mokyklose), „išvažiuojamųjų“ edukacijų pasiūla, skaitmeninio formato ir vaizdo pasakojimų plėtojimas, kultūros animacija. Akcentuota, kad moksliniai tyrimai, švietimas ir kultūra turėtų koreliuoti, būtų pasitelkiamos aiškios ir suprantamos komunikacijos formos (kalba, vizualumas, įvairūs kanalai), o Kernavės archeologinė vietovė turėtų tapti gyva „bendradarbiavimo aikšte“ tarp kuo įvairesnių suinteresuotų bendruomenių.

Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimas (interpretacija, pateiktis) grindžiamas mokslinių tyrimų (svarbiausi – archeologiniai) duomenimis. Vietovėje esančios archeologinio paveldo vertybės reprezentuoja daugelį regiono priešistorės ir ankstyvųjų istorinių laikų epochų. Daugiausiai žinių sukaupia tyrinėjant Kernavės viduramžių paveldo objektus, tačiau duomenų trūksta norint detalizuoti ankstesnių epochų socialinio kraštovaizdžio dinamiką. Esminis mokslinių tyrimų tikslas yra išplėsti ir detalizuoti turimą mokslinę informaciją apie žinomas archeologinio paveldo vertybes, taip pat siekti lokalizuoti dar nežinomas archeologinio paveldo objektus. Suvokiant Kernavės archeologinio paveldo svarbą, visi lauko tyrimai yra orientuojami į nedestruktyvius arba mažai destruktivius tyrimus, o minimalaus masto archeologiniai kasinėjimai planuojami tik esant būtinybei.

Prioritetiniai veiksmai 2025–2027 m. laikotarpiui:

¹³⁷ 2023 m. kovo 15 d. pristatymas Kernavės bendruomenei ir visuomenei, 2023 m. birželio 28 d. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijoje vykusio viešojo konsultacija „Veiksmai UNESCO Pasaulio paveldui Kernavėje išsaugoti“.

- Kernavės archeologinės vietovės muziejaus veiklos vystymas (III.1.1.1);
- Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacija: naujų edukacinių veiklų, skirtų įvairioms tikslinėms grupėms parengimas ir įgyvendinimas (III.1.1.2);
- Naujų komunikacijos formų ir kanalų identifikavimas bei susijusių veiklų, skirtų vaikų ir jaunimo švietimui apie Kernavės archeologinės vietovę ir Pasaulio paveldą, parengimas ir įgyvendinimas (III.1.2.1);
- Moksliniams tyrimams reikalingos bazės (infrastruktūros) stiprinimas: sezoninių mokslinių tyrimų statinių atnaujinimas, turimos infrastruktūros atnaujinimas/plėtra (III.3.1.1).

Prioritetiniai veiksmai 2028–2030 m. laikotarpiui:

- Vietos gyventojų įtrauktis į naujas Kernavės archeologinės vietovės interpretacijos ir pateikties veiklas skatinimas (III.2.1.1);
- Ilgalaiškės Kernavės archeologinės vietovės (Rezervato ir susijusių teritorijų) mokslinių tyrimų (archeologinio, istorinio, memorialinio paveldo, gamtos vertybių ir kito pobūdžio) ir jų rezultatų sklaidos programos (strategijos) parengimas (siekiant tyrimų duomenimis prisidėti prie apskaitos, apsaugos ir perteikimo visuomenei, Kernavės archeologinės vietovės išskirtinės visuotinės vertės interpretacijos, išsaugojimo, stebėsenos procesų, kt.) (III.3.1.2).

III. Teminė kryptis: Švietimo, sąmoningumo didinimas ir įtraukimas							
<i>Kultūros paveldo pristatymas, jo vertės perteikimas bei visų suinteresuotų šalių integravimas į planavimo procesus yra svarbūs Pasaulio paveldo konvencijos aspektai, kurie apima Pasaulio paveldo žinomumo didinimą, vietos gyventojų tapatinimosi su Pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų vietovės valdymą. Moksliniai tyrimai yra ir bus esminis kultūros paveldo pažinimo bei patikimumo pagrindas (SSGG, I.5.3, I.5.4).</i>							
III.1. Tikslas: skatinti Kernavės archeologinės vietovės IVV žinomumą ir supratimą vietiniame, nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste.							
III.1.1. Uždavinys: užtikrinti kokybišką Kernavės archeologinės vietovės interpretaciją ir pateiktį.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
III.1.1.1. Kernavės archeologinės vietovės muziejaus veiklos vystymas.	Atnaujinta Kernavės archeologinės vietovės muziejaus ekspozicija (jos techninė įranga ir priemonės), skaičius (vnt.).	1	-	-	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Kernavės archeologinės vietovės muziejaus naujos ekspozicijos koncepcijos parengimas, skaičius (vnt.).	-	1	-	5000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Įrengta Kernavės archeologinės vietovės muziejaus nauja ekspozicija, skaičius, vnt.	-	-	1	300000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Surengtos laikinos ir virtualios parodos, skaičius (vnt.).	4	8	12	20000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

III.1.1.2. Naujų edukacinių veiklų, skirtų įvairioms tikslinėms grupėms parengimas ir įgyvendinimas (Kernavės archeologinės vietovės IVV komunikacija).	„Vietoje“ įgyvendintos naujos edukacinės veiklos, skaičius (vnt.).	1	2	3	3000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Įgyvendintos „išvažiuojamosios“ naujos edukacinės veiklos, skaičius (vnt.).	1	2	3	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.1.1.3. Tradicinių VKKRD renginių („Gyvosios archeologijos dienos“, Muziejų naktis, Europos paveldo dienos, Europos archeologijos dienos) turinio atnaujinimas: prieinamais bendravimo būdais, komunikacija apie Kernavės archeologinę vietovę, kaip Pasaulio paveldo vertybę, jos IVV pateikties stiprinimas.	Surengti atnaujinto turinio renginiai, skaičius (vnt.).	4	8	12	100000	Valstybės biudžeto lėšos, privačios, rėmėjų lėšos	VKKRD
III.1.1.4. Kvalifikacijos kėlimas ir darbuotojų kompetencijos stiprinimas Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretavimo ir pateikties srityje.	Kvalifikaciją pakėlę VKKRD darbuotojai, dalis (proc.).	60	80	100	5000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.1.1.5. Tarptautinių partnerių identifikavimas ir ryšių plėtojimas švietimo ir sąmoningumo didinimo srityje (EXARC, muziejai-partneriai ir kitos atminties institucijos).	Kernavės archeologinės vietovės interpretacijos ir pateikties veiklos (renginiai, bendros parodos, kt.), įgyvendintos su tarptautiniais partneriais, skaičius (vnt.).	1	2	3	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Įgyvendintos specializuotos Kernavės archeologinės vietovės pristatymo priemonės užsienio auditorijai, skaičius (vnt.).	-	1	1	4000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.1.1.6. Kernavės archeologinės vietovės verčių interpretacijos ir pateikties (turinio ir techninių priemonių) kokybės gerinimas.	Lankytojų, turistų ir vietinių gyventojų, labai gerai vertinančių Kernavės archeologinės vietovės interpretaciją ir pateiktį, dalis (proc.).	-	70	80	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.1.2. Uždavinys: vykdyti veiklas, skirtas vaikų ir jaunimo švietimui apie Kernavės archeologinės vietovę ir Pasaulio paveldą.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

III.1.2.1. Naujų komunikacijos formų ir kanalų identifikavimas bei susijusių veiklų, skirtų vaikų ir jaunimo švietimui apie Kernavės archeologinę vietovę ir Pasaulio paveldą, parengimas ir įgyvendinimas.	Įgyvendintos veiklos, skaičius (vnt.).	1	3	5	9000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.1.2.2. Tikslinių veiklų, skirtų vaikų ir jaunimo švietimui apie Kernavės archeologinę vietovę ir Pasaulio paveldą, tradiciniuose VKKRD renginiuose („Gyvosios archeologijos dienos“, Muziejų naktis, Europos paveldo dienos, Europos archeologijos dienos) įgyvendinimas.	Įgyvendintos veiklos, skaičius (vnt.).	2	2	2	5000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

III.2. Tikslas: skatinti vietos gyventojų tapatinimąsi su Kernavės archeologine vietove, kaip Pasaulio paveldo objektu.

III.2.1. Uždavinys: plėsti vietos gyventojų ir kitų suinteresuotų bendruomenių dalyvavimo Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretacijos ir pateikties veiklose galimybes.

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
III.2.1.1. Vietos gyventojų įtraukties į naujas Kernavės archeologinės vietovės interpretacijos ir pateikties veiklas skatinimas.	Vietiniai gyventojai, dalyvaujantys Kernavės archeologinės vietovės interpretacijos ir pateikties veiklose, dalis (proc.).	-	25	50	-	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD , Seniūnija, Širvintų r. sav.
III.2.1.2. Kernavės archeologinės vietovės interpretacijos ir pateikties veiklų su nacionaliniais ir vietos partneriais plėtra.	Veiklos, įgyvendintos su nacionaliniais ir vietiniais partneriais, skaičius (vnt.).	1	2	3	10000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.2.1.3. „Kernavės ambasadoriaus“ ir Kernavės bičiulių projekto inicijavimas (Kernavės archeologinės vietovės, jos IVV garsinimui nusipelnusių asmenų ir organizacijų rato telkimas).	Pasitelkti „Kernavės ambasadoriai“, bičiuliai, skaičius (vnt.).	-	5	10	1500	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD , Seniūnija, Širvintų r. sav., Parapija
III.2.1.4. Platesnių savanorystės galimybių vystymas, naujų savanorių įtraukimo būdų didinimas.	Įtraukti savanoriai, skaičius (vnt.).	100	150	200	-	-	VKKRD
III.2.1.5. Neekonominių paskatų sukūrimas vietos gyventojams, prisidedantiems prie kokybiško Kernavės archeologinės vietovės IVV interpretacijos, pateikties ir valdymo veiklų.	Sukurtos neekonominės paskatos, skaičius (vnt.).	1	2	4	-	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos	VKKRD , Širvintų r. sav., Seniūnija, suinteresuotos bendruomenės

III.3. Tikslas: užtikrinti sistemingus mokslinius tyrimus, kurie prisidėtų prie Kernavės archeologinės vietovės IVV pažinimo ir išsaugojimo.

III.3.1. Uždavinys: užtikrinti mokslinių tyrimų poreikio ir jų rezultatų sklaidos planavimą, sustiprinti reikalingą infrastruktūrą ir bendradarbiavimą su išorės partneriais.

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė	Preliminarus lėšų	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/daly
----------	----------------------	--------------------------------------	-------------------	----------------------	----------------------------

	stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	2025 m.	2027 m.	2030 m.	poreikis (Eur)		vaujančios institucijos ir partneriai
III.3.1.1. Moksliniams tyrimams reikalingos bazės (infrastruktūros) stiprinimas: sezoninių statinių, naudojamų mokslinių tyrimų veiklai, atnaujinimas, turimos mokslinių tyrimų infrastruktūros atnaujinimas ir plėtra.	Įgyta, sukurta ar atnaujinta esama infrastruktūra, skaičius (vnt.).	1	1	1	80000	Valstybės biudžeto lėšos, projektinės lėšos	VKKRD
	Atnaujinta mokslinių tyrimų bazė, skaičius (vnt.).	-	1	-	100000	Valstybės biudžeto, ES struktūrinės paramos, kitos projektinės lėšos	VKKRD, VU
III.3.1.2. Ilgalaikės Kernavės archeologinės vietovės (Rezervato ir susijusių teritorijų) mokslinių tyrimų (archeologinio, istorinio, memorialinio paveldo, gamtos vertybių ir kito pobūdžio) ir jų rezultatų sklaidos programos (strategijos) parengimas (siekiant tyrimų duomenimis prisidėti prie apskaitos, apsaugos ir perteikimo visuomenei, Kernavės archeologinės vietovės išskirtinės visuotinės vertės interpretacijos, išsaugojimo, stebėsenos procesų, kt.).	Parengta programa (strategija), skaičius (vnt.).		1	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.3.1.3. Mokslinių tyrimų veiklų su išorės partneriais vykdymas (jų rezultatų sklaidos, infrastruktūros stiprinimo srityse, įskaitant atitinkamų sutarčių sudarymą ar atnaujinimą).	Veiklos su išorės partneriais, skaičius (vnt.)	1	2	3	10000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
III.3.2. Uždavinys: vykdyti sistemingus archeologinius mokslinius tyrimus.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
III.3.2.1. Rezervate, Rezervato buferinės apsaugos zonoje esančių neatskleistų archeologinių vietovių išaiškinimas, archeologinio paveldo vertybių naujų vertingųjų savybių atskleidimas bei detalizavimas.	Atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai (pateikti apibendrinti tyrimų rezultatai), žvalgomųjų šurfų skaičius (vnt.).	-	15	15	1000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU
	Atlikti detalieji archeologiniai tyrimai (pateikti apibendrinti tyrimų rezultatai), tirtų objektų skaičius (vnt.).	-	3	3	3000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU
III.3.2.2. Kernavės archeologinės vietovės geomorfologinės raidos, esamo reljefo ir kultūrinių sluoksnių formavimosi dinamikos išaiškinimas,	Atlikti grunto gręžiniai (pateikti apibendrinti tyrimų	-	150	150	3000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU

taikant mažai destruktinę grunto gręžinių archeologinių tyrimų metodiką.	rezultatai), skaičius (vnt.).						
III.3.2.3. Kernavės archeologinės vietovės paleoreljefo rekonstrukcija, archeologinio paveldo vertybių ribų tikslinimas, jose esančių objektų ir struktūrų fiksavimas taikant nedestrukcinius geofizinius tyrimo metodus.	Ištirtas plotas (pateikti apibendrinti tyrimų rezultatai) taikant georadarą, (ha).	-	25	25	1000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU
	Ištirtas plotas (pateikti apibendrinti tyrimų rezultatai) taikant magnetometrą, (ha).	-	15	15	1000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VU

II.4. IV teminė kryptis: Darnus turizmas

Tikslai:

IV.1. Užtikrinti darnų Kernavės archeologinės vietovės lankymą ir turizmo infrastruktūros vystymą, teikiantį naudą vietos bendruomenėms ir kokybišką patirtį lankytojams;

IV.2. Įgyvendinti ir vystyti gebėjimų stiprinimo priemones (turizmo srityje dirbančių ir veikiančių specialistų, verslininkų, gyventojų), siejant su Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimo poreikiais;

IV.3. Numatyti darnų turizmo infrastruktūros vystymą ir (ar) atnaujinimą, užtikrinant prieinamą aplinką, numatant prieinamais bendravimo būdais vykdomas priemones ir programas visų amžiaus grupių lankytojams, lankytojams su negalia.

Laukiami rezultatai:

Darnaus turizmo principai, skatinantys siekti balanso tarp turizmo plėtros ir Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimo, prisidėtų skatinant atsakingą turizmo produktų ir paslaugų teikėjų elgesį, kokybiškų turizmo produktų ir paslaugų pasiūlą, orientuotą į laukiamo lankytojo pritraukimą (IVV supratimas, vertinimas ir atsakingas elgesys). Darnaus turizmo plėtra sudarytų sąlygas geresniam prieinamumui, sustiprintų suinteresuotų šalių informuotumą, gebėjimus ir įsitraukimą siekiant Kernavės archeologinės vietovės IVV sklaidos ir išsaugojimo. Didesnis vietos bendruomenės įsitraukimas ir lankymo teikiama nauda vietos ekonomikai turėtų sietis su supratimu apie atsakomybę už Pasaulio paveldo vietovę, platesnis turizmo sektoriaus ir vietos valdžios įsitraukimas užtikrintų atsakingą turizmo (socialinės, ekonominės veiklos) plėtrą. Darnaus turizmo veiklos turėtų atliepti bendrąjį UNESCO Pasaulio paveldo ir tvaraus turizmo programos tikslą – stiprinti palankią aplinką, propaguojant politiką, strategijas ir sistemas, palaikančias tvarųjį turizmą kaip svarbią priemonę saugant ir valdant išskirtinės visuotinės vertės kultūros ir gamtos paveldą, skatinti suinteresuotųjų šalių dalyvavimą planuojant, plėtojant ir valdant tvarų turizmą, įgalinant vietos bendruomenes bei integruoti tvaraus turizmo principus į Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimą.

Trumpas apibūdinimas:

Šiuo metu Lietuvoje viešojo ir privataus sektoriaus atstovai bei visuomenė turi nepakankamai žinių apie darnumo principus, nežino, kokiomis priemonėmis jie gali būti integruoti turizmo sektoriuje, į ką reikėtų atkreipti dėmesį, norint prisidėti prie darniosios plėtros įgyvendinimo. Turizmo paslaugų sektorius rajone ir Kernavės miestelyje yra silpnai išplėtotas, todėl istorinė Lietuvos sostinė Kernavė, lyginant su kitomis istorinėmis sostinėmis, lankoma negausiai. Širvintų rajone nėra turizmo informacijos centro.

Ribotas susisiekimas viešuoju transportu, sezoniškumas daro didelę įtaką Kernavės archeologinės vietovės lankytojų srautams. Neišnaudojami kultūriniai, istoriniai, gamtiniai resursai neigiamai atsiliepia Kernavės archeologinės vietovės IVV sklaidai, taip pat bendram šalies įvaizdžio formavimui (*daugiau žr. I.1, I.4 dalis, SSGG I.5.5*).

Konsultacijų su Kernavės archeologine vietove susijusiomis suinteresuotomis bendruomenėmis, asmenimis ir institucijomis metu¹³⁸ identifikuota, kad Kernavės archeologinėje vietovėje yra laukiama žingeidaus, motyvuoto lankytojo, orientuoto į kultūros pažinimą. Prioritetas teikiamas šeimoms, bet ne masiniam turizmui. Didžiausi darnaus turizmo vystymo (produktų ir paslaugų kūrimo) kliuviniai – tam pritaikytos infrastruktūros stoka, silpnas vietos bendruomenės įsitraukimas.

Prioritetiniai veiksmai 2025–2027 m. laikotarpiui:

- Vandens turizmo Neries upe infrastruktūros plėtros galimybių studijos parengimas bei infrastruktūros įrengimas (IV.1.2.3);

Prioritetiniai veiksmai 2028–2030 m laikotarpiui:

- Susisiekimo viešuoju transportu paslaugų plėtra (IV.1.2.2);
- Kempingo ir stovyklavietės su būtina infrastruktūra galimybių studijos parengimas bei infrastruktūros įrengimas (IV.1.2.4);
- Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės (XV–XX a.) rekonstrukcija ir įveiklinimas kultūrinio ir gamtos (klimato kaitos) pažinimo tikslais (kompetencijų centro steigimas) (IV.1.3.1);
- Kernavės archeologinės vietovės specialistų kvalifikacijos kėlimo plano, UNESCO pasaulio paveldo vietovės valdymo srityje, parengimas ir įgyvendinimas (IV.2.1.1);
- Apskritojo stalo diskusijos inicijavimas su didžiųjų miestų turizmo operatoriais dėl bendros turizmo rinkodaros ir komunikacijos strategijos, kuriant ir vykdant nuolatinius turistinius maršrutus (IV.1.2.1);
- Naujų vietovės pažinimo iniciatyvų, skirtų socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, kūrimas ir įgyvendinimas (IV.3.1.1).

IV. Teminė kryptis: Darnus turizmas.

Siekiant ilgalaikio UNESCO vertybės išsaugojimo, būtina užtikrinti darnų jos lankymą ir turizmo infrastruktūros vystymą, teikiantį naudą vietos bendruomenėms ir kokybišką patirtį lankytojams (SSGG, I.5.5).

IV.1. Tikslas: užtikrinti darnų Kernavės archeologinės vietovės lankymą ir turizmo infrastruktūros vystymą, teikiantį naudą vietos bendruomenėms ir kokybišką patirtį lankytojams.

IV.1.1. Uždavinys: užtikrinti nuoseklų, tvarų Kernavės archeologinės vietovės turizmo infrastruktūros vystymą.

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujantis institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
IV.1.1.1. Turizmo infrastruktūros objektų Rezervate įrengimas ir (ar) atnaujinimas (įskaitant pritaikymą individualiems pagalbos poreikiams).	Atnaujinti/įrengti turizmo infrastruktūros objektai, skaičius (vnt.).	1	2	3	50000	Valstybės biudžeto, projektinės lėšos	VKKRD
IV.1.1.2. XIII–XIV a. Kernavės Kriveikiškio kapinyno archeologinės rekonstrukcijos, skirtingų	Įrengta nauja XIII–XIV a. Kernavės Kriveikiškio kapinyno	-	1	-	15000	Valstybės biudžeto, ES struktūrinės paramos,	VKKRD

¹³⁸ 2023 m. kovo 15 d. pristatymas Kernavės bendruomenei ir visuomenei, 2023 m. birželio 28 d. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijoje vykusio viešojo konsultacija „Veiksmai UNESCO Pasaulio paveldui Kernavėje išsaugoti“.

dangų pagalba žemės paviršiuje pažymint kapinyno ribas ir buvusių kapų vietas, įrengimas.	archeologinės rekonstrukcijos ekspozicija, skaičius (vnt.).					kitos projektinės lėšos	
IV.1.1.3. 24/7 veikiančių viešųjų tualetų Kernavės lankytojams įrengimas.	Įrengti viešieji tualetai (pvz. automatiniai, įskaitant ir asmenims su negalia pritaikytus) lankytojams, skaičius (vnt.).	-	1	-	50000	Savivaldybės biudžeto lėšos	Širvintų r. sav., VKKRD
IV.1.1.4. Bendrųjų (maitinimo, apgyvendinimo ir pan.) Kernavės vietovėje teikiamų paslaugų veiklos užtikrinimas visais metų sezonais.	Palaikomos ir (ar) įgyvendinamos naujos maitinimo, apgyvendinimo paslaugos, skaičius (vnt.).	2	4	4	-	Privačios lėšos	Privatūs investuotojai, LVRA
IV.1.1.5. Bankomato ar kitos nuolatinės pinigų išgryninimo vietos įrengimas.	Įrengtas, laikantis prieinamumo reikalavimų, bankomatas ar kita pinigų išgryninimo vieta, skaičius (vnt.).	-	1	-	100000	Privačios, kitos viešosios lėšos	Privatūs investuotojai
IV.1.2. Uždavinys: plėtoti vietovės pasiekiamumo (susisiekimo) infrastruktūrą ir sąlygas, siekiant didinti vietovės lankomumo rodiklius (nesukeliant neigiamo poveikio Kernavės archeologinės vietovės IVV).							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujanti institucija ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
IV.1.2.1. Apskritojo stalo diskusijos inicijavimas su didžiųjų miestų turizmo operatoriais dėl bendros turizmo rinkodaros ir komunikacijos strategijos, kuriant ir vykdant nuolatinius turistinius maršrutus.	Parengti turistiniai maršrutai iš didžiųjų Lietuvos miestų ar kitų turistinių taškų (Trakai, Vilnius ir pan.), skaičius (vnt.).	1	2	2	-	Privačios lėšos	VKKRD, Širvintų r. sav., turizmo paslaugų teikėjai
IV.1.2.2. Susisiekimo viešuoju transportu paslaugų plėtra (<i>padidintas vietinio susisiekimo (miesto arba priemiestinio) autobusų skaičius, išplėstas maršrutų tinklas, pan.</i>).	Užtikrinami autobusų maršrutai per dieną, skaičius (vnt.).	8	10	12	-	Savivaldybės biudžeto lėšos, kitos viešosios lėšos	Širvintų r. sav., Vilniaus r. sav., privatūs vežėjai
IV.1.2.3. Vandens turizmo Neries upe infrastruktūros plėtros galimybių studijos parengimas, infrastruktūros įrengimas (<i>nuolatinis transportas, keltas, pan.</i>).	Parengta galimybių studija (investicinis projektas), skaičius (vnt.).	1	-	-	5000	Valstybės, savivaldybės biudžeto, projektinės lėšos	VKKRD, VSTT, Širvintų r. sav., Elektrėnų sav.,

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarius lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
	Įrengta vandens turizmo infrastruktūra Neries upėje, skaičius (vnt.).	-	-	1	300000	Valstybės biudžeto lėšos	VVKD EIM, VKKRD, VSTT, Širvintų r. sav., Elektrėnų sav.
IV.1.2.4. Kempingo ir stovyklavietės su būtina infrastruktūra, užtikrinant prieinamą aplinką, galimybių studijos parengimas, infrastruktūros įrengimas.	Parengta galimybių studija (investicinis projektas), skaičius (vnt.).	1	-	-	5000	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos, projektinės lėšos	VKKRD, Širvintų r. sav.
	Įrengtas kempingas ir stovyklavietė su būtina infrastruktūra, užtikrinant prieinamą aplinką, skaičius (vnt.).	-	-	1	200000	Privatų investuotojų, projektinės lėšos	Privatus investuotojai
IV.1.2.5. Automobilių stovėjimo techninių sprendimų įgyvendinimas, siekiant didinti automobilių stovėjimo vietų skaičių masinių renginių metu.	Įgyvendintas papildomų automobilių stovėjimo vietų įskaitant vietas, skirtas automobiliams, pažymėtiems skiriamuoju ženklu „Asmuo su negalia“, įrengimo projektas, (vnt.).	1	-	-	80000	Valstybės, savivaldybės biudžeto lėšos, ES struktūrinės paramos lėšos	Širvintų r. sav
IV.1.2.6. Elektromobilių krovimo stotelės (elektrodegalinės) įrengimas Kernavės miestelio teritorijoje.	Įrengta elektromobilių krovimo stotelė su visa reikiama infrastruktūra, skaičius (vnt.).	1	-	-	20000	Savivaldybės biudžeto lėšos, privačios lėšos	Širvintų r. sav., privatus investuotojai
IV.1.3. Uždavinys: Plėtoti kultūrinio ir pažintinio turizmo paslaugas, didinant Kernavės archeologinės vietovės IVV pažinimo galimybes							
IV.1.3.1. Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės (XV–XX a.) rekonstrukcija ir įveiklinimas kultūrinio ir gamtos (klimato kaitos) pažinimo tikslais (kompetencijų centro steigimas).	Įveiklinti nauji turizmo objektai, skaičius (vnt.).	-	-	1	900000	Valstybės biudžeto, ES struktūrinės paramos, kitos projektinės lėšos	VKKRD, VSTT, KPD, VKKRD
	Į turizmo maršrutus įtraukta	-	-	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

	Kernavės, Kriveikiškio dvarvietės pastatų vieta, skaičius (vnt.).							
IV.1.3.2. Muziejinės ekspozicijos po atviru dangumi lankomumo sezoniškumo mažinimas, plėtojant nuolat veikiančio „amatų miestelio“ koncepciją.	Visus metus veikiantis „amatų miestelis“ muziejinės ekspozicijos po atviru dangumi erdvėje, skaičius (vnt.).	-	1	-	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD	
IV.1.3.3. Parapijos pastatų, įskaitant senąją kleboniją ir koplyčias, ir kito bažnytinio paveldo įveiklinimas.	Įveiklinti Parapijos pastatai ir kitas bažnytinis paveldas, skaičius (vnt.).	-	1	1	30000	Projektinės lėšos	Parapija, VKKRD	
IV.1.3.4. Širvintų krašto kovų už laisvę muziejaus Kernavės buvusios mokyklos pastate įkūrimas.	Įkurtas muziejus, skaičius (vnt.).	-	-	1	1700000	Valstybės, savivaldybės biudžetų lėšos	Širvintų r. sav.	
IV.1.3.5. Naujų paslaugų ar iniciatyvų kūrimas, siekiant mažinti lankytojų sezoniškumą vietovėje (pvz., <i>kinkiniai žiemą, masinis rudens piknikas „Auksinių lapų šventė“ ar pan.</i>).	Sukurtos ir įgyvendintos naujos paslaugos, iniciatyvos šaltuoju metų sezono metu, skaičius (vnt.).	1	2	3	50000	Valstybės biudžeto lėšos, privačios lėšos	VKKRD , suinteresuotos bendruomenės	
IV.1.3.6. Bendrų veiklų su Miškų urėdija aptarimas ir įgyvendinimas, esamo Balto kalno pažintinio tako „Ateik žmogau tyla priglausiu“ atnaujinimas ir plėtra.	Aptartos ir įgyvendintos VKKRD ir Miškų urėdijos bendros iniciatyvos, skaičius (vnt.).	1	2	2	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD , VSTT, Miškų urėdija	
IV.1.4. Uždavinys: įgyvendinti žaliąjį (ekologinį) turizmo plėtrą, planuojant ir vykdant teritorinę turizmo ir paslaugų plėtrą.								
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarūs lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujantis institucijos ir partneriai	
		2025 m.	2027 m.	2030 m.				
IV.1.4.1. Vandens turizmo maršruto Neries upė sukūrimas ir įgyvendinimas.	Parengti nauji turistiniai vandens maršrutai Neries upė vietovės lankytojams, skaičius (vnt.).	-	1	1	5000	Valstybės biudžeto lėšos, privačios lėšos	VKKRD , Keliuk Lietuvoje, Elektrėnų sav.	
IV.1.4.2. Dviračių turizmo maršrutų, jungiančių skirtingus Lietuvos regionus ir sudarančių galimybes turistams planuoti ilgesnės trukmės keliones regione, parengimas.	Parengti nauji turistiniai dviračių maršrutai vietovės lankytojams, skaičius (vnt.).	1	1	2	5000	Valstybės biudžeto lėšos, privačios lėšos	VKKRD , Keliuk Lietuvoje	

IV.2. Tikslas: įgyvendinti ir vystyti gebėjimų stiprinimo priemones (turizmo srityje dirbančių ir veikiančių specialistų, verslininkų, gyventojų), siejant su Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimo poreikiais.

IV.2.1. Uždavinys: stiprinti Direkcijos darbuotojų kompetencijas ir gebėjimus Kernavės archeologinės vietovės darnaus turizmo vystymo srityje

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
IV.2.1.1. Kernavės archeologinės vietovės specialistų kvalifikacijos kėlimo plano, UNESCO pasaulio paveldo vietovės valdymo srityje, parengimas ir įgyvendinimas.	Parengtas planas, skaičius (vnt.).	1	-	-	1000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM, UNESCO komisija
	Kvalifikaciją pakėlę VKKRD darbuotojai, dalis (proc.).	10	30	50	4000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
IV.2.1.2. Mokymų gidams turinio atnaujinimas ir mokymų organizavimas.	Atnaujinto turinio mokymai gidams, skaičius (vnt.).	1	2	2	4000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
IV.2.1.3. Mokymų darbuotojams visiems prieinamo turizmo tema organizavimas, įtraukiant nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių žmonių asmenų su negalia teisėms ir interesams, organizacijų, suteikiant žinias ir ugdant įgūdžius, reikalingus visiems prieinamo turizmo paslaugų kūrimui bei darbui su individualių pagalbos poreikių turinčiais turistais.	Suorganizuoti mokymai, keliantys dalyvaujančių kompetencijas visiems prieinamo turizmo temoje, skaičius (vnt.).	1	2	3	15000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra, EIM, nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių asmenų su negalia teisėms ir interesams (suinteresuotos bendruomenės)
IV.2.1.4. Žinių ir kompetencijų apie turizmo verslą, darnaus turizmo principų versle plėtojimą kėlimas, bendradarbiaujant su Kernavės, Širvintų rajono ir kitomis suinteresuotomis viešomis ir privačiomis (ypatingai – smulkiojo verslo) organizacijomis.	Įgyvendinti kvalifikacijos kėlimo mokymai, skaičius (vnt.).	1	2	3	12000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, EIM, Inovacijų agentūra, verslo įmonės, viešosios įstaigos (suinteresuotos bendruomenės)

IV.2.2. Uždavinys: plėsti tarptautinį bendradarbiavimą, siekiant įdiegti naujų, darių ir gerąja užsienio šalių praktika patikrintų turizmo vystymo metodų, sprendinių.

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

IV.2.2.1. Tarptautinių partnerių identifikavimas ir ryšių plėtojimas darnaus turizmo vystymo srityje.	Turizmo veiklos, įgyvendintos su tarptautiniais partneriais, skaičius (vnt.).	1	1	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
IV.2.2.2. Tarptautinių seminarų, konferencijų, mokymų inicijavimas su kitų UNESCO pasaulio paveldo objektų atstovais, siekiant įgyti gerosios praktikos žinių darnaus kultūrinio turizmo vystymo tema.	Suorganizuotas tarptautinis mokslinis ar kvalifikacijos kėlimo renginys, skaičius (vnt.).	-	1	2	15000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD, AM
IV.3. Tikslas: numatyti darnų turizmo infrastruktūros vystymą ir (ar) atnaujinimą, numatant priemones ir programas visų amžiaus grupių lankytojams, lankytojams su negalia.							
IV.3.1. Uždavinys: vystyti bendradarbiavimą, vienijant vietinių gyventojų, turizmo verslu užsiimančių kompanijų, vertingų turizmo išteklių valdytojų ir kt. suinteresuotų šalių interesus ir galimybes, siekiant plėsti vietovės lankytojų auditoriją.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
IV.3.1.1. Naujų vietovės pažinimo iniciatyvų, skirtų socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, kūrimas ir įgyvendinimas.	Įgyvendintos naujos iniciatyvos, veiklos, skaičius (vnt.).	-	1	2	9000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD , nevyriausybinių organizacijų (suinteresuotos bendruomenės)
IV.3.1.2. Pažintinių, turistinių, veiklų ir renginių pritaikymas užtikrinant prieinamą aplinką (fizinę ir informacinę) visų amžiaus grupių lankytojams.	Peržiūrėtos, atnaujintos, parengtos naujos veiklos, iniciatyvos, skaičius (vnt.).	1	2	3	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
IV.3.1.3. Bendrų darnaus turizmo skatinimo tikslinių veiklų, renginių vykdymas su regioninių parkų direkcijomis.	Įgyvendintos veiklos, renginiai, skaičius (vnt.).	1	2	3	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VSTT, Dzūkijos-Suvalkijos saugomų teritorijų direkcija
IV.3.1.4. Paslaugų ir informacijos teikimo lankytojams prieinamais bendravimo būdais ir užsienio kalbomis atnaujinimas, plėtojimas.	Peržiūrėtos, atnaujintos, parengtos naujos veiklos, skaičius (vnt.).	1	2	3	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD , Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra
IV.3.2. Uždavinys: užtikrinti vietovės lankymo, joje teikiamų paslaugų prieinamumą visiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų fizinių apribojimų, negalios, amžiaus ar gebėjimo orientuotis aplinkoje.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			

IV.3.2.1. Informavimo priemonių apie asmenims su negalia, turintiems individualių poreikių, prieinamas paslaugas plėtra.	Skurta ir įdiegta vieninga ženklavimo sistema (objektuose ir visose viešinimo priemonėse), skaičius (vnt.).	1	-	-	2000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra
IV.3.2.2. Bendradarbiavimas ir konsultacijos su nevyriausybinėmis organizacijomis, atstovaujančiomis asmenų su negalia teisėms ir interesams, siekiant užtikrinti turistams pateikiamos informacijos ir infrastruktūros prieinamumą ir kokybę.	Įgyvendinti susitikimai, konsultacijos, bendri renginiai, skaičius (vnt.).	-	1	2	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, nevyriausybinių organizacijų, atstovaujančių asmenų su negalia teisėms ir interesams (suinteresuotais bendruomenėms)
IV.3.2.3. Esamų pažintinių maršrutų ir paslaugų asmenims su negalia, turintiems individualių poreikių, (regos, judėjimo negalia ir kt.) pritaikymas ir plėtra.	Parengtas/pritaikytas asmenims su negalia, turintiems individualių poreikių, gamtos ir (ar) paveldo vertybių pažinimo maršrutas, skaičius (vnt.).	-	1	2	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra
	Sukurtos naujos ar pritaikytos esamos priemonės regėjimo negalią turintiems asmenims, skaičius (vnt.).	1	2	3	12000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra
	Jungties (tiltelio) į Pilies kalno piliakalnį per fosą įrengimas judėjimo negalią turintiems asmenims, skaičius (vnt.).	-	-	1	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, Asmens su negalia teisių apsaugos agentūra

II.5. V teminė kryptis: Rizikų valdymas

Tikslai:

- V.1. Užtikrinti ilgalaikę klimato kaitos ir kitų faktorių sukeltų pokyčių stebėseną, vertinimą ir prognozavimą;
- V.2. Užtikrinti UNESCO vertybės išsaugojimą ginkluoto konflikto metu;

V.3. Taikyti tinkamas UNESCO vertybės apsaugą užtikrinančias vietovės valdymo, planavimo ir plėtros strategijas.

Laukiami rezultatai:

Rizikų valdymas užtikrintų potencialaus pavojaus, dėl kurio vertybė (jos IVV) galėtų nukentėti, išvengimą ir (arba) jo minimizavimą. Pagrindinės grėsmės (dėl geomorfologinių, klimato ar kitų aplinkos, įskaitant antropogeninės kilmės, veiksnių įtakos) būtų tinkamai suvaldytos. Pasirengta Kernavės archeologinės vietovės išsaugojimui dėl ginkluoto konflikto protrūkio (jo grėsmės). Siekiama užtikrinti kultūros vertybės neliečiamumą (neįrengiama karinių objektų kultūros vertybės teritorijoje ar arti jos; jos bei ją supančios aplinkos kariniams veiksams; Rezervato nurodymas sutartiniu ženklu ir paaiškinimas, jog tai sustiprintos apsaugos kultūros vertybė, Lietuvos kariuomenės planuose ir žemėlapiuose). Užtikrinta nuolatinė administracinių, teisinių ir politinių sprendimų stebėseną, kilus grėsmei – savalaikis ir proaktyvus atsakomųjų veiksmų įgyvendinimas, užtikrinantis UNESCO vertybės apsaugą.

Trumpas apibūdinimas:

Dėl klimato kaitos procesų pavasario potvyniai ar besniegės žiemos, smarkios vasaros liūtyš, karščio pliūpsniai ir netikėtos šalčio bangos ateityje vis dažniau provokuos tokius procesus kaip šlaitų erozija, gruntinio vandens lygio kitimas ir panašius (stiprės neigiamas kritulių ir vandens srautų poveikis šlaitams ir reljefui, senkant gruntiniam vandeniui gali kilti grėsmė archeologinio sluoksnio nykimui, kt.). Invazinių augalų (uosialapio klevo (*Acer negundo*) plitimas, nereguliuojamos upinių bebrų (*Castor fiber*) ir šernų (*Sus scrofa*) populiacijos gali daryti neigiamą poveikį gamtinėms ir nekiliojamųjų kultūros vertybių teritorijoms. Sudėtingos ir ilgai trunkančios administracinės procedūros, ribotos lėšos ir žmogiškieji išteklių neleidžia operatyviai imtis ekstremalių gamtinių procesų minimizavimo, kompleksinių tyrimų, avarinės būklės likvidavimo ir tvarkybos darbų atlikimo.

1954 m. Hagos konvencijos Antrojo protokolo Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komiteto 6-ojoje sesijoje 2011 m., Kernavės archeologinei vietai suteikta sustiprinta apsauga ginkluoto konflikto metu. Tarptautiniu lygmeniu Kernavės archeologinei vietai skiriamas išskirtinis dėmesys, tačiau nacionaliniu lygmeniu nėra aiškios, vieningos Kernavės archeologinės vietovės ir joje esančių vertybių apsaugos strategijos (*daugiau žr. I.2, I.3, I.4 dalis, SSGG I.5.1, I.5.6*).

Vadovaujantis Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos Įgyvendinimo gairėmis, taip pat yra būtina įvertinti potencialų pavojų, kuomet vertybė ir jos IVV gali nukentėti nuo netinkamų tarptautinių ar nacionalinių politinių, administracinių ar valdymo sprendimų. Todėl yra būtina nuolatinė minėtos sferos stebėseną ir situacijos analizė, būtinas glaudus bendradarbiavimas su Pasaulio paveldo komitetu bei kitomis kompetentingomis patariamosiomis organizacijomis stebint ir fiksuojant galimą socialinį, ekonominį, teritorijų plėtros, naujų planavimo iniciatyvų ir kitų tendencijų poveikį į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašyti Kernavės archeologinei vietai, taip pat, jei kiltų grėsmė, įgyvendinant aktyvius atsakomuosius sprendimus ir veiksmus.

Prioritetiniai veiksmai 2025–2027 m. laikotarpiui:

- Pasirengimas stichinių nelaimių ir ekstremalių atvejų pavojui (potvyniai, stichinė sausra, gaisrai, pan.) (V.1.1.5);
- Invazinių augalų ir gyvūnijos paplitimo stebėseną, vertinimas ir prevencinių priemonių taikymas grėsmei išvengti (V.1.2.2);
- Piliakalnių kompleksinių tvarkybos darbų poveikio vertinimas, projektų parengimas, tvarkybos darbai (V.1.2.6.).

Prioritetiniai veiksmai 2028–2030 m. laikotarpiui:

- VKKRD finansinių išteklių didinimas gamtinių ir antropogeninių rizikų valdymo srityje (V.1.1.1);

- Kompetencijų centro (kultūros paveldo ir gamtos vertybių tyrimų, tvarkymo ir priežiūros darbų inovatyvioms metodikoms, susijusioms su klimato kaitos sukeltais procesais, kurti ir taikyti) VKKRD įsteigimas (V.1.1.3);
- Vietovėje saugomų kultūros ir gamtos vertybių informacinio leidinio parengimas ir publikavimas (V.1.2.5);
- Kernavės archeologinės vietovės paveldosauginio reglamentavimo gerinimas (V.3.1.2).

V. Teminė kryptis: Rizikų valdymas.

Tinkamas teisinis kultūros paveldo (plačiąja prasme) reglamentavimas nacionaliniu lygiu ir efektyvus jos valdymas yra būtina UNESCO Pasaulio paveldo vertybių IVV išsaugojimo sąlyga. Pasaulio paveldo vertybės visada bus paveiktos gamtos bei klimato kaitos. Norint tinkamai išsaugoti UNESCO vertybės IVV, reikia suprasti šį poveikį ir veiksmingai į juos reaguoti. (SSGG, 1.5.1, 1.5.6).

V.1. Tikslas: užtikrinti ilgalaikę klimato kaitos ir kitų faktorių sukeltų pokyčių stebėseną, vertinimą ir prognozavimą.

V.1.1. Uždavinys: išnaudoti Direkcijos struktūrą ir sukaupią patirtį sisteminei grėsmę keliančių faktorių ir jų sąlygotų pokyčių stebėsenai, vertinimui, prognozavimui.

Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
V.1.1.1. VKKRD žmogiškųjų išteklių ir kompetencijų didinimas gamtinių ir antropogeninių rizikų stebėsenos ir valdymo srityje.	VKKRD darbuotojų pareigybių, vykdančių atitinkamas funkcijas, skaičius (vnt.).	1	1	2	60000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM
V.1.1.2. VKKRD finansinių išteklių didinimas gamtinių ir antropogeninių rizikų valdymo srityje.	VKKRD biudžeto dalis, skiriama priemonėms klimato kaitos ir kitų faktorių sukeltų pokyčių suvaldymui, (proc.).	-	2	3	50000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.1.1.3. Kompetencijų centro (kultūros paveldo ir gamtos vertybių tyrimų, tvarkymo ir priežiūros darbų inovatyvioms metodikoms, susijusioms su klimato kaitos sukeltais procesais, kurti ir taikyti) VKKRD įsteigimas.	Įsteigtas kompetencijų centras, skaičius (vnt.).	-	-	1	100000	Valstybės biudžeto lėšos, ES struktūrinės paramos lėšos, kitos projektinės lėšos	VKKRD UNESCO komisija
V.1.1.4. VKKRD darbuotojų metodinio pasirengimo klimato kaitos procesų ir jų valdymo priemonių bei metodikų taikymo srityje didinimas (kvalifikacijos kėlimas).	Įgyvendinti tarptautiniai ar nacionaliniai mokymai klimato kaitos įtakos kultūros ir gamtos vertybėms, pakėlusiu kompetencijas darbuotojų skaičius (asm.).	5	5	5	6000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, UNESCO komisija

V.1.1.5. Pasirengimas stichinių nelaimių ir ekstremalių atvejų pavojui (potvyniai, stichinė sausra, gaisrai, pan.).	Atnaujintos VKKRD vidaus tvarkos ir veiksmų programos (strategijos) nekilnojamųjų kultūros ir gamtos vertybių, muziejinių rinkinių ir kitų kilnojamųjų kultūros vertybių išsaugojimui, (vnt.).	1	1	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KPD, Parapija
	VKKRD biudžeto dalis, skirta nekilnojamųjų kultūros vertybių, muziejinių rinkinių ir kitų kilnojamųjų kultūros vertybių išsaugojimo priemonėms įsigyti/atnaujinti, (proc.).	-	0,2	0,5	7000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.1.2. Uždavinys: taikyti sistemingas prevencines priemones, siekiant užkardyti neigiamą antropogeninį ir gamtos poveikį bei užtikrinti Kernavės archeologinės vietovės IVV išsaugojimą.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/dalyvaujantios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
V.1.2.1. Lankytojų skaičiaus ir jo poveikio aplinkai stebėsenos įgyvendinimas, parengiant metodiką, grėsmių vertinimą ir numatant jų likvidavimą.	Parengta lankytojų skaičiaus ir jo poveikio stebėsenos metodika, skaičius (vnt.).	-	1	-	2000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
	Įgyvendintų lankytojų srautų apskaitos ir kontrolės priemonių skaičius (vnt.).	1	1	1	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.1.2.2. Invazinių augalų ir gyvūnijos naikinimas, paplitimo stebėsenos, vertinimas ir prevencinių priemonių taikymas grėsmei išvengti.	Įgyvendintos prevencinės priemonės/veiklos grėsmėms išvengti, skaičius (vnt.).	1	1	1	20000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VSTT
V.1.2.3. Procesų, siekiančių mažinti administracinių, vertinimo ar kt. procedūrų trukmę, galinčių turėti neigiamos įtakos iškilus grėsmei, peržiūrėjimas, atnaujinimas.	Peržiūrėtos ir optimizuotos administracinės tvarkos, dokumentų rinkinys (vnt.).	-	1	1	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD

V.1.2.4. Tvarios raidos („žaliojo požūrio“) skatinimas Kernavės archeologinės vietovės valdymo ir vystymo procesuose.	Igyvendintos konsultacijos (susitikimai, apskritojo stalo diskusijos, renginiai ir kt. su suinteresuotomis bendruomenėmis), skaičius (vnt.).	3	6	12	15000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.1.2.5. Vietovėje saugomų kultūros ir gamtos vertybių informacinio leidinio parengimas ir publikavimas.	Parengtas ir publikuotas informacinis leidinys, skaičius (vnt.).	-	1	-	20000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, VSTT, Keliuok Lietuvoje
V.1.2.6. Piliakalnių kompleksinių tvarkybos darbų poveikio vertinimas, projektų parengimas, tvarkybos darbai.	Parengti piliakalnių kompleksinių tvarkybos darbų poveikio vertinimas, projektai, vykdomi tvarkybos darbai, skaičius (vnt.).	-	1	1	1500000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.2. Tikslas: užtikrinti UNESCO vertybės išsaugojimą ginkluoto konflikto metu.							
V.2.1. Uždavinys: parengti strategiją, veiksmų planą kilus ginkluoto konflikto ar kitai ekstremaliai situacijai.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
V.2.1.1. UNESCO vertybės apsaugos ginkluoto konflikto metu reglamentavimo ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato buferinės apsaugos zonos individualaus apsaugos reglamento suderinimas.	Instrukcijos pakeitimo projektai pagal poreikį, skaičius (vnt.).	-	1	-	-	Valstybės biudžeto lėšos	KAM, VKKRD,
V.2.1.2. Finansinių išteklių, skirtų UNESCO vertybės apsaugai ginkluoto konflikto metu, veiklų vykdymui ir būtinų priemonių įsigijimui paskyrimas.	VKKRD biudžeto dalis, skiriama UNESCO vertybės apsaugai ginkluoto konflikto metu įgyvendinimui, (proc.).	-	0,2	0,5	7000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD
V.3. Tikslas: taikyti tvarias UNESCO vertybės apsaugą užtikrinančias vietovės valdymo, planavimo ir plėtros strategijas.							
V.3.1. Uždavinys: siekti užtikrinti tinkamus teritorijų planavimo, administracinius, teisinius ir politinius sprendimus, galinčius daryti įtaką Kernavės archeologinės vietovės apsaugai.							
Veiksmas	Veiksmo įgyvendinimo stebėsenos rodiklis (matavimo vnt.)	Stebėsenos rodiklio siekiama reikšmė			Preliminarus lėšų poreikis (Eur)	Finansavimo šaltinis	Atsakingas vykdytojas/ dalyvaujančios institucijos ir partneriai
		2025 m.	2027 m.	2030 m.			
V.3.1.1. Kernavės archeologinės vietovės socialinės, ekonominės aplinkos, infrastruktūros plėtros bei sąsajų su nacionaline įstatymdavyste	Įsteigta pareigybė arba priskirta papildoma funkcija Direkcijos darbuotojui, skaičius (vnt.).	-	1	-	30000	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM

teštinė stebėseną bei proaktyvi reakcija.								
V.3.1.2. Kernavės archeologinės vietovės paveldosauginio reglamentavimo gerinimas.	Igyvendinti administraciniai ir (ar) teisiniai veiksmai, skaičius (vnt.).	-	1	3	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM, KPD, UNESCO komisija	
V.3.1.3. Konsultacijų su Pasaulio paveldo komitetu bei kitomis kompetentingomis patariamosiomis organizacijomis vykdymas.	Igyvendintos konsultacinės priemonės, skaičius (vnt.).	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	<i>Pagal poreikį</i>	-	Valstybės biudžeto lėšos	VKKRD, KM, KPD, UNESCO komisija	

II.6. Valdymo plano rengimo ir vykdymo priežiūra bei įgyvendinimo stebėseną

1. Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymu Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės sudarymo“¹³⁹, Rezervato tarybos sudėties pagrindu buvo sudaryta Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupė (toliau – Priežiūros grupė), į kurios sudėtį įeina vietovės valdymu suinteresuotų institucijų (Direkcijos, UNESCO komisijos, Kultūros ministerijos, Departamento, Lietuvos archeologijos draugijos, Širvintų r. sav. administracijos ir jos Architektūros ir kraštotvarkos planavimo skyriaus, Valstybinės kultūros paveldo komisijos, Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos, Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos, vietos bendruomenės) atstovai.

2. Priežiūros grupei pavesta atlikti Valdymo plano rengimo priežiūrą, formuluoti ir teikti išvadas Direkcijai dėl Valdymo plano rengimo eigos, konsultuoti Direkciją su vertybės valdymu susijusiais klausimais, teikti siūlymus Kultūros ministerijai ir Direkcijai dėl strateginių ir teisinių pokyčių, susijusių su Vertybės valdymu. Priežiūros grupė prirėikus gali pasitelkti ekspertus, kitų valstybės institucijų, įstaigų ir vietos bendruomenių (asociacijų) atstovus.

3. Valdymo plano įgyvendinimo terminai – 2025–2030 metai (6 metų laikotarpis). Numatyta, kad Valdymo plano įgyvendinimo priežiūrą vykdys Priežiūros grupė/Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato taryba (toliau – Taryba), kuri gali pasitelkti atitinkamų sričių specialistus ir ekspertus.

4. Valdymo plano įgyvendinimo stebėseną vykdoma nuolat. Direkcija renka ir sistemina duomenis, susijusius su Valdymo plano įgyvendinimu, ir kartą per metus parengia įgyvendinimo stebėsenos ataskaitą (toliau – Stebėsenos ataskaita), kurią teikia Priežiūros grupei/Tarybai įvertinti.

5. Stebėsenos ataskaitoje pateikiami duomenys apie Veiksmų plane numatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimą, nurodoma veiksmų įgyvendinimo pažanga pagal numatytus stebėsenos rodiklius ir jų siektinas reikšmes, taip pat kita, su Kernavės archeologinės vietovės būkle susijusi ir bendram Valdymo plano tikslo įgyvendinimui reikšminga informacija, pastabos ir pasiūlymai dėl Kernavės archeologinės vietovės valdymo gerinimo siekiant išsaugoti jos IVV.

6. Gavęs Priežiūros grupės/Tarybos išvadą, Direkcijos direktorius Stebėsenos ataskaitą teikia Kultūros ministerijai ir ją skelbia viešai.

7. Pagal Stebėsenos ataskaitose pateiktus duomenis, tarpinį Valdymo plano (Veiksmų plano) įgyvendinimo pažangos įvertinimą Priežiūros grupė/Taryba atlieka trečiaisiais Valdymo plano įgyvendinimo metais (2027 m.). Esant pagrįstam poreikiui, Priežiūros grupė/Taryba gali siūlyti peržiūrėti

¹³⁹ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2022 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. ĮV-603 „Dėl Kernavės archeologinės vietovės, įrašytos į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, valdymo plano priežiūros grupės sudarymo“, [interaktyvus], in: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/140637e0fde611ec8fa7d02a65c371ad>, [2022-12-10].

ir atnaujinti Valdymo planą, Veiksmų plano veiksmus planuojant iš naujo 6 metų laikotarpiui. Jei Valdymo plano tarpiniam atnaujinimui poreikio nėra, naujas Lietuvos pasaulio paveldo vietovės Kernavės archeologinės vietovės valdymo planas rengiamas 2031–2036 metams (6 metų laikotarpiui).

8. Siekiant įvertinti Kernavės archeologinės vietovės valdymo procesus ir jų efektyvumą, tobulinti vertybės išsaugojimo praktikas, priemonių ir išteklių planavimą ir valdymą, o taip pat atliekant Valdymo plano įgyvendinimo priežiūrą, esant poreikiui inicijuojant atnaujinimą, vadovaujamosi UNESCO Paveldo puoselėjimo priemonių rinkiniu ir teikiamomis rekomendacijomis (angl. *Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0*)¹⁴⁰. Siekiant įvertinti Valdymo plano ir su juo susijusių priemonių įgyvendinimo pažangą naudojamosi UNESCO Pasaulio paveldo komiteto rekomenduojamu įrankiu Nr. 9 bei naudojama pateikiama valdymo planavimo ir rezultatų vertinimo dokumentacija, ją pritaikant konkrečiam Kernavės archeologinės vietovės Valdymo plano įgyvendinimo etapui.

9. Valdymo plano įgyvendinimas turi prisidėti prie UNESCO vidutinės trukmės strategijoje 2023–2029 (41 C/4) numatytų organizacijos tikslų įgyvendinimo ir siektinų rezultatų, vadovaujantis 4 strateginiais tikslais švietimo, tvarumo, kultūrinės įvairovės, įtraukios visuomenės ir kitais srityse¹⁴¹.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

- 1 priedas. Retrospektyvinis Kernavės archeologinės vietovės (Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato) išskirtinės visuotinės vertės aprašas (lietuvių kalba).
- 2 priedas. Priešistoriniai ir viduramžių Kernavės archeologiniai paminklai (sudarė Rokas Vengalis).
- 3 priedas. Kernavės apylinkės (LTSIR0006).
- 4 priedas. Nekilnojamųjų kultūros vertybių Rezervato teritorijoje ir jo buferinės apsaugos zonoje paplitimas.
- 5 priedas. Nekilnojamųjų kultūros vertybių (NKV), esančių Rezervato teritorijoje ir buferinės apsaugos zonoje, sąrašas ir aprašymai.

---

¹⁴⁰ Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0: Assessing Management Effectiveness of World Heritage Properties and Other Heritage Places (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN), 2023, [interaktyvus], in: <https://whc.unesco.org/en/eoh20/>, [2024-06-14].

¹⁴¹ Medium-Term Strategy for 2022-2029 (41 C/4), 2021, [interaktyvus], in: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378083>, [2024-06-19].